

सुंदरविलास.

— ❦ —

जगजीवन दलपतनं

गजनगरमें

मामाकी हवेलीमें युनाइटेड प्रि.

और जनरल एजन्सी कंपनी

“ लिमिटेड ” कें प्रेसमें

रणछोडलाल गंगारामनं

मुद्रानिकान करके

प्रसिद्ध कीये.

❦

शके १८०५.

संवत् १९३९.

१६५१

सुंदरविलास.

जगजीवन दलपतनें

राजनगरमें

मामाकी हवेलीमें युनाइटेड प्रि.

और जनरल एजन्सी कंपनी

“ लिमिटेड ” के प्रेसमें

रणछोडलाल गंगारामनें

मुद्रान्कित करके

प्रसिद्ध कीये.

शके १८०५.

संवत् १९३९.

ॐ श्रीपरमात्मने नमः

श्री सुंदरविलास प्रारंभ. अथ श्री गुरुदेवको अंग. १

इंदव छंद.

मौज करि गुरदेव दया करो, शब्द सुनाय कस्यो हरि नेरो;
ज्यौं रवि के प्रगटे निसि जलत सु, हरि कियो अम जान अंधेरो;
कायक वायक मानसहू करि, है गुरदेवहि वंदन मेरो;
सुंदरदास कहै करे गुरि के, दादु दयालको हुं नित येरो. १
पूरख अह्न विचार निरंतर, काम न क्रोध न लोभ न मोहै;
ओन तप्या रसना अरु ब्राह्म सु, दैजि कछु कहूँ नैन न मोहै;
ज्ञान स्वरूप अनूप निरपन, जसु गिरा मुनि मोहन मोहै;
सुंदरदास कहै करे गुरि ज्यु, दादु दयालहि मेरे न मोहै. २
धीरजवंत अडिग जितेंद्रिय, निर्भल ज्ञान अखो द्रव आहु;
शील संतोष क्षमा जलके धर, लागी रह्यो स्व अनाहुद नाहु;
जेज न पक्ष निरंतर लक्ष ज्यु, और कछु नहि वाद विवाहु;
ये सत्य लखन हैं जिनभाहिं सु, सुंदरके डर हैं गुर दादु. ३
जो जलमें पहि जलत हुते जिन, काढ़ि लिया अपनो करि आहु;
और सेहल मिठाव दिये सत्य, काननि टेरे सुनायके नाहु;
पूरन अह्न प्रकाश कीयो पुनि, छुट गयो सत्य वाद विवाहु;
औसी कुपा ज्यु करी हम डपर, सुंदरके डर है गुर दादु. ४
कोउक गौराजहुं गुर थापत, कोउक दत्त दिगंबर आहु;
काउक कुंवर कोउक बरथर, कोउ कभीरकी राखत नाहु;
कोउ कहै हरदास हमारे ज्यु, पों करि हांनत वाद विवाहु;
और तु संत सत्य शिर डपर, सुंदरके डर रहैं गुर दादु. ५
कोउ विभूति जटा नूप धारिक, कहैं यह जेज हमारेहि आहु;
कोउक कान दूराय दिरैं पुनि, कोउक सिंगी अजबत नाहु;
कोउक केस लुआछ करै व्रत, कोउक जंगम के सिववाहु;
हुं सत्य लुकी परे जलहि तित, सुंदरके डर रहैं गुर दादु. ६

योगि कहै गुर जैन कहै गुर, मोक्ष कहैं गुर जंगम मानैं;
 भक्त कहैं गुर न्यासी कहैं वनवासी कहैं गुर और अपमानैं;
 शेष कहैं गुर सुखि कहैं गुर, या हीत सुंदर होत हिरानैं;
 बाहु कहैं गुर बाहु कहैं गुर, हँ गुर सोई सभे लभ जानैं. ७
 सो गुरदेव लिपैं न छिपैं कछु, सत्य रणे तम ताप निवारी;
 छंदिय देह भूषा करि जनत, सीतलता समता डर धारी;
 व्यापक अहं-वियार अप्पंडित, द्वैत उपाधी सभे जिनै ठारी;
 शब्द सुनाय सेंदेह मिटावत, सुंदर वा गुरकी बलिहारी. ८
 पूरेन अहं वताय दीया जिन, ओंक अप्पंडित व्यापक सोरे;
 राग र द्वेष करैं अथ कौनसुं, जो अहि मूल वही सय्य डारे;
 संशय शोक भीत्यो मनको सय, तत्व-वियार कह्यो निरधारे;
 सुंदर सुख कीये मल घोषणु, है गुरको डर ध्यान हमारे. ९
 नयुं कपडा धरै गहि व्योतत, काष्ठहिंदुं अठध कसियानैं;
 कुंयनहुं गुरु सोनार कसे पुनि, लोहको धाट लोहारहि जनै;
 पाहनहुं कसि खेत सिखावट, पात्र कुंभारके हाथ निपानै;
 तेसहि शिष्य कसैं गुरदेव गुरु, सुंदरदास तबै मन मानैं. १०

मनहर छंद.

सत्रुह न मित्र कोऊ, लोके सय हँ समान,
 देहको भक्तव छांडि, आतमाही राम हैं;
 औरहु उपाधि लोके, कयहु न देखियत,
 सुखके समुद्रमें रहत आठो जल हैं;
 रिखि अर सिखि लोके, हाथ जेरि आगे अरी,
 सुंदर कहत ताके, सयहि गुलाम हैं;
 अधिक प्रसंसा हम, कसैं करि कहि सकैं,
 ऐसे गुरदेवको हमारे गुरु प्रनाम हैं. ११
 जानको प्रकास लोके, अंधकार जपो नास,
 देह-अभिमान जून, तनयो जनि छारधी;
 सोई सुख-सागर, उलगर वैरागर गुरु,
 लोके जैन सुनत, बिलात हँ बिकारधी;
 अगम असाध आत, कोऊ नहि जनै गति,
 आतमाको अनुभव, अधिक अपारधी;
 ऐसे गुरदेव वंदनीक, तिरु लोकमांही,

- સુંદર બિરાજમાન, સોભત ઉદારધી. ૧૨
 કાહૂંસું ન રોષ તોષ, કાહૂંસું ન રાગ દોષ,
 કાહૂંસું ન વેરભાવ, કાહૂંસું ન ધાત હૈ;
 કાહૂંસું ન બકવાદ, કાહૂંસું નહિ વિખ્યાદ,
 કાહૂંસું ન સંગ ન તૌ, કાહૂં પક્ષપાત હૈ;
 કાહૂંસું ન કુષ્ટ બેન, કાહૂંસું ન લેન દેન,
 બ્રહ્મકો બિચાર કછ, ઓરે ન સુહાત હૈ;
 સુંદર કહત સોઈ, ઈસનિકો મહાઈસ,
 સોઈ ગુરદેવ જાકે, દૂસરી ન ખાત હૈ, ૧૩
 લોહકું જ્યું પારસ પખાનહું પજટ લેત,
 કંચન છૂવત હોત, જગમે પ્રમાનીયે;
 દુમકું જ્યું ચંદન પલટકે લગાય ખાસ,
 આપકે સમાન તાકો, સીતલતા આનીયે;
 કીટકું જ્યું ભંગલુ પલટકે કરેત ભંગિ,
 સોઉ ઉડિ જાય તાકો, અચરજ માનીયે;
 સુંદર કહત યહ, સગરે પ્રસિધ વાત,
 સદ સિધ પલટૈં સો, સદગુર જાનિયે. ૧૪
 ગુર બિન જ્ઞાન નહીં, ગુર બિન ધ્યાન નહીં,
 ગુર બિન આતમ-વિચાર ન લહતુ હૈ;
 ગુર બિન પ્રેમ નહીં, ગુર બિન નૈમ નહીં,
 ગુર બિન સોલહૂ સંતોષ ન ગહતુ હૈ;
 ગુર બિન ખાસ નહીં, બુધીકો પ્રકાસ નહીં,
 બ્રમહુકો નાંસ નહીં, સંશય રહતુ હૈ;
 ગુર બિન વાઠ નહીં, કોડી વિન હાઠ નહીં,
 સુંદર પ્રગટ લોક, વેદ યું કહતુ હૈ. ૧૫
 પંદકે ન બેઠો પાસ, અક્ષર ન ખાંચી સકે,
 બિનહી પંદતેં કેસે. આવત હૈ કારસી;
 જળદરિકે મિલે બિન, પરખિ ન જાને કોઈ,
 હાથ નગ લીધે રહે, સંસય ન ઠારસી;
 બેદહુ ન મિલ્યો કોઉ, બ્રટિકું ખતાય દેત,
 બેદ બિનુ પાયે વાકે, ઔપદ હે છારસી;
 સુંદર કહત મૂખ, રંચહ ન દેખ્યો જાઈ,
 ગુર બિન જ્ઞાન જોસે, અંધરેમે આરસી. ૧૬

ગુરૂકે પ્રસાદ બુદ્ધિ, ઉત્તમ દિસાકું ગહે,
 ગુરૂકે પ્રસાદ બવ-ફુઃખ વિસરાધયે;
 ગુરૂકે પ્રસાદ પ્રેમ, પ્રીતિહુ અધિક બાહે,
 ગુરૂકે પ્રસાદ રામ, નામ ગુન ગાધયે;
 ગુરૂકે પ્રસાદ સખ, જોગકી જીગતિ જાનૈ,
 ગુરૂકે પ્રસાદ સુંવ્યમૈ, સમાધિ લાધયે;
 સુંદર કહત ગુરૂદેવ જો કપાલ હોઈ,
 તિનકે પ્રસાદ તત્વ-સાંન પુન પાધયે.

૧૭

રૂપત બૌસાગરમૈ, આયકે બંધાયૈ ધીર,
 પારહુ લંગાય દેત, નાવકો જ્યૌ પેવ સો;
 પરહુપગારી સખ, જીવનકે સારૈ જાજ,
 કપહુ ન આપે જાકે, ગુનનિકો છેવ સો;
 બચન સુનાય બચ, ભ્રમ સખ દૂર કરૈ,
 સુંદર દિખાઈ દેત, અલખ અભેવ સો,
 ઓરહુ સનેહિ હમ, નાકે કરિ સોધી દેખે,
 જગમૈ ન કોહિ હિતકારી ગુરૂ દેવ સો.

૧૮

ગુરૂ માત ગુરૂ તાત, ગુરૂ બંધુ નિજ ગાન,
 ગુરૂદેવ નખ શિખ, સકલ સંપાદ્યો હે;
 ગુરૂ દિષે દિબ્ય નૈન, ગુરૂ દિષે મુખ્ય બૈન,
 ગુરૂદેવ અવન દે, સમદ ઉચાર્યો હે; ૧
 ગુરૂ દિષે હાથ પાંચ, ગુરૂ દિષે શીથ-બાવ,
 ગુરૂદેવ પિંડ માંહી, પ્રાન આપ ડાર્યો હે;
 સુંદર કહત ગુરૂ,—દેવ જી કપાલ હોઈ,
 ફિર ઘાટ ધડિ કરિ, મોહિ નિસતાર્યો હે.

૧૯

કોહિ દેત પુત્ર ધન, કોહિ દેત બલ ધન,
 કોહિ દેત રાજ સાજ, દેવ રિષિ મુન્યો હૈ;
 કોહિ દેત જસ માન, કોહિ દેત રસ આન,
 કોહિ દેત વિદ્યા જ્ઞાન—જગતમૈ ગુન્યો હે;
 કોહિ દેત રિક્ષિ સિક્ષિ, કોહિ દેત નવ નિધિ,
 કોહિ દેત ઓર કછૂ, તાતૈ સૌસ જ્યૌ હૈ;
 સુંદર કહત એક, દીપો જીન રામ નામ,
 ગુરૂસો ઉદાર કોહિ, દેખ્યો હે ન મુન્યો હૈ.

૨૦

બામીહૂકી રૈનુકા તૌ, સંખ્યા કોહિ કહત હૈ,

भारहु अहार दुम, तिनके नो पात है;
 मधनिकी संप्या सोढ, इधने कहि बियारि,
 बूदनिकी संप्या तेढ, आयकेबिधात है;
 तारनकी संप्या सोढ, कही हें पुरानभांही,
 रौमनिकी संप्या पुनि, कीतनैक गात है;
 सुंदर नहालां नंत, तिनहीको आवे अंत,
 गुरके अनंत गुन, कपै कहे जात है !
 गोविंदके किये जव, जात है रसातलको,
 गुर उपदेसे सो तो, छूटे नम ईंदते;
 गोविंदके किये जव, अस परे कर्मनके,
 गुरके निवारे सु किरत है स्वछंदते;
 गोविंदके किये जव जूत लौ-सागरमें,

२१

सुंदर कहत गुर कोटु दुःख—दुंदते;
 भारहु कहसिं कछु मुअते कहे अनाय,
 गुर की तो महीमा अधीक है गोविंदते.
 अंतिमलि पारस कलप-तइ काम धेनु,
 भारहु अनेक निधि, वारि वारि नाअिये;
 गेध कछू देअिये सो, सकल विनाशवंत,
 अधिमैं विचार करि, जहु अभिलाअिये;
 ताते मन वचन करम करि कर गिरी,
 सुंदर अरन सीस जलि हीन बाअिये;
 जहुत प्रकार तीनो लोक सज्य सोधि हम,
 ऐसी कोन भेट गुरदेव आगे राअिये.
 महादेव नामदेव, इषम कपिलदेव,
 भास सुकदेव नवदेव नामदेव गुरु;
 रामानंद सुआनंद, कहिये अनंतानंद,
 सुरसुरानंदहके, आनंद अछेव गुरु;
 रैदास कबीरदास, सोआदास पीपादास,
 दासहके दासबाय. भावलुकी देव गुरु;
 सुंदर सकल संत, प्रगट नगत भांही,
 तैसे गुर दाददास, बागै हरि-सेव गुरु.
 गुरदेव सर्वोपरि, अधिक विराजमान,
 गुरदेव सजहीते, अधिक गरिष्ट है;

२२

२३

२४

ગુરુદેવ દત્તાત્રય, નારદ મુકાદિ મુનિ,
 ગુરુદેવ સ્નાનધન, પ્રગટ વસિષ્ઠ હે;
 ગુરુદેવ પરમ આનંદમય દેખીયત,
 ગરુદેવ વર વરિયાનહુ વરિષ્ઠ હે;
 સુંદર કહત કછૂ, મહીમા કહિ ન જાય,
 એસે ગુરુદેવ દાદુ, મેરે શિરે ધૃષ્ટ હે. ૨૫
 જોગી જૈન જંગમ સંન્યાસી વનવાસી જૌધ,
 આર કોઉ ભિખ પક્ષ, સખ ભમ માન્યો હે;
 તાપસ રૂપીસ્વર, મુનીશ્વર કવિધર,
 સત્તનિકો મત દેખી, તત્ત પહિઆન્યો હે;
 વેદસારે તત્તસાર, સમૃતિ પુરાન સાર,
 ગ્રંથનિકો સાર સોઈ, હૈદૈ માંહિ આન્યો હે;
 સુંદર કહત કછૂ, મહીમા કહિ ન જાય,
 એસો ગુરુદેવ દાદુ, મેરે મન માન્યો હે. ૨૬
 જીતે હે જી કામ ક્રોધ, લોભ મોહ દૂર કીયે,
 આર સખ ગુનનિકો, મદ જિન બાન્યો હે;
 ઉપજે ન તાપ કોઈ, સીતલ સ્વભાવ જોકો,
 સખહીમે સમતા સંતોષ હરે આન્યો હે;
 કાહસોં ન રાગ દોષ, દેત સખહીકો તોષ,
 જીવંતહી પાપો મોક્ષ. એક બ્રહ્મ જાન્યો હે;
 સુંદર કહત કછૂ, મહીમા કહી ન જાય,
 એસો ગુરુદેવ દાદુ, મેરે મન માન્યો હે. ૨૭
 ઇતિ શ્રીગુરુદેવકો અંગ સંપૂર્ણ. ૧

અથ ઉપદેશચિંતામણીકો અંગ ૨,

હંસાલ છંદ.

થો સહી ચતુર મુખન પરવીન આતિ, પરે જનિ પિજરે મોહ-કૂવા;
 પાપ ઉતમ જનમ લાય લે ચપલ મન, ગાય ગોવિંદ-ગુન જીત જૂવા;
 આપહિ આપ અસ્તાન નલિની બંધ્યો, મિના પ્રભુ-વિમુખ કે મેરે મુવા;
 દાસ સુંદર કહે પર્મપદ તો લહે, રામ હરિ રામ હરિ જોલ મૂવા. ૧
 નહસ સોતાનકોં કેદ કર આપને, આ ફુનિમે ફિરે આપ ગોતા;

હે યુનેગાર બી યુનાહી કરત હે, ખાયગા માર તખ ફિરે રોતા;
 છન વુજે ખાકસે અજખ પેદા કીયા, તું ઉસે ક્યો ફરામોસ હોતા;
 દાસ સુંદર કહે સરમ તખહિ રહે, હકક તું હકક તું બોલ તોતા. ૨
 આખકી બુંદહિ વજૂદ પેદા કીયા, નૈન મુખ નાસિકા કર સંજૂતી;
 બેલ એસો કરે એહી લાયે ફિરે, જગકે દેખ ક્યા કરે સૂતી;
 બૂલિ ઉસ ખસમકોં કામતૈ ક્યા કીયા, બેગહિયાદ કર મેરે નિખૂતી;
 દાસ સુંદર કહે સરખ મુખ તો લહે, બી વુહી બી વુહી બોલ વુતી. ૩
 અવલ ઉસ્તાદકે કદમકી ખાક હો, હિરસ ખગુનર સખ છોડ ફૈના;
 યાર દિલદાર દિલમાંહી તું યાદ કર, હૈ વુઝે પાસ તું દેખ નૈના;
 જનકા જન હૈ જિંદકા જિંદ હૈ, મુખનિકા શુખન કછ સમજ સૈના;
 દાસ સુંદર કહે સકલ ઘટમે રહે, એક તું એક તું બોલે મૈના. ૪

મનહર છંદ.

કાનકે ગયેતે કહા કાન એસે હોત મૂઠ!
 નૈનકે ગયેતે કહા નૈન એસે પાછયે!
 નાસિકા ગયેતે કહા નાસિકા મુગંધ ભત!
 મુખકે ગયેતે કહાં મુખ એસે ગાછયે!
 હાથકે ગયેતે કહા હાથ એસે કામ હોત!
 પાવકે ગયેતે એસે પાવ કિત ધાછયે!
 યાહિતેં બિઆરિ દેખ સુંદર કહત તોહિ,
 દેહકે ગયેતે એસી દેહ કિત પાછયે! ૫
 ખેર ખેર કલ્હો તોહી, સાવધાન ક્યો ન હોઇ?
 મમતાકી ગોઠ શીર, કાહેકોં ધરતુ હૈ?
 મેરો ધન મેરો ધામ, મેરે સુત મેરી વામ,
 મેરે પસુ મેરે ગામ, બુધ્યોહિ ફિરતુ હૈ;
 તું તૌ બયો ખાવરો, બિકાઈ ગમ બુદ્ધિ તેરી;
 એસો અંધ-કપ ગેહ, તામે તું પરતુ હૈ;
 સુંદર કહત તોહી, નેકહુ ન આવે લાજ,
 કાજકોં બિગારકે અકાજ ક્યોં કરતુ હૈ? ૬
 તેરે તોકો પેચ પરચો, ગાંઠિ અતિ ધુરિ ગઈ,
 બ્રહ્મા આમ છોરે ક્યોંહી, છુટત ન જાયહુ;
 તેલમું બિજોધ કરી, આપરા લપેટિ રાખે,
 કૂકરકો પુંછ સુધા હોત નાહી તખહુ;

સાસુ દેત સીખ વહુ કીરીકું ગિનત જાઈ,
 કહત કહત દિન ખીત ગયો સખહુ;
 સુંદર અસાની એસે, છોડે નાંહી અભિમાન,
 નિકસત પ્રાન લગ, એતે નાંહી કપહુ. ૭
 વાલુમાંહી તેલ નહી નિકસત કાહુ ખીધ,
 પથર ન બિજા બહુ વરથત ધન હૈ;
 પાનાકે મથેતે કહું ધીઉ નહી પાઠયત,
 કુકસકે કૂટે કહું નિકસત કન હૈ!
 સુખહીકી મૂઠી ભરી, હાથ ન પરત કછુ,
 ઉસરમે વોહે કહા નિપજત અનહૈ,
 ઉપદેશ આપદ સો કોન ત્રિધિ લાગૈ તાહી;
 સુંદર અસાધ રોગ ભયો જાકે મન હૈ. ૮
 ઘેરી ઘરમાંહી તેરે જાનત સનેહી ઝેરે,
 દારા સુત વિત તેરે ષોસિ ષોસિ ખાયગે;
 ઐરહુ કુટંબ લોગ લુટે ચહુ આરહીતે,
 મીઠી મીઠી ખાત કહી તોસોં લપટાંએગે;
 સંકટ પરગો જબ કોઈ નહી તેરોતખ,
 અંતહી કઠન ખાંકીએર ઉઠિ જાએગે;
 સુંદર કહત તાતે જ્યોઠીહિ પ્રપંચ સખ,
 સ્વપનકી ત્યાઈ સખ દેખત વિલાએગે ૯
 વાઝકે મંદિરમાંહી બેઠી રહ્યો સ્થિર હોઈ,
 રાખત હૈ જીવનકી આસ કેઉ દીનકી;
 પલ પલ છીજત ઘટત જત ઘેરી ઘેરા;
 ખિન સતખારે કહા ખખર ન છીનકી,
 કરત ઉપાય જ્યોઠે લેનદેન ખાનપાન;
 મુસાઈત ઉતરિરે તાકી રહી મિનકી;
 સુંદર કહત ઝેરી ઝેરી કરી બુલો સઠ,
 ચંચલ ચપલ માયા ભઈ કિંન કિંનકી. ૧૦
 અવન લે જાઈ કરિ નાદ કાલે ડારે ફાંસી,
 નૈન હુલે જાઈ કરિ રૂપ વસ કર્યો હૈ;
 નાસીકા લે જાઈ કરિ ખહુત મુંઝાવેગંધ;
 રસના લે જાઈ કરી સ્વાદ મન હરચોહૈ,
 ત્વચાહુ લે જાઈ કરી નારી સો પરસ કરૈ;

सुंदर कोष्ठी साधु, ढगनितें उरयो है,
 काम ढग कोध ढग, लोभ ढग मोह ढग,
 ढगनिकी नगरमें, जव आछ परयो है ११
 पायो है मनुष्य देह, औसर ज्यो है अह,
 ऐसे देह भेर भेर, कहो कहां पाधयें?
 लुलत है पावरे तुं, अजके सियानो होछ,
 रतन अभुल सो तो, कहिहुं ढगाधयें,
 समुझि जियारे करि, ढगनिको संग त्यागी,
 ढगआज देजी कहुं मन न डुलाधयें;
 सुंदर कहत ताते, सावधान ज्युं न होछ,
 हरिको लजन करि, हरिमें समाधयें. १२
 धरि धरि धरत छीजत जत छिन छिन,
 लिजतही गरी जत, माठीकसो देल है;
 सुकितके द्वारे आछ, सावधान ज्युं न होछ?
 भेर भेर अहत न, तिया कोसो तेल है;
 करिले सुकृत हरि, लज ले अज्जं नर,
 याहीमें अंतर परे, यामें प्रह्न भेल है;
 मनुष्य जनम यह, जत जावै हारे अज्ज,
 सुंदर कहत यामें, गुवा कोसो भेल है. १३
 यौवनको गयो राज, और सम जयो साज,
 आपनी दुआछि करि, दमाओ जलयो है;
 लकुठी हथियार लिये, नैन कर ढाल दिये,
 रचेत पार जये ताके, तंजुसो तनायो है;
 दसन गये सु मानो, दरवान दूरि किये,
 जो गरि परि सो आन, जिछानो जिछायो हैं;
 सीस कर कुपत सु, सुंदर निकारयो रिपु,
 देअतहि देअत जुदायो दौरी आयो है. १४
 देहको न देह कछु, देहको ममत्व छांड,
 देह तो दमाओ दिये, देह देह जत है;
 धर तो धरत धरि धरि धर नाथ होत,
 धरके गयेतें धरकी न द्विर जात है;
 पिंड पिंडमांहि पिंड, पिंडहुं उपावत है,
 पिंड पिंड जात पुनि, पिंडहीको पात है;

ਸੁੰਦਰ ਨ ਛੋਪ ਜਾਸੇ, ਸੁੰਦਰ ਕਹੈ ਜਗ,
ਸੁੰਦਰ ਬੈਠਨੜਪ, ਸੁੰਦਰ ਵਿਘਾਤ ਹੈ.

੧੫

ਭੰਦਵ ਚੰਦ.

ਭੀਵ ਟਪਾ ਕਟਿ ਹੈ ਲਟਕੀ ਕੰਧ, - ਛੂ ਪਲਟੇ ਅਯੁਧ ਰੇਤ ਯਾਮੀ;
ਫੰਤ ਗਏ ਮੁਖਕੇ ਉਘਰੇ ਨਾਘ, - ਰੇ ਨ ਗਏ ਸੁ ਘਰੇ ਘਰੇ ਕਾਮੀ;
ਕੰਪਤ ਦੇਹ ਸਨੇਹ ਸੁ ਦੰਪਤਿ, ਸੰਪਤਿ ਜੰਪਤ ਹੈ ਨਿਸ਼ਿ ਜਾਮੀ;
ਸੁੰਦਰ ਅੰਤਹੁ ਲੈਨ ਤਨ੍ਹੀ ਨ ਲ-ਨ੍ਹੀ ਭਗਵੰਤ ਸੁ ਲੈਨ-ਹਰਾਮੀ. ੧੬
ਦੇਹ ਥਰੀ ਪਗ ਭੂਮਿ ਮੰਡੈ ਨਹਿ, ਐ ਲਭਿਆ ਪੁਨਿ ਛਾਧ ਲਖ ਭੂ,
ਆਂਘੀਛੂ ਨਾਕ ਪੈਰੈ ਮੁਖਤੋਂ ਜਲ, ਸੀਸ ਹਲੈ ਕਟਿ ਧੀਰਨਧ ਭੂ;
ਖਥਰਕੁੰ ਕਘਲੁ ਨ ਸੰਭਾਰੈ, ਫੁੱਧ ਪੈਰੈ ਤਪ ਛਾਧਿ ਛਧ ਭੂ
ਸੁੰਦਰ ਤੋਹੁ ਘਿਐ ਸੁਖ ਵੰਝਤ, ਧਾਰੇ ਗਏ ਪੈ ਅਗੈ ਨ ਗਧ ਭੂ. ੧੭

ਸਵੈਯਾ ਚੰਦ.

ਪਾਧ ਅਮੁਲਕ ਦੇਹ ਧਰੈ ਨਰ, ਭੁੰ ਨ ਘਿਯਾਰ ਕਰੈ ਦਿਲ ਅੰਦਰ;
ਕਾਮਲੁ ਕੋਧਲੁ ਲੋਭਲੁ ਮੋਹਲੁ, ਲੂਟਤ ਹੈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੁ ਦਿਸ਼ਿ ਦੁੰਦਰ;
ਤੁੰ ਅਘ ਅੰਝਤ ਹੈ ਸੁਰ-ਲੋਕਹਿ, ਕਾਲਲੁ ਪਾਧ ਪਰੈਂ ਸੁ ਪੁਰੰਦਰ;
ਛਾਂਡਿ ਕੁਝੁਛਿ ਸੁਝੁਛਿ -ਹੈ ਧਰਿ, ਆਤਮ ਰਾਮ ਭਯੈ ਭੁੰ ਨ ਸੁੰਦਰ? ੧੮

ਭੰਦਵ ਚੰਦ.

ਭੰਡਿਨਕੇ ਸੁਖ ਮਾਨਤ ਹੈ ਸਭ, ਯਾਹਿਫਿਰੈ ਘਲੁਤੇ ਫੁੱਧ ਪਾਵੈ;
ਭੁੰ ਜਲਮੇਂ ਜਘ ਮਾਂਸਹਿ ਲਾਲਘ, ਰਵਾਏ ਅੰਧੀ ਜਲ ਯਾਹਰਿ ਆਵੈ;
ਭੁ ਕਪਿ ਮੂਠਿ ਨ ਛਾਂਡਤ ਹੈ ਰਸ, - ਨਾ ਅਸ ਅੰਧ ਪਰਚੋ ਘਿਲਯਾਵੈ;
ਸੁੰਦਰ ਭੁੰ ਪਹਿਲੇ ਨ ਸੰਭਾਰੈ? ਜੇ ਯੁਤ ਆਧ ਸੁ ਕਾਨ ਅੰਧਾਵੈ. ੧੯
ਕੌਨ ਕੁਝੁਛਿ ਭਧ ਥਰ ਅੰਦਰ, ਤੁੰ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਭੁਸੁੰ ਮਨ ਘੋਰੈ;
ਭੁਭੀ ਅਧੋ ਵਿਧਯਾ ਸੁਖਮੇਂ ਸਭ. ਲਾਲਘ ਲਾਗੀ ਰਧੋ ਅਤਿ ਘੋਰੈ;
ਭੁ ਕੋਭ ਕੰਧਨ ਛਾਰੇ ਮਿਲਾਵਤ, ਲੇ ਕਰਿ ਪਥਰਸੁ ਨਗ ਝੋਰੈ;
ਸੁੰਦਰ ਯਾ ਨਰਦੇਹ ਅਮੁਲਕ, ਧੀਰ ਲਗੀ ਨਭਕਾ ਕਿਤ ਘੋਰੈ! ੨੦
ਦੇਖਨਕੇ ਨਰੇ ਸ਼ੋਭਤ ਹੈਂ ਜਸ, ਆਹਿ ਅਨੂਪਮ ਕੇਲਿਕੁ ਅੰਭਾ;
ਭੀਤਰੇਂ ਤੋ ਕਥੁ ਸਾਰੇ ਨਹੀ ਪੁਨਿ, ਉਪਰ ਭੀਲਕ ਅੰਧਰੇਂ ਭੰਭਾ;
ਭਾਜਤ ਹੈ ਪਰਿ ਨਾਹਿ ਕਥੁ ਸੁਖੀ, ਭੁੰਛਿ ਘਹਾਰੇਂ ਯਾਜਤ ਭੁੰਭਾ;
ਭਸਿ ਰਹੈ ਕਪਿ ਭੁ ਛਿਨ ਮਾਂਹਿ ਸੁ, ਯਾ ਹਿਤ ਸੁੰਦਰ ਛੋਤ ਅੰਧਾ. ੨੧
ਦੇਖਨਕੇ ਨਰੇ ਫੀਸਤ ਹੈਂ ਪਰਿ, ਲਝਨ ਤੋ ਪਥੁਕੇ ਸਯਾਹੀ ਹੈਂ;

भोलत बालत पीवत आत सु, वे धर वे वन नत सही हैं
 प्रात गये रजनी किरि आवत, सुंदर यु नित बार वही हैं;
 और तु लखन आछ मिले सय, ओक कभीशिर सिंग नही हैं. २२
 प्रेत बयो कि पिशाच बयो कि निशाचर सों छतही तित डोलै!
 तु अपनी सुधी बुलि गयो मुर्ख, - तैं कछु औरकि औरहि भालै;
 सोछ डपाय करै शु भरै पयि, अंधन तौ कयहु नहि भालै;
 सुंदर न तनमें हरि पावत, सो तन नाथ कियो भति भालै. २३
 पेटतैं बाहरि होतहि आलक, आछ शु मातु पयोधर पीनो,
 मोह अंध्यो दिनही दिन और त, - इन बयो तियके रस बीनो;
 पुत्र प्रपुत्र अंध्यो परिवार सु, असहि भाति गये पन तीनो;
 सुंदर रामको नाम बिसारि सु. आपहि आपहुं अंधन कीनो. २४
 मात पिता सुत भाछ अंध्यो पुत्र, - तीके कहे कहे काम करै है!
 औरि करै अठपारि करै किर, पि अनछ करि पेट भरै है;
 सीत सहै सिर धाम सहै कह सुंदर सोरन भाहि भरै है,
 बांधि रह्यो भभता सयसुं नर याहीते बांध्योहि बांध्यो किरै हैं. २५
 तु ढगिके धन औरकु ध्यावत, तेरु तौ धर औरही करै;
 आग लगै सयही जरि जछसु तूं दमरी दमरी कर जरै,
 हाकभको उर नाही न सुजत सुंदर ओकहीवार नियोरे;
 तु अरये नही आपनआछसु, तेरेही यातुरी तोहाहुं भारै. २६

मनहर छंद.

करत प्रपंच धनि पंचनीके अस परचो,
 परदारा रत बै न, आनत छुराछको;
 पर धन हरै पर छवकी करत घात
 भद्य भांस आय लवलेथ न बलाछको;
 होयगो हिसाय जय, मुअतैं न आवै ज्वाभ,
 सुंदर कहत लज्जा, लेत राछ राछको;
 धहा तौ कीयो विलास, यमको न तोहि त्रास,
 उहां तौ नहि है कछु, राज पोपां आछको. २७
 इनियाहुं दौरता है, औरतहुं दौरता है,
 पण्डित औरता है, अठौ छस राछका;
 मुरीहुं मोसता है, अकरीहुं रौसता है,

ગરીબકું ખાંસતા હૈ, બેઝહેર ગાઈકા;
જીલમકું કરતા હૈ, ધનીસુ ન ડરતા હૈ
દોજકકું ભરતા હૈ, ખજના બલાઈકા;
હોયગા હિસાબ જબ, આવૈગા ન જવાબ તબ,
સુંદર કહત ગુનહેગાર હૈ ખુદાઈકા. ૨૮

કરે કરે આયો જબ, ખરે ખરે કાઠ્યો નાર,
ભરે ભરે બાજ્યો ઢોલ, ધરે ધરે જાન્યો હૈ;
દરે દરે દોર્યો જાબ, નરે નરે આગે દીન,
ખરે ખરે બકત ન, નેક અલસાન્યો હૈ;
સરે સરે સોધે ધન, તરે તરે તોરૈ પાત,
જરે જરે કાઠત, અધિક મોદ માન્યો હૈ;
ફરે ફરે ફૂલ્યો ફિરે, ડરે ડરે પૈ ન મૂઢ,
હરે હરે હસત ન સુંદર સંકાન્યો હૈ. ૨૯

જનમસે રાન્યો બાઈ, બજન વિમુખ સઠ,
કાહેકું બવન કપ, બિન મીઝ મરૈ હૈ ?
ગહત અવિદ્યા જાનિ, શુક નલિની જન્યું મૂઢ,
કર્મ ઔ વિકર્મ કરૈ, કરત ન ડરૈ હૈ;
આપહીતે જાત અંધ, નરકમેં ખેરે ખેર,
અજહ ન શંક મનમાંહિ અખ કરૈ હૈ !
દુઃખકો સમૂહ અવધાકિકે ન ત્રાસ હોઈ,
સુંદર કહત નરે નાગ—પાસ પરૈ હૈ. ૩૦

જગ મગ પગ તજી, સજી બજી રામ નામ,
કામ ક્રોધ તન મન, ધેરિ ધેરિ મારિયે;
ખૂઠ મૂઠ હઠ તાગ, જગ ભાગ સુનિ પુનિ,
શુન જ્ઞાન આનિ આન વારિ વારિ ડારિયે;
ગહિ તાહિ જાહિ શેષ, ઇશ સક્ષિ સુર નર,
ઔર ખાત હેત તાત, ફેરિ ફેરિ ભરિયે;
સુંદર દરદ ખોઈ, ધોઈ ધોઈ ખેરે ખેર,
સાર સંગ અંગ રંગ, હેરિ હેરિ ધારિયે. ૩૧

દુમિલા હંદ.

હઠ યોગ ધરો તન જાત બિયા, હરિ નામ વિના મુખ ધરે પરે;

सठ सोग हरो छिन गात किया, अरि व्याम दिना जुअ पूरि जरै;
 लठ भाग परो धन धातधिया, अरि काम किना सुअ जरि भरै;
 मठ रोग करो धन धात दिया, परि राम तना दुअ दुरि करै; उर
 गुरे सान गहै अति सोना सुअ, मन मेह तने सअ काज सरै;
 धुर ध्यान रहै पति जोरि सुअ, रन लोह अने तअ लाज परै;
 सुर तान नहै हति दोरि दुअ, तन छोह सने अअ आन भरै;
 पुर थान लहै मति घोह सुअ, जन पोह रने अअ राज करै, ३३

अथ कालचितामणीको अंग ३.

इंदव छंद.

मंदिर भेल पिलायत है गज, ठंड ददाम दिना छक दो है;
 तातहु मात तिया सुत अंधव, द्युधुं पामर होतपिछो है;
 अठ प्रपंचसुं राखि रह्यो सठ, काडकि पूतरि न्युं कपि मोहै;
 मेरिहि मेरि कहै नित सुंदर, आंजलिगे कहि कौतुक कोहै.
 ये मम दैश पिलायत है गज, ये मम मंदिर ये मम याती;
 ये मम मात पिता पुनि अंधव, ये मम पूत सु ये मम नाती;
 ये मम कामिनि केल करै नित, ये मम सेवक है दिन राती;
 सुंदर ऐसहि छांडि गयो सअ, तेल जरयो सु जुअ अअ आती.
 तें दिन आरि पिराम लियो सठ, तोर कहे कछु नै गध तेरी।
 नैसहि आप ददा गय छांडि सु, तैसहि तूं तजु हे पल डेरी,
 मारहि काल अपेठ अमानक, होध धरीकमे राजकि ठेरी;
 सुंदर ले न अजै कछु ये संग, जुलि कहै नर मेरिहि मेरी.
 के यह देह जरायके छार कि, याकि कियाकि कियाकि किया है;
 के यह देह जभीमहि गारि दि, याकि दियाकि दियाकि दिया है;
 के यह देह रहै दिन आर जु, याकि जुयाकि जुयाकी जुयाहै;
 सुंदर काल अमानक आध लि, याकि लियाकि लियाकि लिया है.
 देह सनेह न छांडत है नर, जनत है थिर है यह देहा;
 छीजत जत धटै दिनही दिन, दीसत है धटो नित छेहा;
 काल अमानक आध गहै कर, हाह गिराध करै तन जेहा;
 सुंदर जनि यह निहये धरि, अक निरंजनसुं कर नेहा.

तू कछु और बियारत है नरे, तोर बियारे धरयोहि रहेगो;
 कोटि उपाय करै धनके हित, भाग बिल्यो तितनोहि बहेगो;
 जैरकि सांज धरी पलमांज सु. काल अमानक आधि गहेगो;
 राम बन्यो न कियो कछु सुकृत, सुंदर यं पकताधि रहेगो.
 लूलि गयोहरि नामकु तूं सठ, देख धुं कौन संयोग बन्यो है?
 काल अमानक आधि गहे कंड, पेय धुं गुरुहि तान तन्यो है;
 छार छरै सय धामकुं लूटि अ, -नादिकु अैसेहि जव हन्यो है;
 कोवि न होत सहाय कुटुम त, नादिक सुंदर युंहि सुन्यो है. ७
 भीत गये पिछले सयही दिन. आवत हैं अगले दिन नरे;
 काल महाफलवंत अडो रिपु, साधि रह्यो सिर उपर तेरे;
 अेक धरीमंहि मारि गिरावत, लागत ताहि कछ नहि अेरे;
 सुंदर संत पुकारि कहैं सय, हूं पुनि तोहि कहूं अये टेरे. ८
 सोधि रह्यो कहा गाझिल वहै करि. तो शिर उपर काल दहारै
 धामस धूमस लागि रह्यो सठ, आधि अमानक तोहि पछारै
 न्युं अनमै भुग कूदत झांढत, अित गले नयसुं उर झरै;
 सुंदर काल उरै जिनके उर, ता प्रभुकु कहु क्युं न संभारै?
 अेतत क्युं न अचेतन ओधत, काल सदा शिर उपर गानै;
 होकि रहे गढके सय दारनि, तूं तय कौन गली दुधि जानै?
 आधि अमानक केश गहै नय, या करिके पुनि तोहि गुरु जानै
 सुंदर कौन सहाय करै नय, भूडहि भूड अरायर जानै. १०
 तूं अति गाझिल होधि रह्यो सठ, कुंजर न्युं कछु शंक न आनै;
 माय नही तनमें अपनो बल, मत्त बन्यो मिषया सुय्य डानै;
 जोसत जात सयै दिन भीतत, नीत अनीत कछ नहि जानै;
 सुंदर केहरि काल महारिपु, दंत उज्जारि कुंभस्थल जानै. ११
 मात पिता युवती सुत बांधव, आधि मिथ्यो धनसैं सनअंधा;
 स्वारथके अपने अपने सय, सो यह नाहिन जानत अंधा;
 कर्म विकर्म करै तिनके हित, भार धरै नित आपुन कंधा;
 अंतमिछोह बन्यो सयसं पुनि, याहित सुंदर है नग अंधा. १२
 संत सदा उपदेश अतावत, केश सयै शिर रचेत बये हैं;
 तूं भभता अजह नहि छांडत, भौतहु आधि संदस दये हैं
 आगु कि काल अेलै उठि भूरेय, तेरहि दयत केत गये हैं!
 सुंदर क्युं नहि राम संभारत, या नगमें कहु कौन रहै हैं! १३

मनहर छंद.

करत करत धंध, कछुहि न जनै अंध
 आवत निकट दिन, आगले अपाक दै;
 जैसे जान तीतरकुं, दावत है अमानक,
 जैसे एक मछरीकुं लीलत लपाक दै;
 जैसे मक्षिकाकी घात, मकरि करत आय,
 जैसे साप भूसककुं, असत गपाक दै;
 येत रे अयेत नर, सुंदर संभारे राम,
 ऐसे तोहि काल आय, लछगो टपाक दै. १४
 मेरो देह मेरो गेह, मेरो परिवार सभ,
 मेरो धन भाल मै तौ, अहुविध भारो हुं;
 मेरे सभ सेवक हुकम कोइ मेरै नाहि,
 मेरी पुवतीको मै तौ, अधिक पियारो हुं;
 मेरो वंश औओ मेरे, आप दाग ऐसे भये,
 करत अडाध मै तौ, जगत उन्नरो हुं;
 सुंदर कहत मेरो मेरो करि जनै सठ,
 ऐसे नहि जनै मै तौ कालहीको चारो हुं. १५
 जगते जनम धर्यो, तयहाते भूलि पर्यो,
 जालपनमाहि भूयो, समझ्यो न रूपमें;
 यौवन भयो है ज्य, काम वश भयो तय,
 पुवतीसु अकमेक भुलि रख्यो सुअमें;
 पुत्रहु प्रपुत्र भये, भूयो तय मोह जाधि,
 चिंता करि करि भूयो, जनै नहि दुःअमें;
 सुंदर कहत सठ, तीनुं पनमाहि भूयो,
 अंत पुनि लछ पर्यो, कालहीके सुअमें. १६
 ठीठत औठत काल, सोवत जगत काल,
 चलत फिरत काल, काल उर धर्यो है;
 कहत सुनत काल आतहु पिवत काल,
 कालहि के गालमाहि हर हर हस्यो है;
 तात मात अंध काल, सुत दारा गृह काल,
 सकल कुटुंब काल, काल जल दस्यो है;

સુંદર કહત એક રામ ગિન સમ કાલ,
 કાલહીકો કૃત્ય કિયો અંત કાલ અરયો હૈ. ૧૭
 જાગત જનમ લેત, તખ્તહાતે આયુ ઘટે,
 માધ સો કહત મેરો, બડો હોત જાત હૈ;
 આજ ઐર કાલ ઐર, દિન દિન હોત ઐર,
 દોરચો દોરચો ફિરત ખેલત અર ખાત હૈ;
 બાલપન બીતો જાગ, યૌવન લગ્યો હૈ આઈ,
 યૌવનહુ બીતે બુઢો, ડોકરો દિખાત હૈ;
 સુંદર કહત એસે, દેખતહી બૂઝિ ગયો,
 તેલ ધઠિ ગયે જૈસે, દીપક બુઝાત હૈ. ૧૮
 સમ કોઝે એસે કહૈ, કાલ હમ કાટત હૈ,
 કાલ તૌ અખંડ નાશ સમકો કરતુ હૈ;
 જાકે ભય બ્રહ્મા પુનિ, હોત હૈ કંપાયમાન,
 જાકે ભય મુરાસુર. ઈંદ્રહુ ડરતુ હૈ;
 જાકે ભય શિવ અર, શેષનાગ તીનું લોક,
 કેહક કલપ બીતે, લોમસ પરતુ હૈ.
 સુંદર કહત નર, ગરવ ગુમાન કરૈ,
 તું તૌ સઠ એકહી, પલકમૈ મરતુ હૈ. ૧૯
 કાલ સમ બલવંત, કોઝે નહિ દેખિયત,
 સમકો કરત અંત, કાલ મહા ગાર હૈ;
 કાલહીકો ડર સુની, ભગ્યો મૂસા પેગંબર.
 જહાં જહાં જાઘ તહાં તહાં વાકો ગાર હૈ;
 કાલ બયાનક ભયભીત સમ કિયે લોક,
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલમૈ, કાલહીકો સોર હૈ;
 કાળહીકો કાલ એક સુંદર અખંડ બ્રહ્મ,
 વાસુ કાલ ડરૈ જાઘ ચલો વહી ઐર હૈ. ૨૦
 ખરષા બયેજૈ જૈસે, બોલત બંમીરી સ્વર,
 ખંડ ન પરત કહુ, નેકહુ ન બાનિયે;
 જૈસે પુંગી બાજત અખંડ સ્વર હોતપુનિ,
 તાહુને ન અંતર અનેક રાગ ગાનિયે;
 જૈસે કોઈ ગુડીકું ચઢાવત ગગનમાંહિ,
 તાહુકી સુ કુની સુની વૈસેહી બખાનિયે

सुंदर कहत तैसे, कालको प्रचंड वेग,
 रात दीन बाल्यो बगै अचरज मानिये. २१
 माया जेरि जेरि नर, राजत जतन करि,
 कहत है अक दिन, मेरे काम आर्घ है;
 तोहि तो भरत कछु, मेर नहि लागै सक,
 देखतहि देखत जलुला सो बिलार्घ है;
 धन तो धरयोही रहै, बलत न कोडी गहै;
 रीते हायनसें जैसे आयो तैसे बगै है,
 करि ले सुकृत यह, जरियां न आवै फिरि,
 सुंदर कहत नर, पुनि पछतार्घ है. २२
 आवरो सु लयो फिरै, आवरीहि पात करै
 आवरो बंधु दैत वायू, लागत अरानो है;
 मायाको उपाय जनै, मायाको सातुरी जानै,
 मायामें भगन अति, माया लपटानो है;
 यौवनके भद मातो, गिनत न कोउ नातो,
 काम अस कामनीके, हाथही बिकानो है;
 अतिही लयो जेलज, सुजत न माये काल,
 सुंदर कहत असे, और को दिवानो है! २३
 ठूठो धन ठूठो धाम, ठूठो सुख ठूठो काम,
 ठूठो देह ठूठो नाम, धरिंके बुलायो है;
 ठूठो तात ठूठो मात, ठूठो सुत दारा जात,
 ठूठो हित मानिमानि, ठूठो मान लायो है;
 ठूठो लैन ठूठो दैन, ठूठो मुख भोलै जैन,
 ठूठो ठूठे करै दैन, ठूठहीकुं धायो है;
 ठूठहीमे अंतां लयो, ठूठहीमे पयि गयो,
 सुंदर कहत साय कअहु न आयो है. २४

दीर्घाक्षर-कवित.

ठूठे हाथी ठूठे घोरा, ठूठे आगे ठूठे दौरा,
 ठूठे आंखिया ठूठे छोरा, ठूठे राज रानी है;
 ठूठे काया ठूठे माया, ठूठे ठूठे धंधे लाया,
 ठूठे भूवा ठूठे जया, ठूठे यात्री जानी है;

जूड़ा सोवै जूड़ा लगै; जूड़ा जूड़े जूड़ा भागै,
 जूड़ा पीछे जूड़ा आगै, जूड़े जूड़ी मानी है;
 जूड़ा लीआ जूड़ा दीया, जूड़ा आया जूड़ा पीया,
 जूड़ा सोदा जूड़ा कीया, जैसे जूड़ा प्रानी है. २५

मनहरछंद.

अठ थुं अंघो है जल, ताहीते असत काल,
 काल विकराल बाल सज्जहि कु आत है;
 नदीको प्रवाह अघो, जलत है समुद्रमाहि,
 तैसे जग कालहकि, मुअमें समात है;
 देहसु ममत्व ताते, कालको भै मानत है
 ज्ञान उपजते वही, कालहु जिलात है;
 सुंदर कहत परब्रह्म है सदा अअंउ,
 आदि मध्य अंत अेक, सोई रहैरात है. २६

इंदव छंद

काल उपावत काल अपावत, काल मिलावत है गहि माटी;
 काल हलावत काल अलावत, काल जिलावत है सज आटी;
 काल जुलावत काल बुलावत, काल कुलावत है जन घाटी;
 सुंदर काल भिटे तजही पुनि, ब्रह्मविचार पढ़ै जग पाटी. २७

अथ देहआत्म बिछोहको अंग ४.

इंदव छंद.

वे अवनत रसना भूष वे सहि, वे सहि नाशिक वे सहि अंअी;
 वे कर वे पग वे सज द्वार सु, वे नज सोसहि रोम असेअी;
 वे सहि देह परी पुनि दीसत, अेक जिना सज लागत अंअी;
 सुंदर कोठ न जनि सकै यह, जालत हो सु कहां गय पंअी! १
 जालत जालत पीवत आवत, सीअत है द्रुमकुं जस भाली;
 सेतहु देतहु देअत रीअत, तोरत तान अजवत ताली;
 ज महि कर्म विकर्म किये सज, है यह देह परी अज काली;
 सुंदर सो कितहु नहि दीसत, जल गयो छिके जल सु पाली. २
 मात पिता पुवती सुत आंधव, लागत है सजकुं अति पारो;

लोक कुटुम्ब परो हित राखत, होर्छ नही हमतें कुटुम्ब प्यारो;
 देह सनेह तहां लग जनहु, मोलत है मुज शब्द उचारो;
 सुंदर येतनशक्ति गछ जग, जेगि कहैं धर पार निकारो। ३
 रूप लोको तगही लग दीसत, जौं लग मोलत आबत आगै
 पीवत आत सुनै अरु देखत, सोध रहै ठठिके पुनि जागै;
 मात पिता लक्ष्मि मिलि जैत प्यार करी युवती गल लागै;
 सुंदर येतनशक्ति गछ जग, देखत ताहि सजै उरी लागै। ४

मनहर छंद.

कौन लांति किरतार, कियो है शरीर यह
 पावककेभांहि देखौ पानीको जभावना!
 नाशिका अचल नैन, वदन रसन जैन,
 हाथ पाव अंग नय, सीसको जनावनो;
 अजग्य अनूप रूप, समक दमक उप,
 सुंदर शोभत अति, अधिक सुहावनो;
 जाहि छिन येतन शक्ति लीन होर्छ गछ,
 ताहि छिन लगत है, सजकुं जभावनी। ५
 भृत्तिकाको पिंड देह, ताहिमें चुकती लक्ष,
 नाशिका नयन मुज, अचल जनावे हैं;
 सीस पाव हाथ अरु, अंगुरी पिराजमान,
 अंगुरीके आगे पुनि नजहुं लगाये हैं;
 पेट पीठ छाती कंठ, अङ्गुल अघर गाल,
 दसन रसन जहु, जयन सुनाये हैं;
 सुंदर कहत जग, येतन शक्ति गछ,
 वही देह जरी प्यारी, छार करि आये ह। ६
 देह तौ प्रगट यह, ज्युंकी त्रुंही जनिधत,
 नैनके अरोपेभांहि, जग्यत न देखिये;
 नाकके अरोपेभांहि, नेक न सुवास खेत,
 कानके अरोपेभांहि, सुनत न खेजिये
 मुजके अरोपेमें न, जयन उचार होत,
 जलकुं पट-रस. स्वाद न विशेजिये;
 सुंदर कहत कोउ, कौन विधि जनै तांहि!
 पीरो कारो काहू द्वारा, जतोहू न खेजिये। ७

માત તૌ પુકાર છાતિ, કૂટી કૂટી રોવત હૈ,
 બાપહૂ કહત મેરો, નંદન કહાં ગયો?
 બાપહૂ કહત મેરી, બાંહ આગુ દૂરિ ભઈ,
 બહન કહત મેરો, વીર દુઃખ દે ગયો;
 કામતી કહત મેરો, સીસ શિર-તાજ કહાં?
 ઉઠૈ તતકાલ રોઈ, હાથમૈ ધોરા લયો;
 સુંદર કહત કોઈ, તાહિ નહિ જનિ શકૈ,
 બાલત હુતો સો યહ, છિનમૈ કહાં ગયો? ૮
 રજ અર વીરજકો, પ્રથમ સંયોગ ભયો,
 ચેતન શક્તિ તખ કૌન ભાંતિ આઈ હૈ!
 કોઈ તૌ કહત બોજમધ્યહિ કિયો પ્રવેશ,
 કિનહૂક પંચમાસ, પીછેકે સુનાઈ હૈ;
 દેહકો વિયોગ જખ, દેખતહિ હોઈ ગયો,
 તખ કોઈ કહો કહાં, જાછકે સમાઈ હૈ!
 પંડિતહી રૂપીશ્વર, તપેશ્વર મુનીશ્વર,
 સુંદર કહત યહ, કિનહું ન પાઈ હૈ. ૯
 તખલૌહિ કિયા સખ, હોત હૈ વિવિધ ભાંતિ,
 જખલગ ઘટમાંહિ, ચેતન-પ્રકાશ હૈ;
 દેહકે અશક્ત ભયે, કિયા સખ થકી જાય,
 જખલગ શ્વાસ ચઝૈ, તખલગ આશ હૈ;
 શ્વાસહૂ થકો હૈ જખ, રોવત લગૈ હૈ તખ,
 સખ કોઈ કહેં અખ, ભયો ઘટ નાશ હૈ;
 કાણુ નહી દેખ્યો કિહિ વૈર કિન કહાં ગયો!
 સુંદર કહત યહી, બડોહી તમાશ હૈ. ૧૦
 દેહ તૌ સુરપ તૌ લૌ, જૌ લૌ હૈ અરપ માંહિ,
 સખ કોઈ આદર કરત સનમાંન હૈ;
 ટેઠા પાગ બાંધિ બેર બેર હી મરોરેમુછ,
 બાંહું હુ સંવારૈ અતિ, ધરત ગુમાન હૈ;
 દેશ દેશહકિ લોક આયકે હજાર હોઈ,
 બૈઠકાર તખત કહાવૈ મુલતાન હૈ;
 સુંદર કહત જખ ચેતન શક્તિ ગઈ,
 વહૈ દેહ તાકી કોઈ માનત ન આન હૈ. ૧૧
 (ઈતિ દેહઆત્મ બિછોહકો અંગ સંપૂર્ણ. ૪)

અથ તૃણાકો અંગ ૫.

ઇંદવ છંદ.

નનનકી પલહી પલમૈં ક્ષણ, આધિ ઘરી ઘટિકા જી ગઈ હૈ;
જમ ગયો જીગ જમ ગયો પુનિ, સાંઝ ગઈ તમ રાત ભઈ હૈ;
આજ ગઈ અર કાલ ગઈ પરસો તરસો કધું ઐર ઠઈ હૈ
સુંદર ઐસહિ આયુ ગઈ તૃસના દિનહી દીન હોત નધ હ. ૧

દુમિલા છંદ.

કનહી કનકું બિલલાત ફિરૈ; સઠ જમ્યત હૈ જનહી જનકું;
તનહી તનકું અતિ સોચ કરૈ, નર ખાત રહે અનહી અનકું;
મનહી મનકી તૃસના ન મિટી, પુનિ ધાવત હૈ ધનહી ધનકું;
છિનહી છિન સુંદર આયુ ઘટી, કમહૂ ન ગયો બનહી બનકું. ૨

ઇંદવ છંદ.

જો દશ વીશ પચાશ બયે શત, હોઈ હજારે તુ લાખ મગૈગી;
કોટિ અરખ્ય અરખ્ય અસંખ્ય ધરા-પતિ હોત નકિ ચાહ જગૈગી;
સ્વર્ગ પતાલકુ રાજ કરૈ તૃસના અધિકી અતિ આગ લગૈગી;
સુંદર એક સંતોષ બિના સઠ, તેરી તુ ભૂખ કદી ન ભગૈગી. ૩
લાખ કરોર અરખ્ય અરખ્યની નીલ રૂ પદ્મ તહાં લગ ખાટી;
જોરિહિ જોરિ ભંડાર ભરૈ જમ , ઐર રહી સુ જમીતર દાટી;
તોહુ ન તોહિ સંતોષ બયો સઠ, સુંદર તૈં તૃસના નહિ કાટી;
મજત નાહિન કાલહિ તો શિર, મારિ જી થાપ મિલાઈત માટી. ૪
ભૂખ લિયે દશકું દિશિ દૈરત, તાહિત તું કમહૂ ન અધૈ હૈ;
ભૂખ ભંડાર ભરૈ નહિ કેસહુ, જો ધન મેર સુમેર હું પૈહૈ;
તું અખ આગેહિ હાથ પસારત, યાહિત હાથ કધુ નહિ ઐહૈ;
સુંદર ક્યું નહિ તોષ કરૈ નર, આઈ જી આઈ કિતોઈક ઐહૈ? ૫
ભૂખ નચાવત રંકહિ રાવહિ, ભૂખ નચાઈ જી વિષ વિગોઈ;
ભૂખ નચાવત ઈંદ્ર સુરાસુર, ઐર અનૈક જહાં લગ જોઈ;
ભૂખ નચાવત હૈ અધુ ઉર્ધહિ, તીનહુ લોક ગિનૈ કહ કોઈ!
સુંદર જાઈ તહાં દુઃખહી દુખ, સ્તાન બિના ન કહું સુખ હોઈ. ૬
પેટ પસાર દિયો જિતહી તીત, તૈં યહ બુખ કિતી ઈક થાપી?
બૈર ન છોર કધુ નહિ આવત, મૈં બહુ બાંતિ બલી વિષ માપી;

દેખત દેહ ભયે સખ જીરન, તું નિત નૌતન આહિ અદ્યાપી;
 સુંદર તોહિ સદા સમુદાયત, હે તૃસના અજહૂ નહિ ધાપી. ૭
 તીનહિ લોક અહાર કિયો સખ, સાત સમુદ્ર પિયો પુનિ પાની;
 ઔર જહાં તહં તાકત ડોલત, કાઢત આંખ ડરાવત પ્રાની;
 દાંત દિખાવત જીભ હલાવત, યાહિત મૈં યહ ડાકિન જાની
 સુંદર ખાત ભયે કિતને દીન, હે તૃસના અજહૂ ન અધાની. ૮
 પાંચ પતાલ પરે ગય નીકસિ, સોસ ગચ્છો અસમાન અધેરો
 હાથ દશોં દિશકુ પસરે પુનિ, પેટ ભરે ન સમુદ્ર સુમેરો;
 તીનહુ લોક બિયે મુખ બીતર આંખિહુ કાન બધે ચહુ ફેરો,
 સુંદર દેહ ધરચો અતિ દીરઘ, હે તૃસના કહું છેહ ન તેરો. ૯
 વાદ વૃથા ભટકૈ નિશિ વાસર, દૂર કિયો કમકું નહિ ધોષા;
 તું હતિયારિનિ પાપિનિ કોઠિનિ, સોચ કહું મત માનહુ રોષા;
 તોહિ મિલૈ તખ તૈં હુધ અંધન, તું મરિ હૈ તખહી હય મોષા;
 સુંદર ઔર કહા કહિયે તુહિ; હે તૃસના અખ તૌ કર તોષા. ૧૦
 ક્યું જગમાહિ કિરૈ જખ મારત; સ્વારથ કૌન પરી જિહિ જોલૈ;
 જ્યું હરિયાઈ-ગઢ નહિ માનત, કુધ કુહો કછુ સો પુનિ ઢોલૈ;
 તું અતિ અચલ હાથ ન આવત, નીકસ જાઈ નહી મુખ જોલૈ;
 સુંદર તોહિ કહો કિતની ગિર, હે તૃસના અખ તું મત ડોલૈ. ૧૧
 તૈં કહિ કાન ધરી નહિ એકહુ, જોલત જોલત પેટહિ પાક્યો;
 હું કછુ ખાત ખનાઈ કહું જખ, તૈં તખ પીસતહી સખ કાક્યો;
 કેતક દૌસ ભયે પરખાધત, તૈં અખ આગેહિં રથ હાક્યો;
 સુંદર સોખ ગઈ સખહી ચલિ, હે તૃસના કહિકે તુહિ થાક્યો. ૧૨
 તુહિ બમાય પ્રદેશ પહાવત, બૂડત જાઈ સમુદ્રહિ જાળ;
 તુહિ બમાય પહાડ ચઢાવત, વાદ વૃથા મરિ જાઈ અકાળ;
 તૈં સખ લોક બમાય બલી વિધ, બાંઠ કિયે સખ રંકહુ રાજ;
 સુંદર તોહિ કુખાઈ કહું અખ, હે તૃસના તુહિ નેકુ ન લાજ. ૧૩
 ઇતિ તૃષ્ણાકો અંગ સંપૂર્ણ. ૫

અથ ધીર્ય ઉરાહનકો અંગ ૬.

હંદવ છંદ.

પાવ દિયે ચલન ફિરને કહુ હાથ દિયે હરિ કૃત્ય કરાયો;

કાન દિયે સુનિયે હરિકે યશ, નૈન દિયે તિન માર્ગ દિખાયો;
 નાક દિયો મુખ શાભત તા કરિ, જીભ દર્શિ હરિકો ગુન ગાયો;
 સુંદર સાજ દિયે પરમેશ્વર, પેટ દિયો પર પાપ લગાયો. ૧
 કુપ ભરૈ અર વાવિ ભરૈ પુનિ, તાલ ભરૈ વરણ—રૂપ તીનો;
 કોઠિ ભરૈ ઘટ માટ ભરૈ ઘર, હાટ ભરૈ સખહી ભરિ લીનો;
 ખંડક ખાસ વખાર ભરૈ પરિ, પેટ ભરૈ ન ખડો દર દીનો;
 સુંદર રીતુહિ રીતુ રહે યહ, કૌન ખડા પરમેશ્વર કીનો। ૨

મનહર છંદ.

કિધોપેટ ચુલોકિધો ભાઠિ કિધો ભાર આહિ ?
 જોઈ કધુ જોકિયે સુ સખ ઝરિ જાતુ હૈ;
 કિધો પેટ થલ કિધો વાવિ કિધો સાગર હૈ ?
 જોતો જલ પરૈ તેતૌ સકલ સમાતુ હૈ;
 કિધો પેટ દૈત કિધો ભુત પ્રેત રાક્ષસ હૈ ?
 ખાજી ખાજી કરૈ કધુ નેક ન અધાતુ હૈ;
 સુંદર કહત પ્રભુ કૌન પાપ લાયો પેટ ?
 જખહી જનમ ભયો તખહીકો ખાતુ હૈ. ૩
 વિગ્રહ તૌ વિગ્રહ કરત અતિ ખેરખેર,
 તન પુનિ તનક ન કખહુ અધાયો હૈ
 ઘટ ન ભરત ક્યુંહી ઘટ્યોહી રહત નિત,
 શરીર સિરાઈમે તૌ કખહુ ન ખાયો હૈ;
 દેહ દેહ કહતહી કહત જનમ ખીત્યો,
 પિંડ પિંડ કાજ નિશિ દિન લલચાયો હૈ;
 મુદગલ ગિલત ગિલત ન તૃપત હોઈ,
 સુંદર કહત વપુ કૌન પાપ લાયો હૈ! ૪
 પાજી પેટ કાજ કોટવાલકે આધીન હોઈ,
 કોટવાલ સૌ તૌ શિકદાર આગે દીન હૈ;
 શિકદાર દીવાનકે પીછે લગ્યો ડોલૈ પુનૈ,
 દીવાનહુ જાય બાદશાહ આગે લીન હૈ;
 બાદશાહ કહે યા ખોદાય મુઝે ઔર દેઈ,
 પેટહી ખસારે વંહી પેટ વશ કીન હૈ;
 સુંદર કહત પ્રભુ ક્યુંહી નહી ભરૈ પેટ,
 એક પેટ કાજ એક એકકે આધીન હૈ. ૫

तै तौ प्रभु पेट दियो जगत नयाया जुन,
 पेटहीके लिये धर धर द्वार द्विष्टो है;
 पेटहीके लिये हाथ जेरी आगे ठाढ़ो होध,
 जेध जेध कछो सोध सोध उन करयो है;
 पेटहि के लिये पुनि मेघ सीत धाम सहै,
 पेट हिके लिये जल रन माहि भयो है;
 सुंदर कहत छन पेट सभ बांड किये,
 और गैल छुटै परि पेट गैल परयो है. ६
 पेटसो न जली नके आगे सभ हारि बले,
 राव अर रंक अक पेट, जति लिये है;
 कोउ बाध भारत जिहारत है कुंजरकुं,
 अश्व शरवीर पेट काज प्राण दिये है;
 यंत्र मंत्र साधत आराधत भसान जल,
 पेट आगे उरत निउर ऐसे हिये है;
 द्रवता असुर लुत प्रेत तीनुलोके पुनि,
 सुंदर कहत प्रभु पेट नरे किये है. ७
 प्रातही उठत जग पेटहीकी चिता तम,
 सभ कोउ जत आपु आपुके आहारकुं;
 कोउ अन्न जात पुनि आभिष जन्मत कोउ,
 कोउ धास मरत मरत कोउ दारकुं;
 कोउ मोती कुल कोउ वास रस पय पान,
 कोउ पौन पीवत भरत पेट भारकुं;
 सुंदर कहत प्रभु पेटही आमाये सभ,
 पेट तुल्य दियो है जगत होन अवारकुं. ८

इंदव छंद.

पेटहि कारन जव हने जहु, पेटहि भांस जये ३ सुरापी;
 पेटहि लेकर औरि करावत, पेटहि कुं गहरी गहि कापी;
 पेटहि पाश गरेमहि उरत, पेटहि उरत कूप ३ वापी;
 सुंदर कहि कुं पेट दियो प्रभु, पेटसो और नही कोष पापी. ९
 औरनकुं प्रभु पेट दियो तुल्य, तेर तु पेट कहु नहि दीसै;
 अ भट्टाछ दिये द्यह द्यह, कोउक राधत कोउक पीसै;
 पेटहि कारन नायत है सभ, ज्यु धरही धर नायत कीसै;

સુંદર આપ ન આવહુ પીવહુ, કૌન કરી ઇન ઊપર રીસૈ? ૧૦

મનહર છંદ.

કાહેકું કાહૂકે આગે જાહકે આધીન હોઈ?
 દીન દીન વચન ઉચાર મુખ્ય કહતે;
 જીનકું તૌ મદ અરૂ ગરવ ગુમાન અતિ,
 તિનકે કઠોર ઐન કમહુ ન સહતે;
 તુલારેહી ભજનસું અધિક લૈલીન અતિ,
 સકલકું ત્યાગિકે એકાંત જાહ ગહતે;
 સુંદર કહત યહ તુલહી લગાયો પાપ,
 પેટ ન હુતો તૌ પ્રભુ ઐઠે હમ રહતે. ૧૧
 પેટહીકે વશ રંક પેટહીકે વશ રાવ,
 પેટહીકે વશ ઐર આન મુલતાન હૈ;
 પેટહીકે વશ યોગી જંગમ સન્યાસી સેખ,
 પેટહીકે વશ વનયાસી ખાત પાન હૈ;
 પેટહીકે વશ રૂપિ મુનિ તપધારિ સખ,
 પેટહીકે વશ સિદ્ધ સાધક મુજ્જન હૈ;
 સુંદર કહત નહિ કાહુંકો ગુમાન રહૈ,
 પેટહીકે વશ પ્રભુ સકલ જહાન હૈ. ૧૨

ઇતિ ધીર્ય ઉરાહનકો અંગ સંપૂર્ણ. ૬

અથ વિશ્વાસકો અંગ. ૭

ઇંદવ છંદ.

હોઇ નિચિંત કરે મત ચિંતહિ, ચાંચ દઈ વધ ચિંત કરેગો;
 પાઉ પસાર પરચો કિન સોવત, પેટ દિયો વધ પેટ ભરેગો;
 જીવ જીતે જલકે થલકે પુનિ, પાહનમૈં પહુચાય ધરેગો;
 ભૂખહિ ભૂખ પુકારત હૈ નર, સુંદર તું કહ ભૂખ મરેગો! ૧
 ધીરજ ધારિ વિચાર નિરંતર, તોહિ રચ્યો વહિ આપહિ ઐહૈ;
 જોતિક ભૂખ લગી ધટ પ્રાનહિ, તેતિક તું અનયાસહિ પૈ હૈ;
 જો મનમૈં તૃસના કરિ ધ્યાવત, તૌ તિહું લોક ન ખાત અધેહૈ;
 સુંદર તું મત શોચ કરે કણ્ઠ, ચંચ દઈ વધ ચું નહિ દૈ હૈ. ૨

નેક ન ધીરજ ધારત હૈ નર, આતુરહોઈ દશાદિય ધ્યાવૈ;
 જ્યું પશુ ખૈચિ ગુડાવત બંધન, જૈનગિ નીર અહાર ન આવૈ;
 જનત નાહિ મહામતિ મૂરખ, જા ધરદાર ધની પહુઆવૈ;
 સુંદર આપ કિયો ઘટ ભાજન, સો ભરિહૈ મત સોચ ઉપાવૈ. ૩
 ભાજન આપ ઘડે જીતને ભરિ, હૈ ભરિહૈ ભરિહૈ ભરિહૈ જૂ;
 ગાવત હૈ જીતકે યુનકું ઢરિ, હૈ ઢરિહૈ ઢરિહૈ ઢરિહૈ જૂ;
 આદીકું અંતકું મધ્ય સદા હરિ, હૈ હરિ હૈ હરિ હૈ હરિહૈ જૂ;
 સુંદરદાસ સહાય સહી કરિ, હૈ કરિહૈ કરિહૈ કરિહૈ જૂ. ૪
 કાહિકું દૈરત હૈ દશહૂ દિશ, તું નર દેખ કિયો હરિજૂકો;
 જૈઠિ રહે ફુરિકે મુખ મુંદિ, ઉધારત દાંત ખવાઇહિ ટૂકો;
 ગર્ભયકે પ્રતિપાલ કરી જીત, હોઈ રચો તખલી જડ મૂકો;
 સુંદર ક્યું બિલલાત ફિરૈ અખ, રાખ રૂદ વિસવાસ પ્રભૂકો. ૫
 જા દિનતે ગર્ભ-વાસ તખ્યો નર, આઇ અહાર બિયો તખહીકો;
 ખાતહિ ખાત બયે ધતને દિન, જનત નાહિન ભૂખ કહીકો;
 દારત ધ્યાવત પેટ ઢિખાવત, તું સઠ કીટ સદા અનહીકો;
 સુંદર ક્યું વિસવાસ ન રાખત, સો પ્રભુ બીધ બૈરે સખહીકો. ૬
 ખેચર ભૂચર જે જલકે ચર, દેત અહાર ચરાચર પોષૈ;
 વેહરી જો સખકું પ્રતિપાલત, જ્યું જીહિ ભાંતિ તિસી વિધ તોષૈ;
 તું અખ ક્યું વિસવાસ ન રાખત? બલત હૈ કિત ધોખહિ ધોખે;
 તોહિ તહાં પહુઆચ રહે પ્રભુ, સુંદર જૈઠિ રહે કિત આખે. ૭

મનહર છંદ .

કાહેકું બધરા બયો, ફિરત અસાની નર?
 તેરો તૌ રિજક તેરે ધર જૈકે આઇ હૈ;
 બાવૈ તું સુમેર જાઇ, બાવૈ જાઇ માર દેશ,
 જીતનોક બાગ લિખ્યો તિતનોહિ પાઇ હૈ;
 કૂપમાંઝ બહિ બાવૈ સાગરકે તીરે બર,
 જીતનોક બાંડો નીર તિતનો સમાઇ હૈ;
 તાહિતે સંતોષ કરિ, સુંદર વિશ્વાસ ધરિ,
 જીતનો રચ્યો હૈ ઘટ, સોઈ જુ બરાઈ હૈ. ૮
 કાહેકું ફિરત નર, દીન બયો ધરે ધર,
 દખીયત તેરો તૌ, અહાર ધક શરે હૈ;
 જાકો દેહ સાગરમેં મુખો શત પોજનકો,
 તાહુકું તૌ દેત પ્રભુ યામે નહિ ફેર હૈ;

બુખ્યો કોઢ રહત ન જાનિયે જગતમાંહિ,
 કીરી અર કુંજર સખનહીકું દે રહે;
 સુંદર કહત વિશ્વાસ ક્યું ન રાખે સઠ,
 ખેર ખેર સમુંઝાય કહ્યો કેતી ખેર હૈ. ૯
 તેરે તૌ અધીરજ તું આગિલીહી ચિંતા કરૈ,
 આજ તૌ બરચો હૈ પેટ કાલ કૈસી હોઈ હૈ!
 બુખ્યોહી પુકારે અર દિન ઉઠિ ખાતો જાહ,
 અતિહી અસાની જાકી મતિ ગઈ ખોહ હૈ;
 તાકું નહી જાનૈ સઠ જાકો નામ વિશ્વંબર,
 તહાં તહાં પ્રગટ સગનિ દેત સોહ હૈ;
 સુંદર કહત તોહિ વાકો તૌ બરૈસો નહિ,
 એક વિશ્વાસ ખિન યાહી બાંતિ રોહ હૈ. ૧૦
 દેખ ધો સકલ વિશ્વ બરત બરનહાર,
 ચુંચકે સમાન ચૂન સખહીકું દેત હૈ;
 કીટ પશુ પંછી અજગર મઝ કછ પુનિ,
 ઉનકે ન સૌદા કોઢ ન તૌ કછુ ખેત હૈ
 પેટહીકે કાજ રાત દિવશ ભમત સઠ,
 મૈ તૌ જાન્યો નીકે કરી તું તૌ કોઢ પ્રેત હૈ
 માનુષ શરીર પાય કરત હૈ હાય હાય,
 સુંદર કહત નરે તેરે શિર રેત હૈ. ૧૧
 તું તૌ બયો બાવરો ઉતાવરો ફિરત અતિ,
 પ્રભુકો વિશ્વાસ ગહિ કાહે ન રહતુ હૈ
 તેરો જો રિજક હૈ સો આહ હૈ સહજમાંહિ,
 ચુંહી ચિંતા કરિ કરિ દેહકું દેહતુ હૈ;
 જન યહ નખશિખ સજકે સંવારચો તોહિ,
 અપને કિયેકી વહ બાજકું વહતુ હૈ;
 કાહેકું અસાની કછુ સોમ મનમાંહિ કરૈ?
 બુખ્યો તું કદૈ ન રહે સુંદર કહતુ હૈ. ૧૨
 જગતમે આહકે વિસારચો હૈ જગત-પતિ,
 જગત કિયો હૈ સોહ જગત બરતુ હૈ;
 તેરે નિશિદિન ચિંતા ઐરહી પરી હૈ આહ,
 ઉદ્યમ અનેક બાંતિ બાંતિકે કરતુ હૈ;
 ધત ઉત જાયકે કમાહ કરિ લાજી કછુ,

नेकु न अस्तानी नर धीरज धरतु है
 सुंदर कहत अक प्रभुदे विधास भिन,
 वा दहीकु प्रथा सठ पयिके भरतु है. १३
 धति विधासको अंग संपूर्ण. ७

अथ देह मलिनके गर्वप्रहारको अंग. ८

मनहर छंद.

देह तौ मलिन अति अहुत विकारे भरि,
 ताहि मांहि नरा व्याधि सभ दुःख रासी है;
 क्यहुं पेट पीर क्यहुं शिर वाय,
 क्यहुं आंख कान मुखमें विधासी है;
 औरहु अनेक रोग नख शिख पूरि रहे
 क्यहुं खास यज्ञे क्यहुं आसी है;
 ऐसा ये शरीर ताहि आपनो के मानत है,
 सुंदर कहत यामें कौन मुखतासी है? १
 न शरीर मांहि तु अनेक मुख मानि रख्यो,
 ताहि तु विचार यामें कौन आप भली है?
 अह मज्जन मांस रग रगमें रगत भर्यो,
 पेटहुं पिठारीसीमें ठौर ठौर भली है;
 हाडनसुं भर्यो मुख हाडनके नैन नाक,
 हाथ पाज सोडि सभ हाडनकी नली है;
 सुंदर कहत याहि देख्यो छन भूले कोछ?
 भीतर अंगार भरी उपर तौ कली है. २

इंदव छंद.

हाडको पिंजर याम भयो सभ, मांहि भर्यो मज्ज मुख विकार
 थक इ लाज परे मुखमें पुनि, व्याधि वहै सभ औरहु द्वार;
 भांसकि छलमुख आय समैकछु, ताहिते ताहि को कौन विचार;
 और शरीरमें पैठिक सुंदर, कैस नु कीछ सौख अचार? ३
 थक इ लाज भर्यो मुख दीसत, आंखमें जीउर नाकमें सेठ;
 औरहु द्वार भलीन रहै अति, हाड इ भांसके भीतर भेटे

जैसे शरीरमें वास कियो तय, ओकस दीसत आवाणु देहो;
 सुंदर गर्व कहा धतने पर, काहुकुं तु नरे यावत देहो? ४
 ज दिन गर्व संयोग भयो तय, ता दिन बुंद छिया हुति तांछि;
 द्वादश मास अघो मुअ गुवन, अउि रखो पुनि वारस मांछी;
 ता रज वीरजकी यह देह सु, तुं अय यावत दयत छांछी;
 सुंदर गर्व गुमान कहा सक, आपुनि आदि विचारत नांछी। ५
 धति देह मलिनके गर्वप्रहारको अंग संपूर्ण। ८

अथ नारी निदाको अंग. ९

मनहर छंद

कामिनाको तन मानु कहिये सधन अन,
 वहां कोउ नय सो तौ लुखेही परतु है;
 कुंजर है गति कटि केहराका अय नमै,
 ऐनी काली नागिनी उ इनिहुं धरतु है;
 कुअ है पहार जहां काम सार वसै तहां,
 साधिके कटाक्ष—आन आनहुं हरतु है;
 सुंदर कहत ओक और उर नमै अति,
 राक्षसी वदन आंठि आंठिही करतु है।
 विषहीकी लुमिमांछि विषके अंकुर भये,
 नारी विष बेली पढी नय शिअ दय्यिये; १
 विषहीके नर मूल विषहीके उर पात,
 विषहीके फूल फूल लागे शु विसेअिये;
 विषके तंतू पसार उरआर्ध आंठी मार,
 समय नर व्रक्ष पर लपटेही लेअिये;
 सुंदर कहत कोउ संत तर अयि गयो
 तिनके तौ कहुं लता लागी नहि पेअिये।
 उदरमें नरक नरक अध द्वारनमें,
 कुअनमें नरक नरक बरी छाती है;
 कुंठमें नरक गाल अियुक नरक अिय,
 मुखमें नरक लज्ज लालहु मुआती है;
 नाकमें नरक आंख कानमें नरक वहै,

हाथ पाडि नय्य शिष्य नरक दिखाती है
 सुंदर कहत नारी नरकको कुंड यह,
 नरकमें लक्ष परै सो नरक — पाती है। ३
 कामिनीको अंग अति मलिन महा अशुद्ध,
 रोम रोम मलिन मलिन सय्य द्वार है;
 हाड मांस मज्जा मेद आमसुं लपेटि राखै,
 ठार ठार रगतके लरेछ भंडार है;
 मुत्रहु पुरीष आंत अेक मेक मिली रही,
 औरही उदरमांछि विविध विकार है
 सुंदर कहत नारी नय्य शिष्य निधर्य,
 ताहि जे सराहै सो तौ अडोछ गंवार है। ४

कुंडोल्या छंद

रसिकप्रिया रसमंजरी, और सिंगारहि जन;
 अतुराछ करि अहुत विधि, विषय अनाछ आन;
 विषय अनाछ आन, लगत विषयिनकुं प्यारी;
 नगे मदन प्रयंड, सराहै नय्य शिष्य नारी;
 न्यु रोगी मिष्टान आछ, रोगहि विस्तारै;
 सुंदर ये गति होछ, जोछ रसिकप्रिया धरै। ५
 रसिकप्रियाके सुनतही, उपनै अहुत विकार;
 जो या मांही अित धरै, वहै होत नर अवार;
 वहे होत नर अवार, वार तौ क्यहु न लागै;
 सुनत विषयकी आत, लहर विषहीकी नगै;
 न्युं को उधयो हुतो, लेछ पुनि सेन पिछाछ;
 सुंदर ऐसी जन, सुनत रसिकप्रिया भाछ। ६
 छति नारीनिंदाको अंग संपूर्ण

अथ दुष्टजनको अंग. १०

मनहर छंद.

अपने न दोष देखै परके औगुन पेखै,
 दुष्टको स्वभाव उठि निंदाही करत है;
 जैसे कोछ महल सवारी राज्यों नीके कर

कीरी तहां नग छिद्र हूंन शिरतु है;
 नारहीतें सांअ लग सांअहति नार लग,
 सुंदर कहत दिन औसहि नरतु है;
 पावके तरेकी नही सूअ आग भूरअकुं,
 औरकुं कहत तेरे शिरपे नरतु है।

१

इंदव छंद.

धात अनेक रहै डर अंतर, दुष्ट कहै सुअसुं अति भीडी;
 लोटत पोहत व्याघ्रहि न्युं नित, ताकत है पुनि तालिकि पीडी;
 उपरतें छीरकै नल आन सु, डेक लगावत नारि अगीडी;
 यामहि कूर कछू मति ननहु, सुंदर आ पुनि आप्पनि दीडी। र
 आपनुं काज सेंवारनके हित, औरकुं काज बिगारत नछि;
 आपनुं कारन होउ न होउ, पुरो करि औरकु डारत नछि;
 आपहु ओवत औरहु ओवत, ओछि दुनो धर दत पहाछि;
 सुंदर देखतहि अनी आवत, दुष्ट करै नहि कौन पुराछि।
 न्युं नर पोषत है निज देहहि, अल बिनास करै तिहि पारा;
 न्युं अहि और मनुअहि काटत, वाहि कछू नहि होत अहारा;
 न्युं पुनि पावक अरि सयै कछु, आपहि नाथ लयो निरधारा;
 ल्युं यह सुंदर दुष्ट स्वभावहु, ननि तणे किन तीन प्रकार।
 सर्प उसै सु नहि कछु तालक, पीछु लगै सु लोकरि मानै;
 सिंहहु आय तु नहि कछु डर, जो गज मारत तौ नहि हानै;
 आगी नरै नल भूडि भरै गिरि नछि गिरै कछु बै मत आनै;
 सुंदर और लले सयही यह, दुर्जन संग ललो जिन जनै।

छति दुष्टजनको अंग संपूर्ण। १०

अथ मनको अंग ११.

मनहर छंद.

हटकि हटकि मन राखत न्यु छिन छिन,
 सटकि सटकि अहुं और अय नतु है;
 लटकि लटकि ललआय लोल वार वार,
 गटकि गटकि करि विष दल आवु है;

ઝટકિ ઝટકિ તાર તોરત કરમ હોન,
 ભટકિ ભટકિ ફું નેક ન અધાતુ હૈ;
 પટકિ પટકિ શિર, સુદર જી માનિ હારિ,
 ફિટકિ ફિટકિ જાઈ સુવો કૌન પાતુ હૈ. ૧
 પલહીમે મરી જાય, પલહીમે જીવતું હૈ,
 પલહીમે પરહાય, દેખત બિકાનો હૈ
 પલહીમે ફિરૈ નવ ખંડહુ બ્રહ્માંડ સંગ,
 દેખ્યો અનદેખ્યો સો તૌં યાતૌં નહિ છાનો હૈ;
 જાતો નહિ જાનિયત, આવતો ન દાસૈ કંધુ,
 ઐસેસી બલાઈ અખ તાસું પરચો પાનો હૈ;
 સુંદર કહત યાકી ગતિહુ ન લખી પરૈ,
 મનકી પ્રતીત કોઉ કરૈ સો દીવાનો હૈ; ૨
 ઘેરીયે તૌ ઘેચોહુ ન આવત હૈ મેરો પૂત,
 જોઈ પરખોધિયે સો, કાન ન ધરતુ હૈ;
 નીતિ ન અનીતિ દેખૈ. શુભ ન અશુભ પેખૈ,
 પલહીમે હોતી અનહોતી હુ કરતુ હૈ;
 ગુરૂકી ન સાધુકી ન લોક વેદહુકી શંક,
 કાહુકી ન માનૈ ન તૌ કાહુતૌં ડરતુ હૈ;
 સુંદર કહત તાહી, ધીજિયે સુ કૌન બાંતિ!
 મનકો સ્વભાવ કંધુ કલો ન પરતુ હૈ. ૩
 કામ જખ જાગૈ તખ, ગિનત ન કોઉ શંક,
 જાનૈ સખ જોઈ કરિ દેખત નમાધી હૈ;
 ક્રોધ જખ જાગૈ તખ, નેક ન સંભારિ શકૈ,
 ઐસિ વિધિ મુલકી અવિદ્યા જિન સાધી હૈ;
 લોભ જખ જાગૈ તખ, તૃપતિ ન ક્યુંહી હોઈ,
 સુંદર કહત ધન ઐસેહીમે ખાધી હૈ;
 મોહ મતવારો નિશિદિનહી ફિરત રહૈ,
 મનસો ન કહું હમ દેખ્યો અપરાધી હૈ. ૪
 દેખવે કું દૈરૈ તૌ અટકિ જાઈ વાહી ઔર,
 સુનવેકું દૈરૈ તૌ રસિક શિર તાજ હૈ;
 સુંઘવેકું દૈરૈ તૌ અધાય ન મુગંધ કરિ,
 ખાયવેકું દૈરૈ તૌ ન ધાપૈ મહારાજ હૈ;
 ભાગહીકું દૈરૈ તૌ તૃપત નહી હોઈ ક્યુંહી,

सुंदर करत याही नेकही न लाज है;
 काहुको न कह्यो करै, आपुनीहा टेक परै,
 मनसो न कोउ हम देख्यो दगायाज है। ५
 देख्यो न कुँवर हैर, कहत औरकी और,
 लीन जगह होत हाउ मांस औ रगतमें;
 करत पुराई सर औसर न जनै कछु,
 धका आछि दैत राम नामसु लगत में;
 अहाये सुरा सुर अहाये सय अषी जन,
 सुंदर कहत दिन धाजत जगतमें;
 औरहु अनेक अतराईही करत रहै,
 मनसो न कोउ है अधम या जगतमें। ६
 जिन ठगे शंकर विधाता छंद देव मुनि,
 आपनोहु अधिपति ठग्यो जल अंद है;
 और योगी जगम सन्यासी शैल कौन गिनै,
 सयनिहुं ठगत ठगावै न सु छंद है;
 तापेश्वर इषिधर, सय पयि पयि गये,
 काहुके न आवै हाथ, औसो यापै अंद है;
 सुंदर कहत अस कौन विधि कीन्है ताहि?
 मनसो न कोउ या जगतमाहि रिंद है। ७
 रंककं नयावै अभिलाष धन पायवेकी,
 निशिदिन सोय करि औसेही पयत है;
 राजही नयावै सय जुमिहीको राज लेवे,
 औरहु नयावै जेह दैहसु रयत है;
 देवता असुर सिद्ध पन्नग सकल लोक,
 कीट पशु पक्षि कहु कैसेके अयत है।
 सुंदर कहत काहु संतका कहो न जय,
 मनके नयाये सय जगत नयत है। ८

इंदव छंद.

केतक द्यौस जये समुत्रावत, नेक न मानत है मन लोडु;
 जुलि रह्यो विषया सुअम कछु, और न जानत है सह दौडु;
 आंखि न कान न नाक जिना शिर, हाथ न पाय नही सुअपौडु;
 सुंदर ताहि गहै कहुं क्युं करि, नीकसि जगह अडो मन लोडु। ९

- दैरत है दृष्टहु दिशहुं सठ, वायु लग्यो ताम्रें लघु भैंडा;
 लाल न कान कछु नहि राखत, शील स्वभावकि दैरत भैंडा
 सुंदर सौख्य कहां कही दीनिय, जेदत आन न छेदत गैंडा.
 लालय लागी रह्यो मन भीष्मर, पारह पाठ अहारह पैंडा. १०
 आन कहुं कि सियार कहुं कि भिलाउ कहुं मनकी गति तैसी;
 देउ कहुं किधुं दुम कहुं किधुं, लाउ कहुं किधुं लंडरु नैसी;
 • और कहुं अटपार कहुं डग, लर कहुं उपमा कहुं कैसी?
 सुंदर और कहा कहिये आन, या मनकी गति दीसत अैसी. ११
 कै भेर तुं मन रंक भयो सठ, भागत भीष्म दृष्टा दिश कुल्यो;
 कै भेर तुं मन छत्र धरयो शिर, कामिनि संग हितोरन अृष्ट्यो;
 कै भेर तुं मन छीन भयो अति, कै भेर तुं सुख पाय कै पुष्ट्यो;
 सुंदर कै भेर तोहि कछो मन, कौन गनी किहि मारग भूष्ट्यो? १२
 छंद्रिनके सुख आहत है मन, लालय लागि भ्रमै सठ भुंही;
 दृष्टी मरीय भरयो जल पूरेन, धावत है मृग भूरय भुंही;
 प्रेत पिशाच निशाचर डोलत, भुज भै नही धावत अुष्टि;
 वायु अघुरहि कौन गहै कर? सुंदर दैरत है मन तुंही. १३
 वहै सखको शिरताज ततछन, जो अभि अंतर सान विचारै;
 जो कछु और विषै सुख बंछत, तौ यह दह अमोलक हारै
 छांडि कुलुहि भनै भगवंतहि, आपु तर पुनि औरहि तारै;
 सुंदर तोहि कछो कितनी भिर, तुं मन अंघुं नहि आप सँभारै? १४
 कौन स्वभाव परयो उठी दैरत, अमृत छांडि अयोरत हाउ;
 अंघुं भ्रमकी हथनी द्रग दैरत, आतुरे होध पेर गन आउ;
 वाद ब्रथा भटकै निशि वासर, अेकहु सौख्य लगी नहि राउ;
 सुंदर तोहि सदा ससुआवत, रे मन तुं भ्रमयो की न छांडे? १५
 जो मन नारिकि और निहारत, तौ मन होतहि ताहिहुं रूपा;
 जो मन कालुसु कोष करे पुनि, तौ मन वहै तणही तदरूपा;
 जो मन मायहि माय रैत निव, तौ मन जूउत मायके रूपा;
 सुंदर जो मन अह विचारत, तौ मन होतहि अह स्वरूपा. १६

मनहर छंद.

कलहुक हसि ठे कलहुक रोष दैत,
 कलहु अकत कहु अंतहु न लहिये;
 कलहुक आध तौ अधात नहि कालुकरि,

કબહુક કહે મેરે કછુ નહિ ચહિયો;
કબહુ આકાશ જાઈ કબહુ પાતાલ જાઈ,
સુંદર કહત તાહિ કેસે કરિ ગહિએ ?
કબહુક આપ લગૈ કબહુક ઉઠિ ભાગૈ,
ભુતકેસે ચિહ કરૈ એસો મન કહિયે.

૧૭

કબહુ તૌ પાંખકો પરવા કે દિખાવૈ મન,
કબહુક ધુરકે ચાવર કરિ લેત હૈ;
કબહુ તૌ ધુટિકા ઉછારત આકાશ આર,
કબહુ તૌ રાતે પીરે રંગ સ્યામ સ્વેત હૈ;
કબહુ તૌ આંખકું ઉગાધ કરિ ઠાઠો કરૈ,
કબહુ તૌ સાસ ધર જુદેકરિ દેત હૈ;
બાજીગર ખ્યાલ એસો સુંદર કહત મન,
સદાહી ભ્રમત રહે એસો કોઉ પ્રેત હૈ.

૧૮

કબહુક સોધ હોત કબહુક ચોરે હોત,
કબહુક રાજા હોત કબહુક રંક સો;
કબહુક દીન હોત કબહુ ગુમાની હોત,
કબહુક સુધો હોત કબહુક બંક સો;
કબહુક કામી હોત કબહુક જતી હોત
કબહુ નિર્મલ હોત કબહુક પંક સો;
મનકો સ્વરૂપ એસો સુંદર કાટિક જૈસો,
કબહુક શૂર હોત કબહુ મયંક સો.

૧૯

હાથકોસો કાન કિઘૌ પીપરકો પાન કિઘૌ !
ધ્વજકો હડાન કહું ચિર ત રહતુ હૈ;
પાનીકો સો ઘેર કિઘૌ પૌન ઉરઝેર કિઘૌ,
ચક્રકો સો ફેર કોઊ કેસેકે ગહતુ હૈ ?
રહટકી માલ કીઘૌ ચરખાકો ખ્યાલ કિઘૌ,
ફેરી ખાતો ખાલ કછુ સુધિ ન લહતુ હૈ;
ધુમકે સો ધાવ તાકું રાખવેકો ચાવ એસો,
મનકો સ્વભાવ સો તૌ સુંદર કહતુ હૈ.

૨૦

સુખ માનૈ દુઃખ માનૈ સંપતિ વિપતિ માનૈ,
હર્ષ માનૈ શોક માનૈ, માનૈ રંક ધન હૈ;
ઘટિ માનૈ બઠિ માનૈ શુભહુ અશુભ માનૈ,
લાભ માનૈ હાનિ માનૈ યાહીતે કપન હૈ;

પાપ માને પુણ્ય માને ઉત્તમ મધ્યમ માને,
 નીચ માને ઉચ્ચ માને માને મેરો તન હૈ;
 સ્વર્ગ માને નર્ક માને બંધ માને મોક્ષ માને,
 સુંદર સકલ માને તાતે નામ મન હૈ. ૨૧

જોઈ જોઈ દેખે કષ્ટ સોઈ સોઈ મન આહિ,
 જોઈ જોઈ સુને સોઈ મનહીકો ભર્મ હૈ;
 જોઈ જોઈ સુંધે જોઈ આવે જો સ્પર્શ હોઈ,
 જોઈ જોઈ કરે સોઈ મનહીકો કર્મ હૈ;
 જોઈ જોઈ ગ્રહે જોઈ ત્યાગે જોઈ અનુરાગ,
 જહાં જહાં જાઈ સોઈ મનહીકો શર્મ હૈ;
 જોઈ જોઈ કહે સોઈ સકલ સુંદર મન,
 જોઈ જોઈ કહ્યે સોઈ મનહીકો ધર્મ હૈ. ૨૨

એકહી વિઠપ વિશ્વ જ્યુકો ત્યુહી દેખિયત,
 અતિહિ સધન તાકે પત્ર ફલ પુલ હૈ;
 આગલે ઝરત પાત નયે નયે હોત જાત,
 એસે યાહી તરફો અનાદી કાલ મૂલ હૈ;
 દશ ચાર લોક સાં પસરી રહી જહાં તહાં,
 અધ ૩ ઉરધ પુનિ સુક્ષમ ૩ સ્થુલ હૈ;
 કોઉ તૌ કહત સત કોઉ તૌ કહે અસત,
 સુંદર કહત ભ્રમહીકો મન મૂલ હૈ ૨૩
 તોસો ન કુપૂત કોઉ કિતહુ ન દેખિયત,
 તોસો ન સુપૂત કોઉ દેખિયતઝૌર હૈ
 તુંહી આપ બુદ્ધી મહા નીચહુતે નીચ હોઈ,
 તુંહી આપ જાનૈ તૌ શકલ શિરમોરે હૈ;
 તુંહી આપ ભ્રમૈ તપ જગત ભ્રમત દેખૈ,
 તેરે સ્થિત બયે સખ ઠૌરહીકો ઠૌર હૈ;
 તુંહી જીવરૂપ તુંહી પ્રજ્ઞ હૈ આંકાશવત
 સુંદર કહત મન તેરી સખ દૌર હૈ. ૨૪

મનહીકે ભ્રમતે જગત યહ પેખિયત,
 મનહીકે ભ્રમ ગયે જગત ખિલાત હૈ;
 મનહીકે ભ્રમ જેવરીમ ઉપજત સાપ,
 મનકે વિચારે સાપ જેવરી સમાત હૈ;
 મનહીકે ભ્રમતે મરીચિકાકું જલ કહે,

मनहीके लम सीप ३पोसो दिआत है।
 सुंदर सकल यह दीसै मनहीको लम,
 मनहीको लम गये अल्ल होध जगत है। २५
 मनही जगत३प होध करि विसतरयो,
 मनही अलअरप जगतसु न्यारो है;
 मनही सकल धर व्यापक अअंड अक,
 मनही सकल यह जगत पियारो है;
 मनही आकाशगत हाथ न परत कछु,
 मनके न ३प रेष वरिहीन वारो है;
 सुंदर कहत परमारथ वियारै जग,
 मन मिटि लख अक अल निज सारो है। २६
 धति मनको अंग संपूर्ण।

— ❀ ❀ ❀ —

अथ चाणकको अंग १२.

मनहर छंद

लोभ लोभ छूटवेको करत उपाय अस,
 सोध सोध दः करि अंधन परतु है;
 योग यत्न जप तप तीरथ व्रतादि आरे,
 जंपापात सेत लख हिमाले गरतु है;
 कानहु इराध पुनि केशहु लुंआध अंग,
 विभूति लगाध शिर जटाहुं धरतु है;
 भिन सान पाय नहि छूटत इत्य ग्रंथी,
 सुंदर कहत बुंही लभीके भरतु है १

सर्व लवु अक्षर.

जप तप करत धरत व्रत जत सत,
 मन वय कर्म लम कसट सहत तन;
 वलकल वसन असन हज पत्र लल,
 कसत रसन रस तजत वसत वन;
 जरत भरत नर गरत परत सर,
 कहत लहत हय गज दल लल धन;

पयत पयत लय लय न टरेत सठ,
धट धट प्रगट रहत न लपत जन.

२

पूर्ववत्.

योग करै यत्न करै वेद विधि त्याग करै,
जप करै तप करै बुंही आधु भूटि है;
यम करै नैम करै तीरथहु व्रत करै,
पुहुमी अटन करै व्रथा खास दुटि है;
भुवको यतन करै मन में वासना धरै,
पयि पयि युही भरै काल शिर भुटि है;
औरहु अनेक विधि कोटिक उपाय करै,
सुंदर कहत भिन सान नही छुटि है.

३

बुद्धि करि हीन नर रज तम छाये रह्यो,
जन जन किरत उदास होछि धरतें;
कठिन तपस्या धरि मेध शीत धाम सहै,
कुंद भूल आछि कोउ कामनाके उरतें;
अतिही अज्ञान उर विविध उपाय करै,
निज रूप बुझीके अंधत लछि परतें;
सुंदर कहत औंधी वार कैसे दीये भुअ?
हायभाहि आरसी न करै मुठ करतें.
मेध सहै शीत सहै शीथपर धाम सहै,
कठिन तपास्या करी कुंद भूल जात है;
योग करै यत्न करै तीरथ व्रत करै,

४

पुन्य नाना विधि करै मनमें सुहात है;
और देवी देवता उपासना अनेक करै,
आंजनकी होस कैसे आक जोउ जलत है?
सुंदर कहत ओक रविके प्रकाश भिनु,
जोगनाकी जेती कहा रजनी भिलात है।

५

कोछि किरै नागे पाय गुदरी अनाय करि,
दहकी दिसा दिआछि आछि लोके धुओ है;
कोछि दुपाहारी होछि कोछि कुआहारी होछि,
कोछि अघोभुअ अलै अलि धुम धुओ है;
कोछि नहि आये लौन कोछि भुअ गहै मौन,

સુંદર કહત યુહી પ્રથા ભુસ કુલ્યો હૈ;
 પ્રભુસું તૌ પ્રીતિ નાંહી સ્તાનસું પરિચૈ નાહિ,
 દેખૌ ભાઈ આંધરેને જ્યું બજાર લુલ્યો હૈ. ૬

इंद्रब छंद.

આસન મારિ સવારી જટા નખ, ઉજ્જલ અંગ વિભૂતિ અલ્લઘ;
 યા હમકું કધ્ધુ દેહિ દયા કરિ, ધેરિ રહેં બહુ લોગ લુગાધ;
 કોઉક ઉત્તમ ભોજન લ્યાવત, કોઉક લ્યાવત પાન મિઠાધ;
 સુંદર લેકરી જાત ભયો સખ, મૂરખ લોકની યા સીધિ પાધ. ૭
 ઉરધ પાય અધો-મુખ વહે કરિ, ધુટત ધુમહિ દેહ મુલવૈ;
 મેઘહુ શીતહું ધામ સહે શિર, તીન હુ કાલ મહા દુઃખ પાવૈ;
 હાથ કધ્ધુ ન પૈ કમલહુ કન, મૂરખ કુકસ કુટિ ઉડાવૈ;
 સુંદર વંછી વિષે મુખકું ધર, બુડત હૈ અરૂ નંત્રણ ગાવૈ. ૮
 ગેહ તજ્યો પુનિ નેહ તજ્યો પુનિ, એહ લગાઈ જુ દેહ સંવારી;
 મેઘ સહે શિર શીત સહે તન ધુપ સમૈ જુ પંચાગનિ ખારી;
 ભુખ સહે રહિ રંખ તરૈ પર, સુંદર દાસ સહે દુઃખ ભારી;
 દાસન છાંડી જુ કાસન ઉપર, આસન મારિ પૈ આશ ન મારી. ૯
 જો કહુ કષ્ટ કરૈ બહુ ભાંતિની, જાત અસ્તાન નહી મન કેરો;
 જ્યુ તમ પૂરિ રહ્યો ધર ભીતર, કૈ સહુ દુર ન હોય અંધેરો;
 લાઠિનિ મારિય ટેલી નિકારિય, ઐર ઉપાય કરૈ બહુ તેરો;
 સુંદર શુર પ્રકાસ ભયો તખ, તૌ કિતહુ નહિ દેખિય નેરો. ૧૦
 ધાર વહ્યો બડ ધારિ રહ્યો જલ, ધાર સહ્યો ગિરિ-ધાર ગરચો હૈ;
 ભારે સંચો ધન ભારયમે કર, -ભાર લહ્યો શિર ભાર પરચો હૈ;
 ભારે તખ્યો વહિ માર ગયો જમ, માર દઈ મન તૌ ન મરચો હૈ;
 માર તજ્યો ષટસાર પરચો કહિ, સુંદર કારજ કૌન સરચો હૈ! ૧૧
 કોઉ ભયા પય-પાન કરૈ નિત, કોઉક ખાતહિ અખ અલૌના;
 કોઉક કષ્ટ કરૈ નિશિ વાસર, કોઉક ઐઠિ જુ સાધન પૌનઃ;
 કોઉક વાદ વિવાદ કરૈ અતિ, કોઉક ધારિ રહે મુખ મૌના;
 સુંદર એક અસ્તાન ગયે બિનુ, સિદ્ધ ભયે નહિ દાસત કૌના. ૧૨

सवैया छंद.

કોઉક અંગ વિભૂતિ લગાવત, કોઉક હોત નિરાટ દિગંબર;
 કોઉક સેત કષાયક પોઠત, કોઉક કાય રંગે બહુ અંબર;

कोडक वल्कल खीस जटा नय्य, कोडक वाहत ह न्हु वगंयर;
सुंदर ओक अज्ञान गये जिनु, ओ सय दीसत आहि अउंयर, १३

इंदव छंद.

कोडक जत प्रयाग अनारसि, कोड गया जगंजायहि धावै;
को मथुरा अदरी हरिद्वार सु, कोड गंगा कुश्क्षेत्र नहावै;
कोडक पुंकर न्है पंथ तीरथ, दैरहि दैरि न्हु द्वारिका आवै;
सुंदर पित्त गउयो धरमाहि सु, आहिर दूढत क्युकरि पावै १४
आगे कछू नहि हाथ परयो पुनि, पीछे बिहारि गयो निज भौना;
न्हुं कोड कांमिनि कंतहि मारि यली, संग औरहि दप्पि सलौना;
सो गयो तण्ठे ततकाल कहै, न अनै न्हु रहि भुज्ज-भौना;
तैसहि सुंदर स्नान मिना धर, छांडि बये नर भांडे दौना, १५
न्हुं कोड कोश कटयो नहि मारग, तेजकले धरमें पशु जेअे;
न्हुं अनियां गयु पीसके तीसहुं, पीसहुमें द्यहु नहि होअे;
न्हुं कोड सोआ छमेहुं यद्यो पुनि, होछ दुमे गांठके जोअे;
तैसहि सुंदर और किया सय, राम मिना निथयै नर रोअे १६
न्हुं कोड राम मिना नर मूरय, औरनिके गुन जल बनैगी;
आन किया गठके गउवा पुनि, होतहि मेरे कछू न अनैगी;
न्हुं हथ डेरि दिआवत सांवर, अंत तु धूरिकि धूरि छिनैगी;
सुंदर भूल बछ अतिसै करि, सूतकि लैंस पडाहि जनैगी १७
होछ उदास विचार मिना नर, गेल तन्धो वन जल रह्यो है;
अंयर छांडि वगंयर ले करि, के तपको तन कष्ट सख्यो है;
आसन मारि सुआस न न्है भुज्ज, मौन गही मन तो न गख्यो है;
सुंदर कौन कृष्णहि लगी कहि, या भव-सागरमाहि अख्यो है १८
भुज्ज धरयो परि भेद न जनत, भेद लहैं गिन अदहि पैहै;
भुज्जहि मारत नीद निवारत, अज तजै इल पत्र न ओहै;
और उपाय अनेक करै पुनि, ताहित हाथ कछू नहि ओहै;
या नर देह प्रथा सठ जोयत, सुंदर राम मिना पछौहै १९
आपन आपन थान मुकाम स-न, राहनहुं, सय भांति बली है,
यत्त प्रतादिक तीरथ दान पुरान, कथा न्हु अनेक यली है;
कोडिक और उपाय जहां लगि, ते सुनिके नर युधि छली है,
सुंदर स्नान मिना न कहुं सुज्ज, भूलनकी अहु भांति गली है २०
कोडक आहत पुत्र धनादिक, कोडक आहत आंज जनयो;

कोड़क आहत धातु रसादिक, कोड़क आहत पार दिआयो;
 कोड़क आहत जंत्रनि भंत्रनि, कोड़क आहत रोग गमायो;
 सुंदर राम जिना सप्तही भ्रम, देखहु या जग युं उहकयो। २१
 कहिहुं तुं नर भेष्य जनावन? कहिहुं तुं दशहुं दिशहुं?
 कहिहुं तुं तन कष्ट करै अति? कहिहुं तुं मुष्मती कहि कूलै?
 कहिहुं और उपाय करै अज? आन किया करके भते बुलै;
 सुंदर एक लज्जे भगवंतहि तौ सुख-सागरमें नित भूलै। २२

धति आणुकको अंग संपूर्ण। १२

अथ विपरितज्ञानको अंग १३.

मनहर छंद.

एक अक्ष मुष्मसुं जनायकरि कहत है,
 अंतहकरन तौ अकारनसुं भरयो है;
 जैसे डग गोबरको कूपो भरि राखत है,
 सोर पंच धृत लेके उपर न्युं करयो है;
 जैसे कोछि लाउंभाहि प्याजहुं छिपाय राखै,
 आथरा कपूरको ले मुष्म आधि धरयो है;
 सुंदर कहत जैसे जानी है जगतभाहि.
 तिनहुं तौ देखि करि मेरी मन उरयो है। १

देखसुं भक्त्य पुनि गेहसुं भक्त्य सुत,
 दारासुं भक्त्य मन मायामे रहतु है;
 धिरता न लहै जैसे कुंडुक जौगानभाहि,
 कर्मनिके वश भाख्यो धकाहुं रहतु है;
 अंतहकरन सदा जगतसु रमि रह्यो,
 मुष्मसुं जनाय आत अक्षकी कहतु है;
 सुंदर अधिक मोहि याहितें अयंभा आहि,
 भूमिपर पश्यो कोउ अंधहुं गहतु ह! २

मुष्मसुं कहत ज्ञान भ्रमै मन छंदि प्रात,
 भारगके जलमे न प्रतिजिअ लहिये;
 गांठमें न पैसा कोउ लयो रहै साठिकार,

आनिनिमें महुर इपैया गिति लहिये;
 स्वपनमें पंथाभृत लभके तपत लयो,
 जगेते भरत लुप्य आयषेहुं यहिये;
 सुंदर सुलट जैसे कायर भारत गाज,
 राज बान सभ कहा गांगो तेजी कहिये ! ३

संसारेके मुअनिसुं आ शक्ति अनेक विधि,
 छंद्रिहु लोलुप मन कयहु न गह्यो है;
 कहत है जैसे मैं तौ अेक अल्ल जनतहुं
 ताहिते छोडि के शुभ कर्मनते रह्यो है.
 अल्ल की न प्रातिप पुनि कर्म सय छटि गये,
 दोइनते लष्ट होअ अध भिय गह्यो है;
 सुंदर कहत ताहि त्यागिये स्वपय जैसे,
 याहि भाति अंथमें वसिष्ठलू कह्यो है ४

सानीकीसी आत कहै मन तौ मलिन रहै,
 वासना अनेक जरि, नेक न निवारी है;
 जैसे कोउ आभुषन अधिक बनाअ राअै,
 कलअ डपर करि भीतर अंगारी है;
 न्युंही मन आवै तयुंही जेलत निशंक होअ,
 सान सुनि सांजि जियो, अंयनि विचारी है;
 सुंदर कहत वाके अटक न कोउ आहि,
 जोअ वासुं मिलै जल ताहिहुं भिगारी है. ५

हंस रवेत एक रवेत दैजिये समान होउ,
 हंस गोती युगै एक मछरीकु आत है;
 पिक अरु काक होउ कैसेकरि जने जल ?
 पिक अंय—डारि काक करकहि जल है;
 सैधौ अरु इटिक पापान सभ दैजियत,
 वह तौ कौरे वह जलमें समात है;
 सुंदर कहत सानी आहिरे भीतर शुद्ध,
 ताकी पटंतर और आतनिकी आत है. ६

छति विपरीतज्ञानको अंग संपूर्ण १३

अथ वचन विवेकको अंग १४.

मनहर छंद.

लके धर ताणु तुरकितको तपेजो आंध्यो,
 ताके आगे इरी इरी टडुवा दिआधये;
 लके आसा मलमल साइनदे ढेर परे,
 ताके आगे आनि करि योसछ रआधये;
 लके पंयामृत पात पात सय्य दिन जीते,
 सुंदर कहत ताहि राखरी यआधये;
 यतुर प्रवीन आगे मूरय छय्यार करै,
 सरलके आगे जैसे जगना लआधये. १
 ओक वालुी रूपवत लुपन यसन अंग,
 अधिक विराजमान कहियत जैसी है;
 ओक वालुी झूटे टुटे अंगर उढाय आनि,
 ताहुभाहि विपरीत सुनियत जैसी है;
 ओक वालुी भूतकस्ती अहुत शंगार किये,
 लोकनिहुं नीकी लगे संतनिहुं जैसी है;
 सुंदर कहत वालुी त्रिविध जगतभाहि;
 जनै कोउ यतुर प्रवीन लकी जैसी है. २
 राजको हुंवर जे सुख कै करप होछ,
 ताहुं तौ शिखाम करि गोद ले जेलाधये;
 और कोउ रैतको सुख होछ शोभनीक,
 ताहुं तौ देखि करि निष्ठ लुलाधये;
 काहुं को कुरूप कारो हुंयरो जे अंगहीन;
 वाकी और देखि देखि मायोही लजाधये;
 सुंदर कहत वाके आपहीको प्यारो होछ,
 सुंदी जनि आनीको विवेक जैसे पाधये. ३
 मोनिये तौ तय जय गायवेकी सुख होछ,
 न तौमुय मोन गहि सुप होछ रहिये;
 मोरिये तौ तय जय मोरवेकी जन परे,
 तुक छंद अरथ अनूप जमै लहिये;
 गाधये तौ तय जय गायवेको कंड होछ,

अवनके सुनतही मन लक्ष गहिये;
 तुक लंग छंद लंग अरथ नमिलै कछु,
 सुंदर कहत ऐसी आनी नहि कहिये. ४
 ऐकनिके वयन सुनत अति सुख होई,
 कूलसे अरत हूँ अधिक मन लावने;
 ऐकनिके अयन तौ असि मानौ अरषत,
 अवनके सुनत लगत अलआवने;
 ऐकनिके वयन कटुक कटु विषरूप,
 करत भरम छेद दुःख उपजवने;
 सुंदर कहत धट धटमें वयन भेद,
 उत्तम मध्यम अरु अधम सुहावने. ५
 काक अरु रासल उलूक जल्य आगत हूँ,
 तिनके तौ वयन सोहात कहु कौनहुं!
 कोकिला र सारी पुनि सू जल्य आगत हूँ,
 सल्य कोउ कान दे सुनत रवरोनहुं;
 ताहितें सु वयन विवेक करि आलिये न्यु,
 अंहि आक आक अकि तोरिये न पौनहुं;
 सुंदर समुझि ऐसे वयन उचारै करौ,
 नहि तौ समुझिकरि जौ अहि भौनहुं. ६
 प्रथम हिये विचार हीमसो न दीनै डार,
 ताहितें सु वयन संभारि करि आलिये;
 जनै न कुहेत हेत आवै तैसी कही दूत,
 कहिये सु तल्य जल्य मनभांहि तोलिये;
 सल्यहीहुं लागै दुःख कोउ नहि पावै सुख,
 आलिके प्रथाही तातें छाती नहि छोलिये;
 सुंदर समुझि करि कहिये सरस आत,
 तल्यही तौ वदन कपाट गहि आलिये. ७
 और तौ वयन ऐसे आगत हूँ पशु जैसे,
 तिनके तौ आलवेमें ढंगहुं न अक है;
 कोउ रात दिवस अकतही रहत ऐसे,
 नैसी विधि कूपमें अकत मानौ अक है;
 विविध प्रकारै करि आगत जगत सल्य,
 धट धट प्रतिमुख वयन अनेक है;

सुंदर कहत ताते वयन विचारि सेहु,
 वयन तौ वहै जमै पाधये विवेक है। ८
 जैसे हंस गीरकुं तनत है असार जनि,
 सार जनि क्षीरकुं निराजो करि पीछये;
 जैसे दधि मथत मथत काढि खेत धन,
 और रही वही सग छाछ छांडि दीछये;
 जैसे मधु-मक्षिका सुवासकुं लभर खेत,
 तैसेही विचार करि लिल लिल कीछये;
 सुंदर कहत ताते वयन अनेक जाति,
 वयनमें वयन विवेक करि लीछये। ९
 प्रथमही गुरु देव मुझते उच्यार कर्यो,
 वेध तौ वयन आये लगे निज हिये हैं;
 तिनको विवेक करि अंतहकरनभाँहि,
 अतिही अमोल नग लिल लिल किये हैं;
 आपको दरिद्र गयो पर उपकार छेत,
 नगही निगलिके उगलि नग लिये हैं;
 सुंदर कहत यह जानी युं प्रगट लखि,
 और कोछ सुनि करि रंक छव छये है। १०
 वयनते दूर मिलै वयन विरोध होछि,
 वयनते राग अटै वयनते दोष लू;
 वयनते न्याय उठै वयन शीतल होछि,
 वयनते मुदित वयनहीते रोष लू;
 वयनते प्यारो लगे वयनते दूर भगै,
 वयनत भरि लखि वयनते पौष लू;
 सुंदर कहत यह वयनको भेद ऐसेो,
 वयनते अंध होत वयनते मोष लू। ११
 वयनते गुरु शिष्य आप पूत प्यारो होछि,
 वयनते अहु विधि होत उतपात हैं;
 वयनते नारी अरु पुरुष सनेहि अति,
 वयनत दोउ आप आपमें रिसात हैं;
 वयनते सग आछि राजके हलूर होछि,
 वयनते आकरहु छोडि पलात हैं;

सुंदर सुवचन सुनत अति सुख होष,
 कुवचन सुनतहि प्रीति धटि जत है। १२
 अक तौ वचन सुनि कर्महिमें यहि जय,
 करन अहुत विधि स्वर्गकी उमेद है;
 अक है वचन दूध धर उपासनाके,
 तिनमें तौ सकलही वासनाको छेद है;
 अक है वचन तामें अकही अखंड प्रस,
 सुंदर कहत युं अतावै अंत-वेद है,
 वचन तौ अनेक प्रकार सख देखियत,
 वचन विवेक किये वचनमें भेद है। १३
 वचनते योग करै वचनते पस करै,
 वचनते तप करि देहकुं दहत है;
 वचनते अंधन करत हैं अनेक विधि,
 वचनते त्याग करि वचन रहत है;
 वचनते उरअै ३ सुरअै वचनहूतै,
 वचनते भांति भांति संकट सहत है;
 वचनते श्रव जपो वचनते शिव होष,
 सुंदर वचन भेद वेद युं कहत है। १४

धति वचन विवेकको अंग संदृष्टां १४.

अथ निर्गुण उपासनाको अंग १५.

इंदव छंद.

अक्ष कुलाक्ष रच्यै अहु भांजन, कर्मनिडे वश मोहि न भावै;
 विष्णुहि संकट आय सहै अब, काहुको रक्षक काहु सतावै;
 शंकर भूत पिशाचनिको पति, पानि कपाल क्षिये-पिबलावै;
 या हित सुंदर त्रीगुन त्यागि सु, निर्गुन अक निरंजन ध्यावै। १

सवैया छंद.

कोटिक पात अनाय कहैं कहा, होत भये सखही मन रंजन।
 शास्त्र स्मृति ३ वेद पुरान अ, आनत हैं अति लायके अंजन,
 पानिमे अडत पानि गहै कित, पार पहुंचत हैं भति अंजन।
 सुंदर छांदिनि अंधकि नवरि, लौलुं न धाधय अक निरंजन। २

इंदव छंद

मंजन सो णु मनोमल मंजन, सञ्जन सो णु कहै गति गूँजै;
 गंजन सो णु छंदी गहि गंजन, रंजन सो णु छुआवे अणूँजै;
 लंजन सो णु लरयो रसमांहि वि, दूज्जन सो कितहु न अरुंजै;
 व्यंजन सो णु जैइ इयि सुंदर, अंजन सो णु निरंजन सुअै. ३
 न प्रभुतैं उतपति लख यह, सो प्रभु है उर छुह हमारे;
 नो प्रभु है सभके शिर उपर, ता प्रभुहुं शिरही हम धारे;
 इप न रेअ अलेअ अजंडित; निज रहै सभ कारज सारे;
 नाम निरंजन है तिनका पुनि, सुंदर ता प्रभुकी जलहारै. ४
 नो उपजै गिनसै गुन धारत, सो यह जनहु अंजन भाया;
 आव न जय मरै नहि जवत, अच्युत अेक निरंजन राया;
 न्युं तइ तत्व रहै रस अेकहि, आवत जत शिरै यह छाया;
 सो परब्रह्म सदा शिर उपर, सुंदर ता प्रभुसुं मन लाया. ५
 नो उपज्यो कछु आहि जहां लग, सो सग नाथ निरंतर होधि;
 इप धरयो सु रहै नहि निअल, तीनहु लोक गिनै कहा कोधि;
 राजस तामस सात्विक नो गुन, दैअत काल असै पुनि वोधि;
 आपहि अेक रहै णु निरंतर, सुंदरके मन मानत सोधि. ६
 देवनिके शिर देव विराजित, छिन्नरके शिर हस्वर कैये;
 लालनिके शिर लाल निरंतर, अुअनिके शिर अुअहि लैये;
 पाकनिके शिर पाक शिरोमणि, दैअि अिआर होहै दठ जैये;
 सुंदर अेक सदा शिर उपर, और कछु हमहुं नहि जैये. ७
 शेष भइश गनेश जहां लगि, विअयु विरंमिहुके शिर स्वाभी;
 आपक अछ अंअड अनावत, आहरि भीतर अंतरजभी;
 वार न छोरे अनंत कहे गुन, या हित सुंदर है धन—नाभी;
 अेसु प्रभु जिनके शिर उपर, अुं परि है तिनहुं कहि आभी ? ८
 धति निर्गुणु उपासनाको अंग संपूर्ण. १५

अथ पतिव्रताको अंग १६.

इंदव छंद.

आनकि वार निहारतही जस, जत पति व्रत अेक वृत्तीको;

होत अनादर असिहि भांति नु. पीछे किरै नहि सुर सतीको;
 नेकहिमें हरवा हुधजतज्जि, सै अध भिंदु नु योग यतीको;
 राम -हृदते गये जन सुंदर, ऐक रती भिन पावरतीको. १
 जो हरिहुं तजि आन उपासत, सो भति—मंद इजतहि होछ;
 न्यु अपने भरतारहि छांडि ज, छि व्यभियारिनि कामिनि कोछ;
 सुंदर ताहि न आदरमान कि, रै विमुष्पी अपनी पत जोछ;
 छुडि भरै किन कुप भंजार क, हा जग जगत है सह सोछ! २
 होछ अनन्य बनै भगवंतहि, और कछू उरमै नहि राखै;
 देवि ३ देव जहां लग है उर, के तिनसुं वहि दीन न भाखै;
 योगहु यत्न प्रतादि किया तिन, कुं तु नहि स्वपने अभिलाखै;
 सुंदर अभूत पान कीयो तप, तौ कहु कौन हलाहल आखै! ३
 ऐक सही सभके उर अंतर, ता प्रभुहु कहु काहि न गावै!
 संकटमाहि सहाय करै पुनि, सो अपने पति क्युं विसरावै;
 आर पदारथ और जहां लगि, आहु सिद्धि नवै निधि पावै;
 सुंदर छार परौ तिनके मुख, जो हरिहुं तजि आनहु ध्यावै. ४
 पूरेन—काम सदा सुख—धाम नि, रंजन राम सिरज्जनहारो;
 सेवक होछ रह्यो सभको नित, कीटहि कुंजर दैत अहारो;
 भंजन दुःख दरिद्र निवारण, अंत करै पुनि सांज सवारो;
 अस प्रभु तजि आन उपासत, सुंदर है तिनको मुख कारो. ५

मनहरच्छंद.

पतिहीसुं प्रेम होछ, पतिहीसुं नेम होछ,
 पतिहीसुं क्षेम होछ, पतिहीसुं रत है;
 पतिही है यत्न योग, पतिही है रस भाग,
 पतिहीसुं मिटै सोग, पतिहीको यत है;
 पतिही है ज्ञान ध्यान, पतिही है पुन्य दान,
 पतिही है तीर्थ स्नान, पतिहीको मत है;
 पतिभिनु पत नाही, पतिभिनु गत नाही,
 सुंदर सकल विधि, ऐक पति—व्रत है. ६
 जलको सनेही मीन, बिछुरत तजै प्रान,
 भनि भिनु अहि नैसे, जगत न लहीये;
 स्वांत—भिंदुको सनेही प्रगट जगतमांही,
 ऐक सोप दुसरो सु, आतकहु कहिये;

रविको सनेही पुनि, कमल सरोवरमें,
 शशिको सनेही हु अंकोर जैसे रहिये;
 तैसेही सुंदर अंक, प्रभुसुं सनेह नरे,
 और कछु देखि कालु, वार नही वहिये. ७

धति पतिवरताको अंग संपूर्ण १६

अथ विरह ऊराहनेको अंग १७

मनहर छंद.

पीयको अंदेशो भारी, तोसु कहुं सुन प्यारी,
 यारी तोरी गये सो तो, अलहु न आये है;
 मेरे तौ जवन प्रान. निशिदिन उहै ध्यान,
 मुअसुं न कहुं आन, नैन उर लाये है;
 जलते गये पिछोहि, कल न परत मोहि,
 तातें हुं पूछत तोहि, किन गिरमाये है ?
 सुंदर गिरहनीको, शाय सज्जी वार वार,
 हमकुं गिसार अज, कौनके कहाये हैं? १
 हमकुं तौ रेन दिन. शंक मनमाहि रहै,
 उनकी तौ पातनिमें, दंगलु न पाछये;
 कलहु संदेशा सुनि, अधिक उछाह होछि,
 कलहुक रोछि रोछि, आंसुनी बहाछये;
 औरनके रस बस, होछि रहै प्यारे लान,
 आवनकी कही कही, हमकु सुनाछये;
 सुंदर कहत ताहि, काटिये सु कौन लाति,
 नोछि तइ आपने सु, हाथ तें लगाछये. २
 मोसुं कहै औरसीही, वासुं कहै औरसीही,
 नकुं कहै ताहीकि प्रतित कैसे होत है?
 कालुसुं समास करै, कालुसुं उदास करै,
 कालुसुं तौ रसबस, अंकभेक पोत है;
 दगाबाजु दुअधा तौ, मनकी न दुर होछि,
 कालुके अंधेरो घर, कालुको उद्योत है;
 सुंदर कहत नके, पीर सो करै पुकार,

लठ्ठे दुःख दुर गये, ताहुं लछि पोत है। ३
 हिये और लिये और, लिये और दिये और,
 किये और कौनसु, अनूप पाठी पढे है;
 मुख और जैन और, नैन और तन और,
 मन और काया सख, यंत्रमांछि कहे है;
 हाथ और पाव और, शीशहू अवन और,
 नख शिख रोम रोम, कलछसुं मढे है;
 ऐसी तो कठोर तान, सुनी नहि देखी जग,
 सुंदर कहत कोछ, वल्हकि गढे है। ४
 छति विरह उराहनेको अंग संपूर्ण। १७

अथ शब्दसारको अंग १८.

मनहर छंद.

जुल्यो किरै लमतें कहत कछु और और,
 करत न ताप दुरि, करत संतापहुं
 दक्ष लयो रहै पुनि, दक्ष प्रलपति जैसे,
 दैत पर—दीक्षा ला न, दीक्षा दैत आपहुं;
 सुंदर कहत जैसे, लभैं न युगति कछु,
 और लप लपै न लपत निज—लपहुं;
 लाल लयो लवान लयो, वय वीते वृद्ध लयो,
 वपुश्च होछि विसरी गयो आपहुं। १

इंद्रव छंद.

पान उहै शु पियुष पियै नित, दान उहै शु दरिद्रहि जानै;
 कान उहै सुनिये यश केशव, मान उहै करिये सनमानै; १
 तान उहै सुरतान रिआवत, लान उहै जगदीशहि जानै;
 पान उहै मन जेधत सुंदर, सान उहै उपलै न असानै। २
 शूर उहै मनकु अस राखत, कूर उहै मनमांछि ललै है;
 लाग उहै अनुराग नही कहु, भाग उहै मन मोह तलै है;
 तस उहै निज तत्वहि जानत, यस उहै जगदीश यलै है;
 रत उहै हरिसुं रति सुंदर, लक्ष्म उहै लगवत ललै है; ३

ਆਪ ਉਹੈ ਕਸਿਧੇ ਰਿਪੁ ਉਪਰ, ਢਾਪ ਉਹੈ ਢਲਕਾਰਹਿ ਮਾਰੈ;
 ਛਾਪ ਉਹੈ ਹਰਿ ਆਪ ਢਖਿ ਸਿਰ, ਥਾਪ ਉਹੈ ਥਪਿ ਆਰ ਨ ਧਾਰੈ;
 ਜਪ ਉਹੈ ਜਪਿਧੇ ਅਜਪਾ ਨਿਤ, ਭਾਪ ਉਹੈ ਨਿਯ ਭਾਪ ਵਿਚਾਰੈ;
 ਭਾਪ ਉਹੈ ਸਭਕੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸੁੰਦਰ, ਪਾਪ ਹਰੈ ਅਰ ਤਾਪ ਨਿਵਾਰੈ. ੪
 ਭੈਨ ਉਹੈ ਭਯ ਨਾਹਿਨ ਭ ਮਹਿ, ਗੈਨ ਉਹੈ ਕਿਰਿ ਹੋਖ ਨ ਗੈਨਾ;
 ਬੈਨ ਉਹੈ ਬਧਿਧੇ ਬਿਧਯਾ ਰਸ, ਰੈਨ ਉਹੈ ਪ੍ਰਭੁਸੁ ਨਹਿ ਰੈਨਾ;
 ਮੈਨ ਉਹੈ ਸ਼ੁ ਲਿਐ ਹਰਿ ਭੋਲਤ, ਲੈਨ ਉਹੈ ਸਭ ਆਰ ਅਲੈਨਾ;
 ਸੈਨ ਉਹੈ ਸੁਰ ਸੰਤ ਮਿਲੈ ਜਯ, ਸੁੰਦਰ ਸੰਕ ਰਹੈ ਨਹਿ ਸੈਨਾ. ੫
 ਕਾਰ ਉਹੈ ਅਵਿਕਾਰ ਰਹੈ ਨਿਤ, ਸਾਰ ਉਹੈ ਸ਼ੁ ਅਸਾਰਹਿ ਨਾਐ;
 ਪ੍ਰੀਤਿ ਉਹੈ ਸ਼ੁ ਪ੍ਰਤੀਤਿ ਧਰੈ ਭਰ, ਨੀਤਿ ਉਹੈ ਸ਼ੁ ਅਨੀਤਿ ਨ ਭਾਐ;
 ਤੰਤ ਉਹੈ ਲਗਿ ਅੰਤ ਨ ਟੁਟਤ, ਸੰਤ ਉਹੈ ਅਪਨੋ ਸੰਤ ਰਾਐ;
 ਨਾਦ ਉਹੈ ਸੁਨਿ ਵਾਦ ਤਨੈ ਸਭ, ਸਵਾਦ ਉਹੈ ਰਸ ਸੁੰਦਰ ਆਐ. ੬
 ਆਸ ਉਹੈ ਸ਼ੁ ਉਘਾਸ ਨ ਛਾਂਡਤ, ਨਾਸ ਉਹੈ ਕਿਰਿ ਹੋਖ ਨ ਨਾਸਾ;
 ਪਾਸ ਉਹੈ ਸਤਪਾਸ ਲਗੈ ਜਮ, ਪਾਸ ਕਟੈ ਪ੍ਰਭੁਕੇ ਨਿਤ ਪਾਸਾ;
 ਵਾਸ ਉਹੈ ਗੁਣਵਾਸ ਤਨੈ ਯਨ, ਵਾਸ ਸਹੀ ਤਿਹਿ ਭੋਹਰ ਵਾਸਾ;
 ਦਾਸ ਉਹੈ ਸ਼ੁ ਉਦਾਸ ਰਹੈ ਹਰਿ, ਦਾਸ ਸਦਾ ਕਹਿ ਸੁੰਦਰਦਾਸਾ. ੭
 ਆਤ ਉਹੈ ਅਤਿ ਸਾਰ ਸੁਨੈ ਅਰ, ਨੈਨ ਉਹੈ ਨਿਯ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰੈ;
 ਨਾਕ ਉਹੈ ਹਰਿ ਨਾਕਹਿ ਰਾਜਤ, ਭੁਭ ਉਹੈ ਜਗਦੀਸ਼ ਉਚਾਰੈ;
 ਹਾਥ ਉਹੈ ਕਰਿਧੇ ਹਰਿਕੋ ਕ੍ਰੰਤ, ਪਾਥ ਉਹੈ ਪ੍ਰਭੁਕੇ ਪਥ ਧਾਰੈ;
 ਸੀਥ ਉਹੈ ਕਰਿ ਸ਼ਾਮ ਸਮਰਪਣੁ, ਸੁੰਦਰ ਧੁੰ ਸਭ ਕਾਰਜ ਸਾਰੈ. ੮
 ਸੋਭਤ ਸੋਭਤ ਸੋਭ ਗਯੋ ਸਭ, ਰੋਭਤ ਰੋਭਤ ਕੈ ਭਰ ਰੋਯੋ;
 ਗੋਭਤ ਗੋਭਤ ਗੋਭ ਧਰਯੋ ਧਨ, ਭੋਭਤ ਭੋਭਤ ਤੈ ਸਭ ਭੋਯੋ;
 ਭੋਭਤ ਭੋਭਤ ਭੀਤ ਗਯੇ ਦਿਨ, ਭੋਭਤ ਭੋਭਤ ਤੈ ਵਿਭ ਭੋਯੋ;
 ਸੁੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਰਾਮ ਭਯਯੋ ਨਹਿ, ਭੋਭਤ ਭੋਭਤ ਭੋਭਹਿ ਭੋਯੋ. ੯
 ਫੋਭਤ ਫੋਭਤ ਫੋਭਤ ਮਾਰਗ, ਯੁਭਤ ਯੁਭਤ ਯੁਭਤ ਆਯੋ;
 ਸੁਭਤ ਸੁਭਤ ਸੁਭਤ ਪਰੀ ਸਭ, ਗਾਭਤ ਗਾਭਤ ਗੋਵਿੰਦ ਗਾਯੋ;
 ਸਾਭਤ ਸਾਭਤ ਸਾਭ ਭਯੋ ਧੁਨਿ, ਤਾਭਤ ਤਾਭਤ ਕੰਘਨ ਤਾਯੋ;
 ਭਗਤ ਭਗਤ ਭਗਿ ਪਥਯੋ ਜਯ, ਸੁੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਧਾਯੋ. ੧੦

ਭ੍ਰਿਤਿ ਸ਼ਬਦਸਾਰਕੋ ਅੰਗ ਸੰਪੂਰ੍ਣ ੧੮.

अथ भक्तिज्ञान मिश्रितको अंग १९.

इंदव छंद

- जैष्ठ्य रामहि उज्जय रामहि, ज्योतिष रामहि राम रक्षो है;
 आवत रामहि पीवत रामहि, धामहि रामहि राम गह्वो है;
 जगत रामहि सोवत रामहि, ज्योतिष रामहि राम लक्षो है;
 दैतहु रामहि जेतहु रामहि, सुंदर रामहि राम रक्षो है. १
 भोत्रहु रामहि नेत्रहु रामहि, पट्टहु रामहि रामहि गान्धै;
 शीसहु रामहि हाथहु रामहि, पावहु रामहि रामहि छान्धै;
 पैठहु रामहि पीठहु रामहि, रोमहु रामहि रामहि आनै;
 अंतर राम निरंतर रामहि, सुंदर रामहि राम विरानै. २
 भूमिहु रामहि आपहु रामहि, तेजहु रामहि वायुहि रामि;
 व्योमहु रामहि अंधहु रामहि, शूरहु रामहि शीतहि धामि;
 आदिहु रामहि अंतहु रामहि, मध्यहु रामहि पुरुष ३ आभि;
 आनहु रामहि कालहु रामहि, सुंदर रामहि रामहि धामि. ३
 दैत्यहु राम अदैत्यहु रामहि, लेयहु राम अलेयहु रामि;
 अकहु राम अनेकहु रामहि, शेषहु राम अशेषहु तामि;
 मौनहु राम अमौनहु रामहि, गौनहु रामहि ठाम कुडामि;
 आहिर रामहि भीतर रामहि, सुंदर रामहि है जग जन. ४
 दूरहु राम निजहु रामहि, दैत्यहु राम प्रदैत्यहु रामि;
 पूरेव रामहि पच्छिम रामहि, दक्षिण रामहि उत्तर धामि;
 आगेहु रामहि पीछेहु रामहि, व्यापक रामहि है जन आभि;
 सुंदर राम दशै दिश पूरेणु; स्वर्गहु राम पतालहु तामि. ५
 आपहु राम उपावत रामहि, जंजन राम सवारन धामि;
 दृष्टहु राम अदृष्टहु रामहि, धृष्टहु राम करै सय कामि;
 पूर्णहु राम अपूर्णहु रामहि, रक्त न पीत न श्वेत न स्याभि;
 शून्यहु राम अशून्यहु रामहि, सुंदर रामहि नाम अनाभि. ६

अति भक्ति ज्ञान मिश्रितको अंग संपूर्ण १६,

અથ વિપર્યયકો અંગ ૨૦.

સવૈયા. (ઇકતીસ માત્રાત્મક)

- અવણુદુ દેખિ સુનૈ પુનિ નૈનહુ, જીહ્વા સુંઘૈ નાશિકા ખોલ;
 યુદા ખાય ઇન્દ્રિય જલ પીવૈ, ખિનહી હાથ સુન્દરહિ તોલ;
 ઉંચે પાવ મુંડિ નીચેકું, તીન લોકમેં વિચરત ડોલ;
 સુંદરદાસ કહૈ સુન સાની, બલી ભાંતિ યા અર્થહિ ખોલ. ૧
- અંધા તીન લોકકું દેખૈ, ઐરા સુનૈ બહુત વિધિ નાદ;
 નકટા ખાસ કમલકી લેવૈ, યુંગા કરૈ બહુત સંવાદ;
 ઠુંઠા પકરિ ઉઠાયૈ પર્વત, પંગૂ કરૈ નિરત અલ્હાદ;
 જો કો યાકો અર્થ વિચારૈ, સુંદર સોઈ પાવૈ સ્વાદ. ૨
- કુંજરકું કીરી ગિલિ ઐઠી, સિંહહિ ખાય અધાનો રચાલ;
 મછરી અગ્નિમાંહિ સુખ પાપો, જલમેં બહુત હુતી ખેહાલ;
 પંગુ ચઢ્યો પર્વતકે ઉપર મૃતકહિ દેખિ ડરાનો કાર;
 જો કો અનુભવિ હોય સુ જનૈ, સુંદર એસા ઉલટા ખ્યાલ. ૩
- અંદહિમાંહિ સમુદ્ર સમાનો, રાધમાંહિ સમાનો મેર;
 પાંનીમાંહિ તુગિકાકુખી, પાહન તરત ન લાંગી ખેર;
 તીન લોકમેં ભયા તમાસા, સૂરજ કિયો સકલ અંધેર;
 મૂરખ હોય સુ અર્થહિ પાવૈ, સુંદર કહૈ શબ્દમેં ફેર. ૪
- મછરી બગલાકું ગહિ ખાયો, મૂષા ખાયો કારો સાપ;
 મૂવે પકરિ ખિલારી આઈ, તાકે મુવે ગયો સંતાપ;
 ખેટી અપની મૈયા આઈ, ખેટો અપનો ખાયો ખાપ;
 સુંદર કહૈ સુનૌ હો સંતો, તિનકું કોઉ ન લાગ્યો પાપ. ૫
- દેવમાંહિતે દેવજ પ્રગટ્યો, દેવલમાંહી પ્રગટ્યો દેવ;
 શિષ્ય ગુરહિ ઉપદેશન લાગ્યો, રાજા કરૈ રંકકી સેવ;
 વંધ્યા પુત્ર પંગુ ઈક જાણ્યો, તાકું ઘર ખોવનકી ટેવ;
 સુંદર કહત સુ પંડીત સાતા, જો કો યાકો જનૈ ભેવ. ૬
- કમલમાંહિતે પાની ઉપજ્યો, પાનીમાંહિતે નિપજ્યો સૂર;
 સૂરમાંહિ સીતલતા ઉપજી, સીતલતામેં સુખ બરપૂર;
 તો સુખકો ક્ષય હોય ન કબહુ, સદા એક રસ નિકટ ન દૂર;
 સુંદર કહત સત્ય યહ યુહી, યામે રતી ન જનહુ કુર.
 હંસ ચઢ્યો બ્રહ્માકે ઉપર, ગરુડ ચઢ્યો પુનિ હરિકી પીઠ;

- ઐલ ચઢ્યો હૈ શિવકે બેપર, સો હમ દીઠો અપની દીઠ;
 દેવ ચઢ્યો પાતીકે ઉપર, જર્ખ ચઢ્યો દાયનિ પર નીઠ;
 સુંદર એક અચંચા હુવા, પાનીમાંહી ચરૈ અગીઠ. ૮
 કપરા ધોળીકું ગહિ પોવૈ, માટી બપરી ઘેડૈ કુંભાર;
 સુધ બિચારી દર્જિહિ સોવૈ, સોના તાવૈ પકરિ સુનાર;
 લકરી બઢઈકું ગહિ છીલ, ખાલ સુ ખેઠી ધમૈ લુહાર;
 સુંદરદાસ કૈહે સો સ્તાની, જો કો યાકો કરૈ વિચાર. ૯
 જા ધરમાંહિ બહુત સુખ પાપો, તો ધરમાંહિ બસૈ અબ કૌન;
 લાગી સખૈ મિઠાઈ ખારી, મીઠો લગ્યો એક વહ લૌન;
 પર્વત ઉડૈ રૂઝ સ્થિર જૈઠી, ઐસો કોઈક ખાખ્યો પૌન;
 સુંદર કૈહે ન માનૈ કોઈ, તાતૈ પકરી રહિયે મૌન ૧૦
 રજનીમાંહિ દિવસ હમ દેખ્યો, દિવસમાંહિ દેખી હમ રાત;
 તેલ ભર્યો સંપૂરણ તામૈ, દીપક જરૈ જરૈ નહિ બાત;
 પુરૂષ એક પાનીમે પ્રગટ્યો, તો નિગુરાકી કૈસી જાત!
 સુંદર સોહી લહે અર્થકું, જો નિત કરૈ પરાઈ તાત. ૧૧
 બીનયો મેઘ બઢ્યો ચહુ દિશિમે, વર્ષત લગ્યો અખંડિત ધાર;
 બૂડ્યો મેરૂ નદી સખ સૂકી, ઉર લાગ્યો નિશિ દિન છક તાર;
 કાંસા પરચો બીજલી ઉપર, કીનો સખ કુટુંબ સંહાર;
 સુંદર અર્થ અનૂપમ યાકો, પંડિત હોય સુ કરૈ વિચાર. ૧૨
 વાડીમાંહા માલી નિપજ્યો, હાલીમાંહી નિપજ્યો પેત;
 હંસહિ ઉલટિ શ્યામ રંગ લાયો, ભમર ઉલટિ કરી હુવો ચેત;
 શશિયર ઉલટિ રાહુકું ગ્રામ્યો, સૂર ઉલટિ કરિ ગ્રામ્યો કેત;
 સુંદર સુગુરાકું તજ બાગ્યો, નિગુરાસેતી બાંધ્યો હેત. ૧૩
 અગ્નિ મથન કરિ લકરી કાઢી, સો વહ લકરિ પ્રાણ આધાર;
 પાની મથિ કરિ ધીઉ નિકાસ્યો, સો ઘત ખાયો વારંવાર;
 દૂધ દહીકો ઇચ્છા ભાગી, જાકું મથત સકલ સંસાર;
 સુંદર અબ તો ભયે મુખારે, ચિંતા રહી ન એક લગાર. ૧૪
 પાત્રનાંહિ ઝોલી ગહિ રાખૈ, યોગી ભિક્ષા માગન જાઈ;
 જાગે જગત સોવહી ગોરખ, ઐસા શબ્દ સુનાવૈ આઈ;
 ભિક્ષા ફિરૈ બહુત ગુરૂ તાકું, સો વહિ ભિક્ષા ચેલે આઈ;
 સુંદર યોગી યુગ યુગ જીવૈ તો અવધૂતકિ દૂર બલાઈ. ૧૫
 પરધન હૈરૈ કરૈ પરનિંદા, પરતિષ્ઠકું રાખૈ ધરમાંહિ;
 માંસ ખાય મદિરા પુનિ પીવૈ, તાહિ મુક્તિકો સંશય નાંહિ;

અકર્મ ગૃહે કર્મ સમ ત્યાગૈ, તાકી સંગત પાપ નસાંહિ; ૧૬
 એસા કરૈ સુ સંત કહાવૈ, સુંદર ઔર ઉપજી મરિ જાંહિ.
 નિદ્ય હાઇ તરૈ પશુ ધાતિક, દયાવંત બુડે બલમાંહિ;
 દોભી લગૈ સમનકું પ્યારો, નિર્લાભીકું ડોહર નાંહિ;
 મિથ્યાવાદી મિલૈ બ્રહ્મકું, સત્ય કહૈ તે યમપુરિ જાંહિ;
 સુંદર ધપમાંહિ શીતલતા, જરત રહે સો બૈઠે છાંહિ. ૧૭
 બઢઈ ચરેઆ ભલો સંતારચો, ફિરને લાગ્યો નીકી બાત;
 વહુ સાસુકું કહિ સમુઝાવૈ, તું મેરે ઢિગ બૈઠી કાત;
 તાકો તાર ન દુઠૈ કબહુ, પૂની ઘટૈ નહી દિન રાત;
 સુંદર વિધિસું બનૈ જીલાહા, ખાસા નિપજૈ જીઓ જાત. ૧૮
 માઈ બાપ તજિ ધી ઉમડાની, હરષત ચલી ખસમકે પાસ;
 વહુ બિચારી બડિ બખતાવર, જાકે કહે ચલતિ હૈ સાસ;
 બાઈ ખરો ભલો હિતકારી, સમ કુટુંબકો કીનો નાસ;
 એસા વિધિ ધર બસ્યો હમારો, કહિ સમુઝાવૈ સુંદરદાસ. ૧૯
 ધરે ધરે ફિરૈ કુવારી કન્યા, જને જનેસું કરતી સંગ
 વેસ્યા સો તૌ ભઈ પતિવ્રતા, એક પુરુષકે લાગો અંગ;
 કલિયુગમાંહિ સતયુગ થાપ્યો, પાપી ઉદ્ય ધર્મકો ભંગ;
 સુંદર કહત અર્થ સો પાવૈ, જો નીકે કરિ ભજૈ અનંગ. ૨૦
 વિપ્ર રસોઈ કરને લાગ્યો, એકા બીતર બૈઠો આઈ;
 લકરીમાંહિ ચુલા દીયો, રોટી જીપર તવા ચઢાઈ;
 ખિચરીમાંહિ હંડિઆં રાંધી, સાલન આક ધતુરા ખાઈ;
 સુંદર જીમત અતિ સુખ પાપો, અબકે ભોજન કિયા અઘાઈ. ૨૧
 બૈલ ઉલટી નાયકકું લાદ્યો, વસ્તુ માંહિ ભરિ ગુણ અપાર;
 બલી બાંતિકા સૌદા કીયા, આય દિશાંતર યા સંસાર;
 નાયિકિની પુનિ હર્ષન લાગી, મોહિ મિધ્યો નીકો ભરતાર;
 પૂંજી જાઈ સાંઘકું સોપી, સુંદર શિરતેં ડાર્યો ભાર. ૨૨
 બનિયાં એક બનજકું આપો, પરે તાવરા ભારી ભૈઠ;
 ભલી વસ્તુ કછુ લીની દીની, જૈચિ ગઠરિયાં બાધી ઐઠ;
 સૌદા કિયા ચદ્યો પુનિ ધરકું, લેખા કિયો વારિ તર બૈઠ
 સુંદર શાહ ખુશી અતિ હુવો, બૈલ ગયો પૂજીમેં પૈઠ. ૨૩
 પહરાઈત ધરે ધુસે શાહકે, રક્ષા કરને લાગે ચોર;
 કોટવાલ કાઠહુકરિ બાંધ્યો, છુટૈ નહી સાંઝ અર ભાર;
 રાજ ગામ છોડકે બાગ્યો, હુવો સકલ જગતમે સોર;

- પરજન સુખી ભઈ નગરીમેં, સુંદર કોઈ જીલુમ ન ચોરે; ૨૪
 રાજા ફિરૈ વિપતિકો મારચો, ધરે ધરે ટુકડા માગૈ ભીખ;
 પાવ પિયાદો નિશિદિન ડોલૈ, ધોડા ચાલિ શકૈ નહિ વીખ;
 આક અરંડકિ લકરી ચૂચૈ, છાડે બહુત રસ ભરે ધખ;
 સુંદર કોઉ જગતમેં વિરલો; યા મૂરખકું લાવૈ સીખ. ૨૫
 પાની જરૈ પુકારૈ નિશિદિન, તાકું અગ્નિ બુઝાવૈ આઈ;
 મૈં શીતલ તું તપત બયાંચું, વારંવાર કહે સમુઝાઈ,
 મેરી ઝપટ તોહિ જો લાગૈ, તૌ તું બી શીતલ વૈ જનઈ;
 કબહુ ઝરની ફેરિ ન ઉપજૈ, સુંદર સુખમેં રહે સમાઈ. ૨૬
 ખશમેં પરચો જોડકે પીછે, કહ્યો ન માનૈ બુંડી રાંડ;
 જીત જીત ફિરૈ ભટકતી ચુંડી, તે તૌ કિયો જગતમેં બાંડ;
 તૌ હુ બૂખ ન ભાગી તેરી, તું ગિલ જોડી સારી માંડ;
 સુંદર કહે સીખ સુનિ મેરી, અખ તું ધરે ધરે ફિરવો છાંડ. ૨૭
 પંથીમાંહિ પંથ ચલિ આયો, સો વહ પંથ લખ્યો નહિ જાહિ;
 વાહી પંથ અધ્યો ઉડિ પંથી, નિર્ભય દેશ પહચ્યો આઈ;
 તહાં ટુકાલ પરૈ નહિ કબહુ, સદા સુભિક્ષૈ રહ્યો ઠહરાઈ;
 સુંદર દુઃખિ ન કોઉ દીસૈ, અક્ષય સુખમેં રહે સમાઈ. ૨૮
 એક અહેડી બનમેં આયો, ખેલન લાગ્યો બલી શિકાર;
 કરમેં ધનુષ કમરમેં તિરકશ, સાવજ ચેરે વારંવાર;
 મારચો સિંહ બાઘ પુનિ મારચો, મારી બહુત મૃગનકી ડાર;
 એસે સકલ મારી ધરે લાયો, સુંદર રાજાહિ કિયો જીહાર. ૨૯
 શુક્રકે વચન અમૃતમય એસે, કોકિલ ધારિ રહૌ મનમાંહિ;
 સારો સુનૈ ભાગવત કબહુ, સારસ તૌ ઉપજનવૈ નાહિ;
 હંસ ચુગૈ મુકતાફલ અર્થહિ, સુંદર માનસરોવર તાંહિ;
 કાક કચીધર નીકે જોતે, સો સખ દૌરિ કરંકહિ જાંહિ. ૩૦
 નષ્ટ હોઈ દિવ જાણ કિયા કરિ, કષ્ટ કિયે નહિ પાવૈ દૌર,
 મહિમા સકલ ગઈ તિનકેરી, રહત પગનતર સખ શિરમોર;
 જિત તિત ફિરૈ નહી કધુ આદર, તિનકું કોઉ ન ધલૌ કોર;
 સુંદરદાસ કહી સમુઝાવૈ. એસી કોઉ કરૌ મતિ ઐર. ૩૧
 શાસ્ત્ર ર વેદ પુરાણ પઢૈ કિન ! પુનિ બાકરણ પઢૈ જો કોઈ;
 મંધ્યા કરૈ ગૌ પટુ કર્મહિ. ગુન અર કાલ વિચારૈ સોઈ;
 સારા કામ તબૈ બનિ આવૈ, મનમેં સખ તજિ રાખૈ દોઈ;
 સુંદરદાસ કહે સુન પંડિત, રામ નામ બિનુ મુક્તિ ન હોઈ. ૩૨

(५४)

श्लोक.

श्लोकोर्ध्वेन प्रवक्ष्यामि, यदुक्तं ग्रंथकोटिभिः
अस्य सत्यं जगन्मिथ्या, अथैव नापरः ॥१॥

दोहा.

पीवत रस विपरीत यह, ताहि होत निज-मान;
अहुरि जन्म होवै नही, रहत सु पूर्ण प्रमान. १
प्रतिरहस्यार्थदीपिकासहित विपर्ययो अंग संपूर्ण २०

अथ स्वरूप विस्मरणको अंग २१.

इंदव छंद.

ज घटकी छनहार है नैसिहि, ता घट येतन तैसोहि दीसै;
हाथिकि देखेँ हाथिसो मानत, आठिकि देखेँ आठि करीसै;
सिंहकि देखेँ सिंहसो मानत, रीसकि देखेँ मानत कीसै;
नैसी उपाधि लख जहां सुंदर, तैसोहि होध रह्यो नय शीसै. १
नैसेहि पावक काठके योगते, काठसो होध रह्यो धक ठौरा;
दीरघ काठमें दीरघ लागत, औरस काठमें लागत औरा;
आपनों रूप प्रकाश करै जय, जरि करै तय औरको औरा,
तैसेहि सुंदर येतन आपहि, आपहुं जनत नाहिन औरा. २

मनहर छंद. प्रष्टन.

अजर अमर अविगत अविनाशी अज,
कहत सकल जन, अति अवगाहेतै;
निर्गुण निर्मल अति, शुद्ध निरबंध नित,
अैसेहि कहत और, ग्रंथनके थालेतै
व्यापक अखंड अेक, रस परिपूरण है,
सुंदर सकल रमि, रह्यो अख ताहेतै;
सहज सदा उद्योत, याहिते अखंता होत,
आपहीहुं आप लूनि, गोपे सो तौ कहेतै।

उत्तर.

नैसे भीन भांसहुं निगलि जत लोभ लागि,

बौहको कुंठक नहि, जनन उभाहेतें;
 जैसे कपि गागरमें, भूष आधि राखै सक,
 छांडि नहि दैत सो तौ, स्वादहीकि वाहेतें;
 जैसे शुक्र नारियर, अंशु भारि लटकत,
 सुंदर सहत दुःख, दैत याहि लाहेतें;
 देहको संयोग पाछ, छद्रिनके वश परचो,
 आपहीकुं आप भूलि, गयो सुख आहेतें. ४

इंदव छंद.

न्युं कोछ मद्य पिये अति छाकत, नाहि कछु सुधि है अम जैसे;
 न्युं कोछ आछ रहै दग मूरिहि, जनै नही कछु कारन तैसे;
 न्युं कोछ आलक शंक छपावत, कुपि ठहै अर आनत तैसे;
 तैसेहि सुंदर आपकुं भूलि सु, देखाहु येतन मानत कैसे? ५
 न्युं कोछ कूपमे आंकि अलापत, जैसेहि भांति सु कूप अलापै;
 न्युं जल हालत है लगि पौन क, है अमते प्रतिअंजहि कापै;
 देहके प्रानके औ मनके कृत, मानत है सख मोहिकुं आपै;
 सुंदर पेय परचो अतिसै करि, भूलि गयो अमते अक्ष आपै. ६
 न्युं द्विज कोछ छांडि महात्म्य, शूद्र भयो करि आपकुं मान्यो;
 न्युं कोछ भूपति सोवत सैन्य सु, रंक भयो सुपने महि जन्यो;
 न्युं कोछ रूपाकि राशि अत्यंत कु, रूप कहै अम तैयक आन्यो;
 तैसेहि सुंदर देहसो होयके, या अक्ष आपहि आप बुलान्यो. ७
 ऐसेहि आपक वस्तु निरंतर, विष नहि यह अक्ष विलासै;
 न्युं नट भंजनसुं दग आंधत, है कछु औरहि औरहि भासै;
 न्युं रजनीमहि अत्र परै नहि, लैं लगि सूरज नाहि प्रकासै;
 तय यह आपहि आप न जनत, सुंदर रहे रक्षो सुंदरदासै. ८

मनहर छंद.

छद्रिनकुं प्रेरी पुनि, छद्रिनके पीछे परचो,
 आपनी अविद्या करि, आप तन गहो है;
 जोछ जोछ देहकुं, संकट आछ परै कछु;
 सोछ सोछ मानै आप, याते दुःख सखो है;
 अमत अमत कुं, अमको न आवै अंत,
 त्रिरकाज पीयो पै स्वरूपकुं न लखो है;

ਸੁੰਦਰ ਕਹੈ ਦੋਯੋ, ਭਰਮੀ ਪ੍ਰਯਾਤਾਓ,
 ਭੂਤਨਮੈ ਭੂਤ ਮਿਲਿ, ਭੂਤ ਹੋਯੋ ਰਹੀ ਹੈ। ੬
 ਜੈਸੇ ਸ਼ੁਕ ਨਲਿਕਾ ਨ, ਛਾਂਡਿ ਦੇਤ ਪਗਨੈ,
 ਜਨੈ ਕਾਹੁ ਐਰਿ ਮੋਹਿ, ਘਾਂਧਿ ਲਟਕਾਯੋ ਹੈ;
 ਜੈਸੇ ਕਪਿ ਗੁੰਯਨਕੀ, ਫੇਰਿ ਕਰਿ ਮਾਨੈ ਆਗ,
 ਆਗੇ ਧਰਿ ਤਾਪੈ ਕਥੁ, ਸ਼ੀਤ ਨ ਗਮਾਯੋ ਹੈ;
 ਜੈਸੇ ਭੋਭ ਕਾਰਜਯੁੰ, ਜਾਤ ਹੁਤੀ ਪੂਰਵਯੁੰ,
 ਭਰਮੇ ਉਲਟਿ ਫਿਰਿ, ਪਛਿਮਯੁੰ ਆਯੋ ਹੈ;
 ਤੈਸੇਹਿ ਸੁੰਦਰ ਸਯ, ਆਪਹੀਯੁੰ ਭਰਮ ਭਯੋ,
 ਆਪਹੀਯੁੰ ਭੁਲਿ ਕਰਿ, ਆਪਹੀ ਭੰਧਾਯੋ ਹੈ। ੧੦
 ਜੈਸੇ ਭੋਭ ਕਾਮਨੀਕੇ, ਹਿਯੇ ਪਰ ਘੁੰਸੇ ਘਾਲ,
 ਸੁਪਨੇਮੈ ਕਹੈ ਚੇਰੀ, ਪੁਤ ਕਠੁੰ ਗਯੋ ਹੈ;
 ਜੈਸੇ ਕਾਹੁ ਪੁੰਝਕੇ, ਕੰਠ ਹੁਤੀ ਮਯਿ ਸੋਈ,
 ਫੁਟਿ ਫਿਰਿ ਕਠੁੰ, ਅੰਸੋ ਭਰਮ ਭਯੋ ਹੈ;
 ਜੈਸੇ ਭੋਭ ਵਾਧੁ ਕਰਿ, ਘਾਵਰੀ ਘਕਤ ਭੋਲੈ,
 ਐਰਹੀਕੀ ਐਰਿ ਕਹੈ, ਸੁਖਿ ਭੁਲਿ ਗਯੋ ਹੈ;
 ਤੈਸੇਹਿ ਸੁੰਦਰ ਨਿਯ, ਰੁਪਯੁੰ ਘਿਸਾਰਿ ਦੇਤ,
 ਐਸੋ ਭਰਮ ਆਪਹੀਯੁੰ, ਆਪ ਕਰਿ ਲਯੋ ਹੈ। ੧੧
 ਦਿਨ ਦਿਨ ਚਿਨ ਚਿਨ, ਹੋਯੋ ਜਾਤ ਨਿਯ ਨਿਯ,
 ਦੇਹਕੇ ਸੰਯੋਗ ਪਰਾਧੀਨ ਸੋ ਰਹਿਯੁ ਹੈ;
 ਸ਼ੀਤ ਲਗੈ ਧਾਮ ਲਗੈ, ਭੁਯ ਲਗੈ ਪ੍ਰਾਸ ਲਗੈ,
 ਸ਼ਾਕ ਮੋਹ ਮਨਿ ਆਤਿ, ਯੇਧੁੰ ਲਹਿਯੁ ਹੈ;
 ਅੰਧ ਭਯੋ ਪੰਥੁ ਭਯੋ, ਮੁਕੁਲੁ ਘਧਿਰ ਭਯੋ,
 ਐਸੇ ਮਾਨਿ ਮਾਨਿ ਭਰਮ—ਨਦੀਮੈ ਘਹਿਯੁ ਹੈ;
 ਸੁੰਦਰ ਅਧਿਕ ਮੋਹਿ, ਯਾਹਿਤੈ ਅਯੰਘਾ ਆਹਿ,
 ਭੁਲਿਕੇ ਸ੍ਵਰੁਪਯੁੰ, ਅਨਾਥ ਸੋ ਕਹਿਯੁ ਹੈ। ੧੨
 ਜੈਸੇ ਭੋਭ ਕਹੈ ਮੈਂ ਤੈ, ਸ੍ਵਪਨੇਮੈ ਭੋਭ ਭਯੋ,
 ਜਾਗਿ ਕਰਿ ਦੇਯੋ ਵਹੀ, ਮਨੁਘ ਸ੍ਵਰੁਪ ਹੈ,
 ਜੈਸੇ ਭੋਭ ਰਾਜ ਪੁਨਿ, ਸੋਯਤ ਭੀਯਾਰੀ ਹੋਯੋ,
 ਆਂਘ ਭਧਰੈ ਤੈ ਮਹਾ—ਭੁਪਨਕੀ ਭੁਪ ਹੈ;
 ਜੈਸੇ ਭੋਭ ਭਰਮਯੁੰ, ਕਹੈ ਚੇਰੀ ਸ਼ਿਰ ਕਹੀ?
 ਭਰਮਕੇ ਗਯੇਤੋ ਜਨੈ, ਸ਼ਿਰਿ ਤਦ੍ਰੁਪ ਹੈ;
 ਤੈਸੇਹੀ ਸੁੰਦਰ ਯਹ, ਭਰਮ ਕਰਿ ਭੁਧਯੋ ਆਪ,

भ्रमके गयेतें यह, आतमा अनुप है. १३
 जैसे काहु पोसतीकी, पाग परी लुमि पर,
 हाथ सेके कहै अेक, पाग में तौ पाछ है;
 जैसे शम्भसली मनोरथनको कीयो धर,
 कहै मेरो धर गयो, गागरी गिराछ है;
 जैसे काहु लुत लग्यो, अकत है आक आक,
 शुद्धि सभै दुर भछ, औरै भति आछ है;
 तैसेहि सुंदर यह, भ्रमकरि लुलो आप.
 भ्रमके गयेतें अेक, आतमा सदाछ है. १४
 आपही चेतन यह, छंद्रिनि चेतन करि,
 आपही भगन होछ, आनंद अढायो है;
 जैसे नर शीत काल, सोवत निहाली पोह,
 आपही तपत होछ, आप सूख पायो है;
 जैसे आल लकरीहुं, घोरा करि डाक अढै,
 आप असवार होछ, आपही कुदायो है
 तैसेही सुंदर यह, जउको संयोग पाय,
 आप सुख भानि भानि, आपही लुलायो है. १५
 कहुं लुख्यो काम—रत, कहुं लुख्यो साधी जत,
 कहुं लुख्यो ग्रहमध्य, कहुं वनवासी है;
 कहुं लुख्यो नीच भानि, कहुं लुख्यो उच भानि,
 कहुं लुख्यो मोह आधि, कहुं तौ उदासी है;
 कहुं लुख्यो भौन धरि, कहुं अकवाद करि,
 कहुं लुख्यो भक्के जछ, कहुं लुख्यो कासी है;
 कहत सुंदर अहंकारहुतें लुख्यो आप,
 अेक आवै रैन अरु, दुखे आवै हासी है. १६
 मैं अहुत दुःख पायो, मैं अहुत सुख पायो,
 मैं अनंत पुष्टि किये, मेरे अति पाप है;
 मैं कुलीन विद्यावंत, पंडित प्रवीन महा,
 मैं तौ भूढ अकुलीन, मेरो नीच आप है;
 मैं हुं राज भरी आशु, किरै अहुं अकभाहि,
 मैं सो रंक द्रव्यहीन, मोहि तौ संताप है;
 सुंदर कहत अहंकारहीतें जव जयो,
 अहंकार गये यह, अेक अक्ष आप है. १७

ਵੇਹਲੀ ਸੁ ਪੁਛ ਲਗੈ, ਵੇਹਲੀ ਫੁਘਰੀ ਲਗੈ,
 ਵੇਹਲੀਝੁੰ ਸੀਤ ਲਗੈ, ਵੇਹਲੀਝੁੰ ਟਾਪਰੋ;
 ਵੇਹਲੀਝੁੰ ਟੀਰ ਲਗੈ, ਵੇਹਲੀਝੁੰ ਟੀਧ ਲਗੈ,
 ਵੇਹਲੀਝੁੰ ਚਪਾਨ ਲਗੈ, ਵੇਹਲੀਝੁੰ ਧਾਵਰੋ;
 ਵੇਹਲੀ ਸੁਰਪ ਲਗੈ, ਵੇਹਲੀ ਕੁਰਪ ਲਗੈ,
 ਵੇਹਲੀ ਧੌਵਨ ਲਗੈ, ਵੇਹ ਵਧ ਧਾਵਰੋ;
 ਵੇਹਲੀਸੁੰ ਆਖਿ ਲੇਤ, ਆਪਿਧੇ ਮਾਨਿ ਲੇਤ,
 ਸੁੰਦਰ ਕਹੈ ਐਸੋ, ਯੁਧਿਹੀਨ ਆਵਰੋ। ੧੮

ਭੰਡਵ ਚੰਦ.

ਆਪਹਿ ਬੇਤਨ ਆਛਾ ਅਯੰਤਿ, ਸੋ ਭਭੇ ਕਛੁ ਅਨਧ ਪਰੇਐ;
 ਫੁੱਲ ਟਾਂਹਿ ਕਿਰੈ ਜਿਤਹੀ ਤਿਤ, ਸਾਖਤ ਧੋਗ ਅਨਾਵਤ ਭਿਐ;
 ਆਰਛੁ ਕਠ ਕਰੈ ਅਤਿਥੇ ਕਰਿ, ਧਰਮਕ ਆਤਮਤਵ ਨ ਪੇਐ;
 ਸੁੰਦਰ ਭੁਲਿ ਗਯੋ ਨਿਯ ਰਪਹਿ, ਹੈ ਕਰ ਕੰਕਨ ਦਰਪਨ ਦੇਐ। ੧੯
 ਸੁਤ ਗਲੇਮਹਿ ਮੇਲਿ ਭਯੋ ਫਿਜ, ਆਛਾਯੁ ਛੋਧਕੇ ਆਛਾ ਨ ਭਯੋ;
 ਫਿਜਿਯ ਛੋਧਕੇ ਛਤ ਧਰਬੋ ਸਿਰ, ਹਯ ਗਯ ਪੈਦਲਸੁ ਮਨ ਮਾਯੋ;
 ਵੈਸ਼ਯ ਭਯੋ ਵਪੁਕੀ ਵਧ ਦੇਯਤ, ਭਠ ਧਰਮ ਅਨੀਯਹਿ ਠਾਯੋ;
 ਸੁਧ ਭਯੋ ਮਿਲਿ ਸੁਧ ਸ਼ਰੀਰਹਿ, ਸੁੰਦਰ ਆਪ ਨਹਿ ਪਹਿਯਾਯੋ। ੨੦
 ਭਯੁੰ ਰਧਿਝੁੰ ਰਧਿ ਫੁੱਲ ਹੈ ਕਛੁ, ਤਮ ਮਿਲੈ ਤਨ ਸੀਤ ਗਮਾਭਿ;
 ਭਯੁੰ ਸ਼ਧਿਝੁੰ ਸ਼ਧਿ ਆਹਤ ਹੈ ਪੁਨਿ, ਸੀਤਲ ਯੋ ਕਰਿ ਤਮ ਯੁਭਾਭਿ;
 ਭਯੁੰ ਸਨਿਪਾਤ ਭਯੋ ਨਰ ਟੇਰੇਤ, ਹੈ ਧਰਮੇ ਅਪਨੇ ਧਰ ਭਯੋ;
 ਯੁੰ ਧਰ ਸੁੰਦਰ ਭੁਲਿ ਸੁਰਪਹਿ, ਆਛਾ ਕਹੈ ਕਧ ਆਛਾਹਿ ਪਾਭਿ ? ੨੧
 ਆਪ ਨ ਦੇਯਤ ਹੈ ਅਪਨੋ ਮੁਖ, ਦਰਪਨ ਕਾਟ ਲਗਯੋ ਅਨਿ ਧੁਲਾ;
 ਭਯੁੰ ਫਗ ਦੇਯਤਰੇ ਰਹਿ ਭਾਤ ਭ, ਧੋ ਭਯਹੀ ਪੁਤਰੀਪਰਿ ਫੁਲਾ
 ਛਾਯ ਅਜਾਨ ਰਛੋ ਅਭਿਅੰਤਰ, ਭਾਨਿ ਸਕੈ ਨਹਿ ਆਤਮ ਮੂਲਾ;
 ਸੁੰਦਰ ਧੁ ਭਧਯੋ ਮਨਕੇ ਮਲ, ਜਾਨ ਭਿਨਾ ਨਿਯ ਰਪਹਿ ਭੁਲਾ। ੨੨
 ਫੀਨ ਫੁਧੋ ਵਿਲਲਾਤ ਕਿਰੈ ਨਿਤ, ਧੰਧਿਨਕੇ ਵਧ ਛਿਲਕ ਛੋਲੈ;
 ਸਿੰਹ ਨਹੀ ਅਪਨੋ ਧਲ ਭਾਨਤ, ਭਯੁੰ ਜਿਤਹੀ ਤਿਤ ਡੋਲੈ;
 ਬੇਤਨਤਾ ਭਿਸਰਾਧ ਨਿਰੰਤਰ, ਲੇ ਭਧਤਾ ਭਧ ਗਾਂਠ ਨ ਭੋਲੈ;
 ਸੁੰਦਰ ਭੁਲਿ ਗਯੋ ਨਿਯ ਰਪਹਿ, ਵੇਹ ਸੁਰਪ ਭਯੋ ਮੁਖ ਭੋਲੈ। ੨੩
 ਮੈ ਸੁਭਿਯਾ ਸੁਖ ਸੈਯ ਸੁਭਾਸਨ, ਹਯ ਗਯ ਭੁਮਿ ਮਹਾ ਰਯਧਾਨੀ
 ਫੁੰ ਫੁਭਿਯਾ ਫਿਨ ਰੈਨ ਮਝ ਫੁਃਯ, ਗੋਹਿ ਧਿਪਤਿ ਪਰਿ ਨਹਿ ਛਾਨੀ;
 ਫੁੰ ਅਤਿ ਭਤਮ ਭਾਤਿ ਧਧੋ ਫੁਲ, ਫੁੰ ਅਤਿ ਨੀਯ ਫੀਯਾ ਫੁਲ ਛਾਨੀ

सुंदर येतनता न संभारत, देहस्वर्ष भयो अभिमानि। २४
 गर्भविषे उतपति भयं जय, जन्म लियो शिशु सुखि न ज्ञानी;
 भाल कुंवार किशोर युवादि, वृद्ध भयो अति युद्धि नशानी;
 नसिंहि भांति भय वपुकी गति, तैसोहि होय रसो यह प्राणी;
 सुंदर येतनता न संभारत, देहस्वर्ष भयो अभिमानि। २५
 ज्युं कोय त्याग करै अपनो धर, पाहिर जलधके जेय जनावै;
 मुंड मुंडाछ ३ कान इराछ वि, भुति लगाछ जटाहु पठावै;
 नैसोहि स्वाग करै वपुको पुनि, तैसोहि मानत ज्युं हुछ जवै;
 त्युं यह सुंदर आप न जनत, भुलि स्वर्षहि और कहावै। २६
 धति स्वर्ष विस्मरलुको अंग संपूर्ण २१.

अथ विचारको अंग २२.

मनहर छंद.

प्रथम अवलु करि, अित अेकाग्रहि धरि,
 अर संत आगम कहैं सु उर धारिये;
 दुतिय मनन वार वारहि विचारि दृष्टै,
 जेछ कछु सुने तांहि; इरिडे संभारिये;
 तृतीय प्रकार निदिध्यासहि ज्यु नीके करि,
 निःसंभ विचारतें अपनपो सु टारिये;
 तैसेही साक्षात याही, साधन करत होछ,
 सुंदर कहत द्वैत, युद्धिहुं निवारिये। १
 दृष्टै तौ विचार करि, सुनै तौ विचार करि,
 जोळै तौ विचार करि, करै तौ विचार है;
 आय तौ विचार करि, पीवै तौ विचार करि,
 सोवै तौ विचार करि, जगै तौ न टार है;
 जैठै तौ विचार करि; उठै तौ विचार करि,
 अक्षै तौ विचार करि, सोछ भत सार है;
 दृष्टै तौ विचार करि, खेछ तौ विचार करि,
 सुंदर विचार कर, याहि निरधार है। २
 अेकही विचार करि, सुख दुःख सम जनै,
 अेकही विचार करि, भज सय घोछ है;

એકહી વિચાર કરિ, સંસાર સમુદ્ર તરે.
 એકહી વિચાર કરિ, પારંગત હોઇ હૈ;
 એકહી વિચાર કરિ, બુદ્ધિ નાના બાવ તનૈ,
 એકહી વિચાર કરિ, દૂસરો ન કોઇ હૈ;
 એકહી વિચાર કરિ, સુંદર સંદેહ મિટૈ;
 એકહી વિચાર કરિ, એક બ્રહ્મ જોઈ હૈ. ૩

इंदव छंद.

રૂપકો નાથ ભયો કધુ દેખિય, રૂપ અરૂપહિ માહિ સમાવૈ;
 રૂપકે મધ્ય અરૂપ અખંડિત, સો તો કહું કધુ જાય ન આવૈ;
 ખીચ અસાન ભયો નવ તત્વકો, વેદ પુરાણ સખે કોઈ ગાવૈ;
 સોઈ વિચાર કરૈ જળ સુંદર, શોધત તાહિ કહું નહિ પાવૈ. ૪
 ભૂમિ સુ તો નહિ ગંધકું છાંડત, નીર સુ તો રસતે નહિ ન્યારો;
 તેજ સુ તો મિલિ રૂપ રેણો પુનિ, વાયુ સપર્શ સદા સુ પિયારો;
 બોમ રૂ શબ્દ જુદે નહિ હોવત, એસેહિ અંતઃકરણ વિચારો;
 એ નવ તત્વ મિલે ઇત તત્વનિ, સુંદર ભિન્ન સ્વરૂપ હમારો. ૫
 ક્ષીણ રૂ પુષ્ટ શરીરકો ધર્મ જુ, શીતહુ ઉષ્ણ જરા મૃત ઠાનૈ;
 ભૂખ તૃષ્ણ ગુણ પ્રાણકું બાપત, શોક રૂ મોહ ઉભે મન આનૈ;
 બુદ્ધિ વિચાર કરૈ નિશિ વાસર, ચિત્ત ચિત્તે સુ અહં અભિમાનૈ;
 સર્વકો પ્રેરક સર્વકો સાક્ષિ જુ, સુંદર આપકું ન્યારોહિ જાનૈ. ૬
 એકહિ કુપતે નીરહિ સીચત, ઈષ્ટ અક્રીમહિ અંબ અનારા;
 હોત ઉહૈ જલ સ્વાદ અનેકનિ, મિષ્ટ કટૂક ખટા અરૂ ખારા;
 ત્યુંહી ઉપાધિ સંયોગતે આતમ, દીસત આહિ મિથ્યો સવિકારા;
 કાઠિ લિયે સુ વિવેક વિચારસુ, સુંદર શુદ્ધ સ્વરૂપહિ ન્યારા.
 રૂપ પરાકો ન જાનિ પરૈ કધુ, ઉઠત હૈ જુહિ મૂલતે છાની;
 નાભિવિષે મિલિ સખ કિયે સ્વર, પુર્ણ સંયોગ પર્યંતિ ખખાનિ;
 નાદ સંયોગ -હૈ પુનિ કંઠ જુ, મધ્યમ યાહિ વિચારતે જાની;
 અક્ષર ભેદ મિલે મુખ દ્વારા સુ, બોલતુ સુંદર વૈખરિ ખાની. ૮
 જ્યું કોઈ રોગ ભયો નરકે ધટ, વેદ કહે યહ વાયુ વિકારા;
 કોઈ કહે ગ્રહ આઈ લગે તાતે, પુણ્ય કિયે કધુ હોઈ ઉવારા;
 કોઈ કહે યહ ચૂક પરી કધુ, દેવનિ દોષ દિયો નિરધારા;
 તેસેહિ સુંદર તૈત્તેનિકે મત, ભિન્નહિ ભિન્ન કહે જુ વિચારા. ૯
 જે વિષયા તમ દૂરિ રહે તિન, કું રજની મહિ આદર જાપો;

કોઉ મુમુક્ષુ કિયે ગુરુ દેવ તુ, નિર્ભય યુક્ત જી શબ્દ સુનાયો;
 વાદરે દૂર બયે ઉતકે પુનિ, તારતમું રજી સર્પ દિખાયો, ૧૦
 સુંદર શૂર પ્રકાશતહી ભમ, દૂર બયો રજીકો રજી પાયો.
 કર્મ શુંભાશુભકી રજની પુનિ, અર્ધ તમોમય અર્ધ ઉજરી;
 ભક્તિ સુ તૌ યહ હૈ અરણોદય, અંત નિશા દિન સંધિ ખિચારી;
 સાન સુ ભાન ઉદૈ નિશિ વાસર, વેદ પુરાણ કહે જી પુકારો;
 સુંદર ત્રીન પ્રભાવ બખાનન, યું નિહચૈ સમુઝૈ વિધિ સારી. ૧૧

મનહર છંદ.

દેહહીસો આપ માનિ, દેહહીસો હોધ રહ્યો,
 જડતા અસાન તમ, શુદ્ધ સોધ જાનિયે;
 ઇંદ્રિનકે બાપારનિ, અર્થંત નિપુણ બુદ્ધિ,
 તમ રજ કુહું કરિ, વૈશ્યહુ પ્રમાનિયે;
 અંતહકરણમાહિ, અહંકાર બુદ્ધિ જાકે,
 રજ ગુણ વર્ધમાન, ક્ષત્રી પહિચાનિયે;
 સત્વ ગુણ બુદ્ધિ એક, આતમ વિચાર જાકે,
 સુંદર કહત વહી ખાલ્લણ બખાનિયે. ૧૨
 આતમાકે વિષે દેહ, આઈ કરિ નાથ હોઈ,
 આતમ અખંડ સદા, એકહી રહતુ હૈ;
 જૈસે સાપ કુંચુકીકું, લિખે રહે કોઉ દિન,
 ચારેન ઉતારિ કરિ, નૌતન ગહતુ હૈ;
 જૈસે દ્રુમહુકે પત્ર, પુલ ફલ આઈ હોત,
 તિનકે ગયેતે દ્રુમ, ઔરહુ લહતુ હૈ;
 જૈસે બોમમાહિ અભ, હોઈકે ખિલાઈ જાત,
 એસોહિ વિચાર કરિ, સુંદર કહતુ હૈ. ૧૩
 ખરીકી ડરીસું અંક લિખત વિચારિયત
 લિખત લિખત વહી, ડરી ધસિ જાતુ હૈ;
 લેખો સમુઝ્યો હૈ જામ, સમુઝ પરી હૈ તમ,
 જોઈ કધુ સહી બયો, સોઈ કહરાતુ હૈ;
 દારહીસું દાર મથિ, પ્રગટ પાવક બયો,
 વહૈ દાર જરી પુનિ, પાવક સમાતુ હૈ;
 તૈસેહી સુંદર બુદ્ધિ, ખલ્લકો વિચાર કરિ,
 કરત કરત વહ, બુદ્ધિહુ ખિલાત હૈ. ૧૪

आपहुं समुजि द्यौ, आपहि सकल माहि,
 आपहुँमि सकल जगत द्ययित है;
 जैसे व्योम व्यापक व्यञ्जं परिपूरण है,
 वायल अनेक नाना, रूप लेयित है;
 जैसे भुमि धट जल, तरंग पावक दीप,
 वायुमें अधुरा सोई, विश्व रेयित है;
 जैसेही विचारत विचार हु विलीन होई.
 सुंदरही सुंदर रहत पेयित है.

१५

देहको संयोग पाई, जव जैसे नाम ज्यो,
 धटके संयोग धटाकाशही कहायो है;
 ध्वरहि सकल विराटमें विराजमान,
 भटके संयोग भटाकाश नाम पायो है;
 महाकाशमाहि सय, धट भट द्ययित,
 बाहिर भीतर अक, गगन समायो है;
 तैसेही सुंदर जहा, ध्वर अनेक जव,
 द्विविध उपाधि भेद, अंथनमें गायो है.

१६

प्रश्न.

देह दुःख पावै किधौ? धंद्रि दुःख पावै किधौ?
 प्राण दुःख पावै किधौ? लहे न अहारहुं?
 मन दुःख पावै किधौ? अक्षि दुःख पावै किधौ?
 चित्त दुःख पावै किधौ? दुःख अहंकारहुं?
 गुण दुःख पावै किधौ? ओत्र दुःख पावै किधौ?
 प्रकृति दुःख पावै किधौ? पुरुष आधारहुं?
 सुंदर पूछत कछु जनि न परत ताते
 कौन दुःख पावै अरु कहै या विचारहुं.

१७

उत्तर.

देहहुं तौ दुःख नाहि, देह पंथ भूतनकी,
 धंद्रिनहुं दुःख नाहि, दुःख नाहि प्राणहुं,
 मनहुं दुःख नाहि, अक्षि हूहुं दुःख नाहि,
 चित्तहुं दुःख नाहि, नाहि अभिमानहुं;
 गुणनहुं दुःख नाहि, ओत्रहुं दुःख नाहि,
 प्रकृतिहुं दुःख नाहि, दुःख न प्रभानहुं;

सुंदर विचारी जैसे, शिष्यसु कहत गुर,
 दुःख अेक दृष्टियत, जीयके अस्तानहुं. १८
 पृथिवि भाजन अंग, कनक कुंडल पुनि,
 जलहि तरंग दोजे, दृष्टि करि मानिये;
 कारणु कारन अेतो, प्रगटही धुलरुप,
 तांहितें नजरमांहि, दृष्टि करि आनिये;
 पावक पवन व्योम, अेतो नही दृष्टियत,
 दीपक अंधुरा अल, प्रत्यक्ष अआनिये;
 आतमा अरुप अति, सूक्ष्मते सक्षम है,
 सुंदर कारणु ताते, देहमें न जानिये. १९
 जैन मत उहै अनुराजहुं न बुझि जय,
 दान तप शील सत्य भावनाते तरिये;
 मन वस्य काय शुद्ध, सगसुं दयालु रहै,
 दोष बुद्धि दुरि करि, दया डर धरिये;
 मोक्ष नाम तय जय, मनको निरोध होई,
 मोक्षके विचार शोध, आतमाको करिये;
 सुंदर कहत जैसे, जवतही मुक्ति होई,
 मुअेतें मुगति कहै, ताहुं परहरिये. २०
 देह वार दृष्टिये तौ, देह पंथ भूतनको,
 अहंता अरु कीट लग, देहही प्रधान है;
 प्राणु वार दृष्टिये तौ, प्राणु सगहोके अेक,
 क्षुधा पुनि तषा दोडि, व्यापत समान है;
 मन वार दृष्टिये तौ, मनको स्वभाव अेक,
 संकल्प विकल्प करै, सदाही अस्तान है;
 आतमविचार किये, आतमाही दीसै अेक,
 सुंदर कहत कोडि, दृष्टिये न आन है. २१
 धति विचारको अंग संपूर्ण २२.

अथ सांख्यज्ञानको अंग २३.

मनहर छंद.

क्षिति जल पावक पवन नल मिलि करि,

शब्द ३ सपरस, ३५ रस गंध नू;
 ओत्र त्वक यक्षु ध्राणु, रसनारसको सान,
 वाक पाणि पाद पायु, उपस्थहि अंध नू;
 मन युद्धि यित् अहंकारे अमै यौवीश तत्व,
 पंचविंश ज्वतत्व, करत है छंदनू;
 षष्ठविंश जनु अक्ष, सुंदर सु निहर्कर्म,
 व्यापक अचंड अक रस निरसंध नू. १
 ओत्र दिग त्वक वायु, द्योत्यन प्रकाश रवि,
 नाशिका अग्नि ज्वला, वरुण अजानिये;
 वाक अग्नि हस्त धंर, अरेन उपेद्र अल,
 मेढु प्रजपति युद्ध, मृत्युंहुं ठानिये;
 मन अंर युद्धि विधि, यित् वासुदेव आहि,
 अहंकारे ३द्रको, प्रभाव करि मानिये;
 नकी सत्ता पाछ सय, देवता प्राकाशत है,
 सुंदर सो आतमाहि, न्यारो करि जनिये. २

इंद्र छंद.

ओत्र सुनै द्रग द्योत हैं रस, ना रस ध्राणु सुगंध पियारो;
 क्षोभलता त्वक जनत है पुनि, जालत है मुग्ध शब्द उयारो;
 पाणि ग्रहे पद गौन करै मल, सुत्र तजै उलयो अघ द्वारो;
 नस प्रकाश प्रकाशत हैं सय, सुंदर सोछ रहै धट न्यारो. ३
 युद्धि लैम मन यित् लमै अह, कार लमै कछु जनत नांही;
 ओत्र लमै त्वक ध्राणु लमै रस, ना द्रग द्योत दशा दिशि नांही;
 वाक लमै कर पाद लमै युद्ध, द्वार उपस्थ लमै कछु कांही;
 तेरे लमाय लमै सयही पुनि, सुंदर क्युं तु लमै इनमांही! ४
 युद्धिको युद्धि ३ यित्तको यित्, अहंको अहं मनको मन वाछ;
 नैनको नैनहि जैनको जैनहि, कानको कान तव्या त्वक होछ;
 ध्राणुको ध्राणुहि जलको जलहि, हाथको हाथ पगौ पग होछ;
 शीशको शीशहि प्रानको प्रानहि, ज्वको ज्वहि सुंदर सोछ. ५

मनहर छंद. प्रस.

कैसेके जगत यह, रन्यो है जगतगुरु?
 मोसु कहौ प्रथमहि, कौन तत्व कीनो है?

पुरुष कि प्रकृति कि, महत्त्व अहंकार?
 किधौ उपलभ्य तम; रज सत्य तीनों है?
 किधौ ओम वायु तेज, आप कै अवनि कीन्ह?
 किधौ पंच विषय पसार करि लीनो है?
 किधौ दश धंद्वि किधौ, अंतहकरण कीन्ह?
 सुंदर कहत किधौ, सकल विहीनो है। ६

उत्तर.

अस्तौ पुरुष अरु, प्रकृति प्रगट लभ,
 प्रकृतिते महत्त्व, पुनि अहंकार हैं;
 अहंकारहुंते तीन, गुन सत्य रज तम,
 तमहुते महाभूत, विषय पसार है;
 रजहुते धंद्वि दश, पृथक् पृथक् लभ,
 सत्यहुते मन आदि, देवता विचार है;
 ऐसे अनुक्रम करि, शिष्यसुं कहत गुरु;
 सुंदर सकल यह, मिथ्या लभ नर है। ७

प्रश्न

मेरो ३५ लुमि है कि? मेरो ३५ आप है कि?
 मेरो ३५ तेज है कि? मेरो ३५ पौन है?
 मेरो ३५ ओम है कि? मेरो ३५ धंद्वि दश?
 अंतः करण है कि? जैठो है कि गौन है?
 मेरो ३५ त्रिगुन कि? अहंकार महत्त्व?
 प्रकृति पुरुष किधौ? जालै है कि भौन हैं?
 मेरो ३५ स्थूल है कि? सुक्ष्म है मेरो ३५?
 सुंदर पूछत गुरु, मेरो ३५ कौन है? ८

उत्तर.

तु तौ कछु लुमि नांहि, अप तेज वायु नांहि,
 ओम पंच विषै नांहि, सो तौ लभ कुप है;
 तु तौ कछु धंद्वि ३, अंतहकरण नांहि,
 तीन गुण तु तौ नांहि, न तौ छांहि धुप है;
 तु तौ अहंकार नांहि, पुनि महत्त्व नांहि,
 प्रकृति पुरुष नांहि, तु तौ स्वअनुप है;

सुंदर विचार ऐसे, शिष्यसु कहतयुं,
 नाहि नाहि कहत रहैं सो तेरो ३५ है ८
 तेरो तौ स्वर्प है, अनुप मिदानंद धन,
 देह तौ मलीन जड, या विवेक कीजिये;
 तु तौ निहसंग निराकार अविनाशी अज,
 देह तौ विनाशवंत, ताहि नहि धीजिये;
 तु तौ पट उरमी रहित सदा अकरस,
 देहके विकार सज, देह शिर दीजिये;
 सुंदर कहत युं विचारि, आपु भिन्न जनि,
 परकी उपाधि कहा, आप अविधीजिये! १०
 देहही नरकरप, दुःखको न वारपार,
 देहही है स्वर्गर्प, अको सुख मान्यो है;
 देहहीहुं बंध मोक्ष, देह अपरोक्ष प्रोक्ष,
 देहहीके किया कर्म, शुभाशुभ हान्यो है;
 देहहीमें और देह, सुखी नै विलास करै,
 ताहिहुं समझे बिना, आतमा अपमान्यो है
 दोउ देहते अलिप्त, दोउको प्रकाशक है,
 सुंदर अतन्त्र ३५ न्यारो करि जान्यो है ११
 देह हलै देह अलै, देहहीसुं देह मिलै,
 देह पाछ देह पीयै, देहही भरत है;
 देहही हिमालै गलै, देहही पावक जलै,
 देह रणमाहि अजै, देहही परत है;
 देहही अनेक कर्म, करत विविध भांति,
 अमककी सत्ता पाछ, लोह ज्युं किरत है;
 आतमा अतन्त्र ३५, व्यापक साक्षी अनुप,
 सुंदर कहत सो तौ, जन्मे न भरत है १२

प्रश्नोत्तर

देह यह किनको है? देह पंच भुतनको,
 पंचभुत कौनते है? तामसा हंकारते;
 अहंकार कौनते है? जसुं महत्त्व कहै,
 महत्त्व कौनते है? प्रकृति मंजारते;
 प्रकृति सो कौनते है? पुरुष है जको नाम,

ਪੁਰਖ ਸੋ ਕੌਨਰੈ ਹੈ ? ਅਰੁ ਨਿਰਾਖਾਰਰੈ;
ਅਰੁ ਅਪ ਭਾਯੋ ਹਮ, ਭਾਯੋ ਹੈ ਤੈ ਨਿਸੈ ਕਰ,
ਨਿਸੈ ਹਮ ਕੀਯੋ ਹੈ ਤੈ, ਯੁਪ ਯੁਪ ਧਾਰਰੈ. ੧੩

ਪੂਰਵਕ.

ਐਕ ਧਰਮਾਹਿ ਤੈ, ਸੁਗੰਧ ਭਲ ਭਰਿ ਰਾਝਯੋ,
ਐਕ ਧਰਮਾਹਿ ਤੈ, ਫੁਗੰਧ ਭਲ ਭਰਯੋ ਹੈ;
ਐਕ ਧਰਮਾਹਿ ਪੁਨਿ, ਗੰਗੋਦਕ ਰਾਝਯੋ ਆਨਿ,
ਐਕ ਧਰਮਾਹਿ ਆਨਿ, ਮਦਿਰਾਛੁ ਕਰਯੋ ਹੈ;
ਐਕ ਧੂਤ ਐਕ ਤੇਲ, ਐਕਮਾਹਿ ਲਧੁਨੀਤ,
ਸਯਾਹੀਐਂ ਸਵਿਤਾਕੋ, ਪ੍ਰਤਿਭਿੰਯ ਪਰਯੋ ਹੈ;
ਤੈਸੇਹੀ ਸੁੰਦਰ ਭੰਯ, ਨਾਯ ਮਧਯ ਐਕ ਅਰੁ,
ਦੇਹ ਭੇਦ ਦੇਖਿ ਭਿਜ, ਭਿਜ ਨਾਮ ਧਰਯੋ ਹੈ. ੧੪
ਭੁਮਿਪਰ ਅਪ ਅਪਛੁਕੇ ਪਰੇ ਪਾਵਕੇ ਹੋਂ,
ਪਾਵਕੇ ਪਰੇ ਪੁਨਿ, ਵਾਧੁਛੁ ਘਰਤ ਹੈ;
ਵਾਧੁ ਪਰੇ ਘੋਮ ਘੋਮਛੁਕੇ ਪਰੇ ਚੰਦ੍ਰਿ ਦਸ,
ਚੰਦ੍ਰਿਨਕੇ ਪਰੇ ਅੰਤ:ਕਰੇਲੁ ਰਹਤ ਹੈ;
ਅੰਤ:ਕਰੇਲੁ ਪਰ, ਤੀਨੋ ਗੁਣੁ ਅਹੰਕਾਰ,
ਅਹੰਕਾਰ ਪਰ ਮਹਤਤਵਛੁ ਲਹਤ ਹੈ;
ਮਹਤਤਵ ਪਰ ਮੂਲ, ਮਾਯਾ ਮਾਯਾ ਪਰ ਅਰੁ,
ਤਾਹਿਰੈ ਪਰਾਤਪਰ, ਸੁੰਦਰ ਕਹਤ ਹੈ. ੧੫
ਭੁਮਿ ਤੈ ਵਿਲੀਨ ਗੰਧ, ਗੰਧ ਤੈ ਵਿਲੀਨ ਅਪ,
ਅਪਛੁ ਵਿਲੀਨ ਰਸ, ਰਸ ਤੇਯ ਆਤ ਹੈ;
ਤੇਯ ੩੫ ੩੫ ਵਾਧੁ, ਵਾਧੁਹੀ ਸੁ ਪਰਸੈ ਲੀਨ,
ਸੋ ਪਰਸ ਘੋਮ ਧਰੁ, ਤਮਹੀ ਘਿਲਾਤ ਹੈ;
ਚੰਦ੍ਰਿ ਦਸ ਰੇਯ ਮਨ, ਦੇਵਤਾ ਵਿਲੀਨ ਸਰੁ,
ਤੀਨ ਗੁਣੁ ਅਹੰ ਮਹਤਤਵ ਗਲਿ ਭਾਤ ਹੈ;
ਮਹਤਤਵ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ੩, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਪੁਰਖ ਲੀਨ,
ਸੁੰਦਰ ਪੁਰਖ ਭਛ, ਅਰੁਭੇਂ ਸਮਾਤ ਹੈ. ੧੬
ਆਤਮਾ ਅਯਲ ਧੁਰੁ, ਐਕਰਸ ਰਹੈ ਸਦਾ,
ਦੇਹ ਘੋਰਾਨਮੇਂ, ਦੇਹਛੇਂਛੇਂ ਭਾਨਿਯੋ;
ਭੈਸੇ ਸ਼ਸਿਮੰਡਲ ਅਭੰਗ ਨਹਿ ਭੰਗ ਹੋਛ,
ਕਲਾ ਆਯੈ ਭਛ ਧਰੁ ਘਰੁ ਸੋ ਆਯਾਨਿਯੋ;

જૈસે દ્રુમ રિથર નદીહરે તર દેખિયત,
 નદીકે પ્રવાહમાંહિ, ચલતસો માનિયે;
 તેસે આતમા અનંત, દેહસો પ્રકાશ કરે;
 સુંદર કહત યું વિચારિ ભ્રમ ભાનિયે. ૧૭

આતમા શરાર દાઉ, એક મેક દેખિયત,
 જાળગ અંતહકરણમે અજ્ઞાન હૈ;
 જૈસે અંધિયારી રૈન, ઘરમે અંધેરો હોઈ,
 આગ્નિનકો તેજ જ્યુંકો, ત્યુંહિ વિદમાન હૈ;
 યદ્યપિ અંધેરેમાંહિ નૈનકું ન સૂઝે કંઠ્ય,
 તદ્યપિ અંધેરેસું અલેપ સો ખમાન હૈ;
 સુંદર કહત તૌ લૌ, એક મેક જાનિયત,
 જૈ લૌ નહિ પ્રગટ પ્રકાશ જ્ઞાન ભાન હૈ. ૧૮

દેહ જડ દેવજમે, આતમ ચેતન દેવ.
 યાહિકું સમુઝિ કરિ, યાસું મન લાઈયે;
 દેવજકું યિનસત, ઘેર નહિ લાગૈ કંઠ્ય,
 દેવ તૌ અભંગ સદા, દેવજમે પાઠ્યે;
 દેવકી શક્તિ કરિ, દેવજકી પૂજા હોત,
 ભોજન વિવિધ ભાંતિ, ભોગહુ જગાઈયે;
 દેવજતે પારો દેવ, દેવજમે દેખિયત,
 સુંદર વિરાજમાન, ઐર કહાં જાઈયે! ૧૯

પ્રીતસો ન પાતી કાઉ, પ્રેમસે ન કુલ ઐર,
 ચિત્તસો ન ચંદન, સંનહસો ન સેહેરા;
 હૈદૈસા ન આસન, સહજસો ન સિંહાસન,
 ભાવસો ન સૈજ ઐર, શૂન્યસો ન ગેહરા;
 શાલસો ન સ્નાન અરે, દયાનસો ન ધૂપ ઐર,
 જ્ઞાનસો ન દીપક, અજ્ઞાનતમેકે હરા;
 મનસો ન માલા કાઉ, સોહં સો ન જાપ ઐર,
 આતમાસો દેવ નાહિ, દેહસો ન દેહરા. ૨૦
 આસોઆસ રાતિ દીન, સોહં સોહં હોય જાપ,
 યાહિ માલા વાર વાર, હરેકે ધરતુ હૈ;
 દેહ પરે ઇંદ્રિ પરે, અંતહકરણ પરે,
 એકહી અખંડ જાપ, તાપકું હરતુહૈ;
 કાજકી રૂદ્રાક્ષકી ર, સૂતહૂકી માલા ઐર,

ઇનકે ફિરાય કધ્ધુ, કારજ સરતુ હૈ!
 સુંદર કહત તાતે, આતમા ચૈતન્યરૂપ,
 આપકો ભજન સો તો, આપહી કરતુ હૈ. ૨૧
 ક્ષીર નીર મિલ દોડ, એકોહી હોઈ રહે,
 નીર જૈસે છાંડિ હંસ, ક્ષીરકું ગહતુ હૈ;
 કંચનમે ઝૌરે ધાતુ, મિલિ કરિ બાન પરચો,
 શુદ્ધ કરિ કચન, સુનારે બન્યું લહતુ હૈ;
 પાવકહુ દાર દંધ્ય, દારહુસો હોઈ રહ્યો,
 મથિ કરિ કાઢે વહ, દારકું દહતુ હૈ;
 તૈસેહી સુંદર મિલ્યો, આતમા અનાતમા જૂ,
 ભિજ ભિજ કરે સો તો, સાંખ્યહી કહતુ હૈ, ૨૨
 અનમય કોશ સો તો, પિંડ હૈ પ્રગટ વહ,
 પ્રાણમય કોશ પંચ-વાયહી બખાનિયે;
 મનોમય કોશ પંચ-કર્મ ઇંદ્રિ હૈ પ્રસિદ્ધ,
 પંચ સાન-ઇંદ્રિય, ત્વસ્તાનમય જાનિયે;
 જગત સ્વપનવિષે, કહીયે ચત્વાર કોશ,
 સુષુપતિમાંહિ કોશ, આનંદજૈ માનિયે;
 પંચકોશ આતમાકો, જીવ નામ કહિયત,
 સુંદર શંકર બાખ્ય, સાંખ્ય યે બખાનિયે. ૨૩
 જગત અવસ્થા જૈસે, સદનમે બૈઠિયત,
 તહાં કધ્ધુ હોઈ તાંહિ, ભગી ભાંતિ દેખિયે;
 સુપન અવસ્થા જૈસે, દેહરમે બૈઠે ભાઈ,
 રહે જોઈ વહાં તાકી, વસ્તુ સખ લેખિયે;
 સુસુપતિ બાહરેને, બૈઠતે ન સુત્ર પરૈ,
 વહાં અંધધોરે તહાં, કદ્ધુહી ન પેખિયે;
 બોમ અનુસૂત ધરે, દેહરે ભાંદરેમાંહિ,
 સુંદર સાક્ષી સ્વરૂપ, તુરિયા વિશિષિયે. ૨૪
 જગત કે વિષે જીવ, નૈનનમે દેખિયત,
 વિવિધ બોહાર સખ, ઇંદ્રિનિ ગહતુ હૈ;
 સુપનેહમાંહિ પ્રતિ, વૈસેહી બોહાર હોત,
 નૈનનતે આઈ કરિ, કંઠમે રહતુ હૈ,
 સુષુપતિ -હદમે, વિલીન હોઈ જાત સખ,
 જગત સુપનકીતો, સુધિ ન લહતુ હૈ;

(७५)

तीनहूँ अवस्थाहुँही. साक्षी जग्न जनै आप,
गुरिया स्वयं यह, सुंदर कहतु है. २५

इंद्रव इंद्र.

भूमि ते सूक्ष्म आपहुँ जनहु, आप ते सूक्ष्म तेजको अंग;
तेज ते सूक्ष्म वायु वहै नित, वायु ते सूक्ष्म ओम उतंग;
ओम ते सूक्ष्म है गुण तीन ति, हुँ ते अहं महत्त्व प्रसंग;
ताहि ते सूक्ष्म मूल प्रकृति जग्न. मूल ते सुंदर अक्ष अलंग. २६
अक्ष निरंतर आपक अग्नि, अक्ष अपांति है सज्जमांही;
ध्वज पावक राशि प्रसंग गु, संग उपाधि लिये अरतांही;
गु अमंत मयात्रिराग सु, दीप पतंग अनेक दिपांही;
सुंदर द्वैत उपाधि मिटै जग्न, ध्वज गु गुरु कछु नांही. २७
गु नर पावक लोह तपावत, पावक लोह मिले सु दिपांही;
मोठ अनेक परै धनकी शिर, लोह अघै कछु पावक नांही;
पावक लीन ज्यो अपने धर, शीतल लोह ज्यो तप तांही;
त्युं यह आतम देह निरंतर, सुंदर बिज रहै मिलि मांही. २८
आतम येतन शुद्ध निरंतर, बिज रहै कहु लीन न होधि,
है जग्न येतन अंतहकरण गु, शुद्ध अशुद्ध लिये गुन दोधि;
देह अशुद्ध मजीन महा जग्न, हालि न आलि शकै पुनि होधि;
सुंदर तीन विभाग किये जिन, लूलि परै जमते सज्ज कोधि. २९

सवैया (इकतीस मात्रक.)

अक्ष अक्ष आप पावक, आपक गुगल न दीसत रंग;
देह दार ते प्रगट देजियत, अंतःकरण अग्नि द्वय अंग;
तेज प्रकाश कल्पना तौ लागि, नौ लागि रहै उपाधि प्रसंग;
जहके तहां लीन पुनि होधि, सुंदर दोधि सदा अलंग. ३०
देह सराय तेल पुनि भाति, आति अंतःकरण विचार;
प्रगट ज्योति यह येतन दीसै, जते ज्यो सकल उज्यार;
आपक अग्नि मथन करि ज्यो, दीपक अहुत लाति विस्तार;
सुंदर अद्भुत रचना तेरी, तुंही अनेक अनेक प्रकार. ३१
तिलमे तेल दूधमें धृत है, दारमांही पावक पहिआन;
पुलपमांही गुं प्रगट वासना, ध्वजमांही रस कहत अमान;
पोसतिमांही अक्षीम निरंतर, वगस्पतीमे रहै प्रमान;

सुंदर बिज मिथ्यो पुनि दीसत, देहमांहि युं आतम जन ३२

सवैया (वत्तिंस मात्रक).

जगत् स्थित सुशूपति तीनुं, अंतःकरण अवस्था पावै;
प्राण अलै जगत् अरु स्वप्न, सुशूपतिमें कछु वे न रहवै;
प्राण गयेत रहै न कोउ, सकल देहमें याह बिजावै;
सुंदर आतम तत्व निरंतर, सो तौ कितहु जय न आवै. ३३

सवैया (इकतीस मात्रक).

पंद्रह तत्व ग्युल कुंभमें, सुक्ष्म जाग भरयो ज्युं तोय
हां जय आभास जनु उत, अक्ष छंदु प्रतिबिम्ब गगु दाय;
धर कूटे जल गयो बिलय न्है, अंतःकरण कहै नहि कोय;
तत्व प्रतिबिम्ब मिलै शशिही भलि, सुंदर जय अक्षमय होय. ३४

मनहर छंद.

जैसे ओम कुंभके, बाहिर अरु भीतर है,
कोउ नर कुंभकुं, हजर कोश ले गयो;
ज्युंही ओम छहां, त्युंही उहां पुनि है अअंड,
छहां न बिछोह न, उहां भिजायके लयो;
कुंभ तौ नयो पुरानो, होछके गिनशि जगध,
ओम तौ न न्है पुरानो, न तौ कछु न्है नया;
तैसेही सुंदर देह, आवै रहै नाश होछ.
आतमा अचल, अविनाशी है अनामयो. ३५
देहके संयोगहीतें, शीत लगै धाम लगै,
देहके संयोगहीतें, शुधा तृषा पौनकुं;
देहके संयोगहीतें, कटुक मधुर स्वाद,
देहके संयोग कहै, आठो आरो लैनकुं;
देहके संयोग कहै, मुप्पतें अनेक जात,
देहके संयोगही, पकरि रहै मौनकुं;
सुंदर देहके योग, दुःख मानै सुख मानै,
देहको - संयोग गये, दुःख सुख कौनकुं! ३६
आपकी प्रसंशा सुनि, आपही प्रशाल होछ,
आपहीकी निंदा सुनि, आप मुरगछ है;
आपहीकुं सुख मानि, आप सुख पावत है,

આપહીકું દુઃખ માનિ, આપ દુઃખ પાછ હૈ;
 આપહીકી રક્ષા કરૈ, આપહીકી ઘાત કરૈ,
 આપહી હત્યારો હોઈ, ગંગા બાઈ નાઈ હૈ;;
 સુંદર કહત એસે, દેહહીકું આપ માનિ,
 નિજ રૂપ બુલિકે કરત હાઈ હાઈ હૈ. ૩૭

છતિ સાંખ્યજ્ઞાનકો અંગ સંપૂર્ણ ૨૩.

અથ અપને ભાવકો અંગ. ૨૪

ઈંદવ છંદ.

એકહિ આપનુ ભાવ જહાં તહ, બુદ્ધિકે યોગતે વિભ્રમ ભાસૈ;
 જો યહ કૂરે તુ કૂરે વહી પુનિ, યાકે ખસેતે ઉહાં પુનિ ખાસૈ;
 જો યહ સાધુ તુ સાધુ વહૈ પુનિ, યાકે હસેતે ઉહાં પુનિ હાસૈ;
 જૈસાહિ આપ કરૈ મુખ સુંદર, તૈસેહિ દર્પણમાંહિ પ્રકાસૈ. ૧

મનહર છંદ

જૈસે ધ્યાન કાચકે, સદન મધ્ય દેખિ ઐર,
 ભૂકિ ભૂકિ મરત, કરત અભિમાન જી;
 જૈસે ગજ ફટિક શિલાસું લરિ તૌરે દંત,
 જૈસે સિંહ કૂપમાંહિ, ઉઝક બુલાન જી;
 જૈસે કોઠ ફેરિ ખાત, ફિરત સુ દેખે જગ,
 તૈસેહી સુંદર સખ, તેરોહી અજ્ઞાન જી;
 અપનોહી ભ્રમ સો તો, દુસરો દિખાઈ દેત,
 આપકું વિચારે કોઠ, દેખિયે ન આન જી. ૨
 નીચ ઊંચ ભણી બુરો, સજ્જન દુર્જન પુનિ,
 પંડિત મૂરખ શત્રૂ, મિત્ર રંક રાવ હૈ;
 માન અપમાન પુણ્ય, પાપ મુખ દુઃખ સોઠ,
 મ્વરગ નરક બંધ, મોક્ષહુકો ચાવ હૈ;
 દેવતા અસુરે બૈત, પ્રેત કીટ ડુંગરહ,
 પશુ અર પંછી ધ્યાન, સૂકરે બિલાવ હૈ;
 સુંદર કહત યહ એકહી અનેક રૂપ,
 જોઈ કછુ દેખિયે સો, અપનોહી ભાવ હૈ. ૩

યાહીકે જાગત કામ, યાહીકે જાગત ક્રોધ,
 યાહીકે જાગત લોભ, યેહી મોહ માતા હૈ;
 યાહીકો તૌ યાહી જૈરી, યાહીકો તૌ યાહી મિત્ર,
 યાહું યાહી મુખ દેત, યાહી દુઃખ દાતા હૈ;
 યાહી બ્રહ્મા યાહી રૂઢ, યાહી વિશ્ણુ દેખિયત,
 યાહી દેવ દૈત યક્ષ, રાકત સંચાતા હૈ;
 યાહીકો પ્રભાવ સૌ તૌ, યાહીકું દિખાઇ દેત,
 સુંદર કહત યેહી, આતમા વિખ્યાતા હૈ. ૪
 યાહીકો તૌ ભાવ યાહું, શંક ઉપજાવત હૈ,
 યાહીકો તૌ ભાવ યાહી, નિઃશંક કરેતુ હૈ;
 યાહીકો તૌ ભાવ યાહું, ભુત પ્રેત હોઈ લગૈ,
 યાહીકો તૌ ભાવ યાહી, કુમતી હૈરેતુ હૈ;
 યાહીકો તૌ ભાવ યાહી, વાયુકો બધુરા કરૈ,
 યાહીકો તૌ ભાવ યાહી, થિરકે ધરેતુ હૈ;
 યાહીકો તૌ ભાવ યાહું, ધારમૈ બહાઇ દેત,
 સુંદર યાહીકો ભાવ, યાહી લે તરેતુ હૈ. ૫
 આપહીકો ભાવ સૌ તૌ, આપકું પ્રગટ હોત,
 આપહી આરોપ કરિ, આપ મન લાયો હૈ;
 દેવી અન્ય દેવ કોઉ, ભાવકું ઉપાસૈ તાંહી,
 કહૈ મ તૌ પુત્ર ધન, ધનહીતૈ પાયો હૈ;
 જૈસે જ્ઞાન હાડકું, ચમોરિ કરિ માનૈ મોદ.
 આપહીકો મુખ કૌરિ, લોહુ ચાટિ ખાસૈ હૈ;
 તૈસેહી સુંદર યહ, આપહી ચેતન આહિ,
 અપને અજ્ઞાન કરિ, આરેમું બંધાયો હૈ. ૬

इंदव छंद.

નાચેતે નાચે ૩ ઊંચેતે ઉપર, આગેતે આગે ૩ પીછેતે પીછો;
 ફરેતે ફર નજીકતે નેરેહુ, આડેતે આડોહિ તીછેતે તીછો;
 બાહિરે ભીતરે ભીતરે બાહિરે, બંધું કોઉ જનનત ત્યું કરે ધીછો;
 જૈસેહિ આપનો ભાવ હૈ સુંદર, તૈસેહિ હૈ દગ ખોલિકે પ્રીછો.
 આપને ભાવતે શરસો દીસત, આપને ભાવતે ચંદ્રસો ભાસૈ;
 આપને ભાવતે તારે અનંત જ્યુ, આપને ભાવતે વીજ ચકાસૈ;
 આજ્ઞા ભાવતે નૂર હૈ તેજ હૈ, આપને ભાવતે જ્યોતિ પ્રકાસૈ;

तसाह ताहि दिआवत सुंदर, जैसोहि होत हे नहि को आश. ८
 आपने भावते सेवक साहिय, आपने भाव सभै कोउ; आवै;
 आपने भावते अन्य उपासत, आपने भावते भक्त; आवै;
 आपने भावते दुष्ट संहारन, आपने भावते आहिर आवै;
 जैसोहि आपनो भाव है सुंदर, ताहिहु तैसोहि होत दिआवै. ९
 आपने भावते दुर गतावत, आपने भाव निजक; आवै;
 आपने भावते दुध पिवावत, आपने भावते वीडल; आवै;
 आपने भावते यारि भुज पुनि, आपने भावते सिंदर सा; आवै;
 सुंदर आपने भावको कारण, आपहि पूरेण अह पिआवै. १०
 आपने भावते होत उदास नु, आपने भावते प्रेमसू रोवै;
 आपने भाव मिथ्यो पुनि जनत, आपने भावते अंतर नवै;
 आपने भाव रहै नित जगत्, आपने भाव सभुधिमें सोवै;
 सुंदर जैसोहि भाव है आपनो, तैसोहि आप तहा तह; आवै.
 आपने भावते लूखि पर्यो भ्रम, देह स्वल्प भयो अभिमान;
 आपने भावते अंशुलता अति, आपने भावते बुद्धि; थिरानी;
 आपने भावते आप विसारत, आपने भावते आपतम—सानी;
 सुंदर जैसोहि भाव है आपनो, तैसोहि होत गयो यह; प्रानी. १२
 धति आपने भावको अंग संपूर्ण २४.

अथ जगत मिथ्याको अंग. २५

मनहरच्छंद.

कियो न विचार कछु, बनक परी है कान,
 धारि आछ सुनि करि, उरि विष आयो है.
 जैसे कोछ अनछतो, जैसेही बुलायत,
 वार वीत गछ पर, कोउ नही आयो है;
 वेदहु वरनिके जगत तइ डाढो कियो,
 अंत पुनि वेद जर, भूलते उदायो है;
 तैसेही सुंदर याको, कोछ अक पावै जेद,
 जगतको नाम सुनि, जगत बुलायो है; १
 जैसेही अज्ञान कोछ, आयके प्रगट भयो,
 दिअ दृष्टि दूर गछ, दैजै याम दृष्टिहु;

જૈસે એક આરસી, સદાહી હાયમાંહી રહે,
 સુમુખ ન દેખે ફેર, ફેર દેખે પ્રજિકું;
 જૈસે એક બોમ પુનિ, વાદરસું છાઈ રહ્યો,
 બોમ નહિ દેખત દેખત, બહુ વૃષ્ટિકું;
 તેસે એક ખલ્લહી, વિરાજમાન સુંદર હૈ,
 ખલ્લકું ન દેખે કોઢ, દેખે સગ સૃષ્ટિકું. ૨
 અનછતો જગત, અજ્ઞાનતે પ્રગટ ભયો,
 જૈસે કોઈ બાલક, વેતાલ દેખિ ડર્યો હૈ;
 જૈસે કોઈ સ્વપનેમે, દાબ્યો હૈ આથારે આઈ,
 મુખતે ન આવે બોલ, એસા દુઃખ પર્યો હૈ;
 જૈસે અંધિયારી રૈત, જોવરી ન જાનૈ તાંહિ,
 આપહિતે સાપ માનિ, બપ અતિ કર્યો હૈ;
 તેસેહી સુંદર એક, જ્ઞાનકે પ્રકાશ બિનુ,
 આપ દુઃખ પાય આપ, આપ પચિ મર્યો હૈ. ૩
 મૃત્તિકા સમાઈ રહી, બાંજનકે રૂપમાંહિ,
 મૃત્તિકાકો નામ મિટિ, બાજનહિ ગણ્યો હૈ;
 કંતક સમાઈ જ્યુંહી, હોઈ રહ્યો આભૂષન,
 કંતક કહૈ ન કોઈ, આભૂષન કહ્યો હૈ;
 બીજહુ સમાઈ કરિ, વૈંશ હોઈ રહ્યો પુનિ,
 વૈંશહીકું દેખિયત, બીજ નહી લહ્યો હૈ;
 સુંદર કહત યહ, યુંહી કરિ જાન્યો સગ,
 ખલ્લહી જગત હોઈ, ખલ્લ દૂરિ રહ્યો હૈ. ૪
 કહત હૈ દેહમાંહિ, જીવ આઈ મિલિ રહ્યો,
 કહાં દેહ કહાં જીવ! વ્રથા ચૂક પર્યો હૈ;
 બુડવેકે ડરતે, તરનકો ઉપાવ કરૈ;
 એસે નહિ જાનૈ યહ, મૃગજલ ભર્યો હૈ;
 જોવરીકો સાપ માનિ, સીપવિષે રૂપો જાની,
 ઝોરકો ઝોરહિ દેખિ, યુંહી ભ્રમ કર્યો હૈ;
 સુંદર કહત યહ, એકહી અખંડ ખલ્લ,
 તાહિકું પલટિકે, જગત નામ ધર્યો હૈ. ૫
 ધતિ જગત મિથ્યાકો અંગ સંપૂર્ણ રપ.

अथ अद्वैतज्ञानको अंग. २६

इदं च छंदः प्रश्नोत्तरः.

हो तुम कौन, हूँ प्रह्लाद आभंडित; देहमें क्युं नहि, देहके नेरे;
 भालत कैसे, कहूं नहि भालत; अनिय कैसे. आत्मान है तरे;
 दूर करौ प्रेम, निश्चय धारिक; हो गुरे देव कहूं नित ठेरे;
 हो तुम ऐसे, तु हूं पुनि ऐसेहि, दोष नहि नहि द्वैतहि भेरे, १

बोधोक्ति.

हूं कछु और कि तुं कछु और, किं कछु और कि सो कछु और;
 हूं अरु तूं यह है कछु सो पूगि, अदि विलास भयो अक और;
 हूं नहि तुं नहि है कछु सो नहि, अत्र विना जगति तित दारे;
 हूं पुनि तूं पुनि है कछु सो पुनि, शुंदर व्यापि रह्यो सग ठारे. २
 उत्तम मध्यम और शुभा शुभ, भेद अन्धे जहां लग गे है;
 दीप्त भिन्न तयो अरु दर्पण, वस्तु विचारत ऐकहि लो है;
 गे सुनिअे अरु दृष्टी परे कछु, वा अिन और कहूं अग का है;
 शुंदर शुंदर व्यापि रह्यो सग, शुंदरमे पुनि शुंदर सो है. ३
 न्युं वन अेक अनेक भये दम. नाम अनंतनि जगतिहू न्यारी;
 वापि तडाग इ कृप नदी सग, है जल अेक सु देखु निहारी;
 पावक अेक प्रकाश अहु विधि, दीप अिराग भयालहु आरी;
 शुंदर प्रह्लाद विलास आभंडित, भेद अन्धेकि अुद्धि सु ठारी. ४
 अेक शरीरमे अंग भये अहु, अेक धरापर धाम अनंका;
 अेक शिला महि कंठ किये सग, अित अनाध धरे धिक ठेका;
 अेक समुद्र तरंग अनंकहु, कैसे गुरु कीज्य भिन्न विवेका;
 द्वैत कछु नहि देणीय शुंदर, प्रह्लाद आभंडित अेकको अेका. ५
 न्यु भृतिका घट नीरे तरंगहि, तज मसाज किये गुरु अहुता;
 पाय अधुरनि गांठ परि अहु, वादज ओम सु ओम गुरु अुता;
 व्रक्ष सु अीजहि अीज सु व्रक्षहि. पूत सु आपहि आप सु पूता.
 वस्तु विचारत अेकहि शुंदर, तान इ वान तु देण्य सुता. ६
 भुमिहु अेतन आपहु अेतन, तेजहु अेतन है गुरु प्रअंडा;
 वायुहि अेतन ओमहु अेतन, शब्दहु अेतन पिंड प्रह्लादा;
 है मन अेतन अुद्धिहु अेतन, अितहु अेतन आहि उंडा;

जो कछु नाम धरै सुहि येतन, येतन सुंदर अह्म अम्भंडा. ७
 ओक अम्भंडित अह्म विरान्त, नाम गुहो करि विध कहवै;
 ओकहि अंथ पुराण अपानत, ओकहि दत्त वसिष्ठ सुनावै;
 ओकहि अम्भुन उदयसुं कहि, कृष्ण कृपा करिके समुआवै;
 सुंदर द्वैत कछू भति जनहुं, ओकहि व्यापक वेद अतावै.

मनहर छंद. प्रश्नोत्तर.

शिष्य पूछै गुरुदेव, गुरु कहै पूछ शिष्य,
 मेरे ओक संशय है. क्युं न पूछै अम्भही!
 तुम्ह कहो ओक अह्म, अम्भुं मैं कहुं ओक,
 ओकता अनेकताको, यह भ्रम समझो;
 भ्रम यह कौनहुं है? भ्रमहिहुं भ्रम भयो,
 भ्रमहिहुं भ्रम कैसे? तुं न जानै कम्भही;
 कैसे करि जानुं प्रभु? गुरु कहै निश्चै धरि,
 निश्चै ओसे जान्यो अम्भ, ओक अह्म तजहि. ८

बोधोक्ति.

अह्म है ठोरको ठौर, दुसरो न कोउ आर,
 वस्तुको विचार किये, वस्तु पहिचानिये;
 पंच तत्व तीन गुण, विस्तरे विविध भांति,
 नाम रूप जहां लागि मिथ्या भाया मानिये;
 शेषनाग आदि दृके, वैकुण्ठ गोलोक पुनि,
 वयन विलास सम, भेद भ्रम जानिये;
 न तौ कछु उरग्यो न, सूरग्यो कहुं सो कौन!
 सुंदर सकल यह, उदावाही जानिये. १०
 प्रथमहि देहभेते, आहिरहुं यकि परयो,
 धीद्विध आपार सुख, सत्य करि ज्ञान्यो है;
 कोउक संयोग पाछ, सद्गुरुसुं भेट भर्ष,
 उन उपदेश दृके, भीतरहुं आन्यो है,
 भीतरके आवतहि, अखंडको प्रकाश भयो,
 कौन देह कौन मै जगत किन मान्यो है!
 सुंदर विचारत युं. उपनै अद्वैत-ज्ञान,
 आपहुं अम्भंड अह्म, ओक पहिचान्यो है. ११

હંસાલ છંદ

સકલ સંસાર વિસ્તાર કરિ વરણિયો, શ્વર્ગ માતાળ મૃત બ્રહ્મહી હૈ;
 એકતે ગિનતહી ગિનિય ને સૌ લગિ, ફેરિ કરિ એકકો એકહી હૈ;
 'યે નહી યે નહી રહે અવશ્યેસો, અંતહી વેદને યું કહી હૈ,
 કહત સુંદર સહી અપનપો જનુ જામ, આપને આપમે આપહી હૈ, ૧૨
 એક તું હોય તું તીન તું ચાર તું, પાંચ તું તત્વતે જગત કીચો;
 નામ અરૂં રૂપ વહે બહુત વિધિ વિસ્તર્યો, તુમ ગિના ઔરકો નાંહિ બીચો;
 રાવ તું રંક તું દીન તું દાનિ તું, દોષ કરિ મેલતે લીધ દીયા;
 સકલહી એહ તુમમાંહિ ઉપજે અપે, કહત સુંદર બડો વિપુલ હીયો. ૧૩

મનહર છંદ.

તોહિમે જગત યહ, તુંહિ હૈ જગતમાંહિ,
 તોમે અરૂં જગતમે, ભિન્નતા કહાં રહી ?
 ભૂમિહાતે ભાજન અનેક વિધિ નામ રૂપ,
 ભાજન વિચારિ દેખે, ઉહે એક હૈ મહી;
 જલતે તરંગ ફેન, બુદ્ધ્યદા અનેક ભાંતિ,
 સોડ તૌ વિચારે એક, વહે જલ હૈ સહી;
 જતે મહાપુરૂષ હૈ, સબકો સિદ્ધાંત એક,
 સુંદર અખિલ બ્રહ્મ, અંત વેદ યે કહી. ૧૪
 જૈસે ધમ્મ રસકી મિઠાઈ ભાંતિ ભાંતિ ભષ.
 ફેરિ ફેરિ ગારે ધક્કરસહી લહતુ હૈ;
 જૈસે ધૂત થીજકે ડરાસો બંધિ જાત પુનિ,
 ફેર પિંગલેતે વહ ધૂતહી રહતુ હૈ;
 જૈસે પાની જર્મકે પાષાન હુ સો દેખિયત,
 સો પાષાન ફેરિ પાની, હોયકે વહતુ હૈ;
 જૈસેહી સુંદર યહ જગત હૈ બ્રહ્મમય,
 બ્રહ્મ સો જગતમય, વેદ સુ કહતુ હૈ. ૧૫.
 જૈસે કાઠ કોરી તામે, પૂતરી બનાય રાખી,
 ને વિચારિ દેખિયે તૌ, ઉહે એક દાર હૈ;
 જૈસે માલા સુતહુકી, મનિકાહુ સુતહિકે,
 ભીતરહ પોયો પુનિ, સુતહીકો તાર હૈ;
 જૈસે એક સમુદ્રકે, જલહીકો જોન બયો,

सोउ तौ विचारै पुनि, उहै जल पार है;
 तैसेही सुंदर यह, जगत सो अक्षमय,
 अक्ष सो जगतमय, याही निरधार है. १९
 जैसे अेक लोहके हथार नाना विध किये,
 आदि मध्य अंत अेक, लेहली प्रमानिये;
 जैसे अेक कुंयनमें, लुशन अनेक भये,
 आदि मध्य अंत अेक, कुंयनही जनिये;
 जैसे अेक मनके संचारे नर हाथी यह
 आदि अंत मध्य अेक, मनही अप्पानिये;
 तैसेही सुंदर यह, जगत सो अक्षमय,
 अक्ष सो जगतमय, निश्चै करि मानिये. १७
 अक्षमें जगत यह, जैसे विधि दृषियत,
 जैसे विधि दृषियत, पुलरी महीरमें;
 जैसे विधि गिलीम डुलीअेमें अनेक भांति;
 जैसे विधि दृषियत, मूनरीहु खीरमें;
 जैसे विधि कांगुरेहु, कांठ परि दृषियत;
 जैसे विधि दृषियत, पृथ पृथ नीरमें;
 सुंदर कहत लीक, हाथ परी दृषियत;
 जैसे विधि दृषियत, शीतला शरीरमें. १८
 अक्ष अर माया जैसे, शिव अर शक्ति पुनि,
 पुरुष प्रकृति दोउ, कहीके सुताये है;
 पति अर पतनी धनर अर धनरोहु;
 नारायण लक्ष्मी दो, वचन कहाये है;
 जैसे कांछ अर्धनारी, नटेश्वर ३५ धरै,
 अेक बीजहुते दोउ, दाजी नाम पाये है;
 तैसेही सुंदर वस्तु, ज्युं है त्युंही अेक रस,
 उलय प्रकार होछि, आपही दिपाये है. १९

इंदव छंद.

अक्ष निरीह निरामय निर्गुण, नित्य निरंजन और न भासै;
 अक्ष अप्रजित है अथ उरध, ग्राहिर भीतर अक्ष प्रकासै;
 अक्षहि सूक्ष्म युल जहां लगि, अक्षहि साहिज अक्षहि दासै;
 सुंदर और कछू मत जनहु, अक्षहि दृश्यत अक्ष तभासै. २०

अस्सहि मांहि विराजत अस्सहि, अस्सविना जनि औरहि जनौ;
 अस्सहि कुंजर कीटहु अस्सहि, अस्सहि रंक र अस्सहि रानौ;
 कालहि अस्स स्वभावहु अस्सहि, कर्महु ज्वलहु अस्स ज्जानौ;
 सुंदर अस्स विना कछु नाहिन, अस्सहि जनि ससै ज्जम जानौ. २१
 आदी हुतो सुहि अंतहि है पुनि, मध्य कहा कछु और कहवै?
 कारणु कारज नाम धरै पुनि, कारज कारणुमांहि सभावै;
 कारज देखि लयो भिय विज्जम, कारणु देखि विज्जम विज्जवै;
 सुंदर निश्चय ये अलिअंतर, द्वैत गये किरि द्वैत न आवै. २२

मनहर छंद.

द्वैत करि देखै जय, द्वैतही दिआछ दैत,
 अक करि देखै तय, उहै अक अंग है;
 सुरजहुं देखै जय, सुरज प्रकाशि रह्यो;
 किरणहुं देखै तौ, किरण नाना रंग है;
 ज्जम जय लयो तय, माया असौ नाम धर्यो,
 ज्जमके गयेतें अक अस्स सरवंग है;
 सुंदर कहत याकी, दृष्टिहुको इरे लयो,
 अस्स अर मायाके तौ, माये नहि संग है. २३
 मोत्र कछु और नांहि, नेत्र कछु और नांहि,
 नाश कछु और नांहि, रसना न और है;
 त्रय कछु और नांहि, वाक कछु और नांहि,
 हाथ कछु और नांहि, पावनकी दार है;
 मन कछु और नांहि, युद्धि कछु और नांहि,
 मित्त कछु और नांहि, अहंकार तौर है;
 सुंदर कहत अक, अस्स विना और नांहि,
 आपहिअ आप व्यापि रह्यो सय दारै. २४
 छति अद्वैत ज्ञानको अंग संपूर्ण. २५.

— ❦ —

अथ ब्रह्म निःकलंकको अंग. २७

मनहर छंद.

अक कोउ दाता गउ, आह्वणहुं दैत दान,
 अक कोउ दया हिन, भारत निशंक है;

એક કોઉ તપસ્વી, તપસ્યા માંહિ સાવધાન,
 એક કોઉ કામ ક્રીડા, કામનીકો એક હૈ;
 એક કોઉ રૂપવંત, અધિક વિરાજમાન,
 એક કોઉ કોઢી કોઢ, સુવત કરંક હૈ;
 આરસિમે પ્રતિબીબ, સખહીકો દેખિયત,
 સુંદર કહત એસે, બ્રહ્મ નિઃકલંક હૈ. ૧

રવિકે પ્રકાશતે, પ્રકાશ હોત નેત્રનકો,
 સખ કોઉ શુભા શુભ, કર્મકું કરતુ હૈ;
 કોઉ યસ દાન તપ, જપ નૈમ વ્રત કોઉ;
 ઇંદ્રિ વશ કરિ કોઉ, ધ્યાનકું ધરતુ હૈ;
 કોઉ પરદારા પરધનકું તકત જાઈ;
 કોઉ હિંસા કરિ કરિ, ઉદર ભરતુ હૈ;
 સુંદર કહત બ્રહ્મ, સાક્ષીરૂપ એક રસ;
 યાહીમે ઉપજિ કરિ, વાહીમે મરતુ હૈ. ૨

જૈસે જલજંતુ જલહીમે, ઉત્પન્ન હોય;
 જલહીમે વિચરત, જલકે આધાર હૈ;
 જલહીમે ક્રીડા કરિ, વિવિધ બોહાર હોત,
 કામ ક્રોધ લોભ મોહ, જલમે સંહાર હૈ;
 જલકું ન લાગે કધુ, જીવનકે રાગ દોષ;
 ઉનહીકે ક્રિયા કર્મ, ઉનહીકે લાર હૈ;
 તૈસેહી સુંદર યહ, બ્રહ્મમે જગત સખ;
 બ્રહ્મકું ન લાગે કધુ, જગત વિકાર હૈ. ૩

સ્વેદજ જરાયુજ અંડજ ઉદભિજ પુનિ;
 ચારે આનિ તિનકે, ચૌરાશી લક્ષ જંત હૈ;
 જળચર થલચર, બ્યોમચર મિન ભિન;
 દેહ પંચ બૃતનકી, ઉપજિ અપંત હૈ;
 શીત ધામ પેવન ગગનમે ચલત આઈ;
 ગગન અલીપ જામે, મેધહુ અનંત હૈ;
 તૈસેહી સુંદર યહ સૃષ્ટિ સખ બ્રહ્મ માંહી,
 બ્રહ્મ નિઃકલંક સદા જનત મહંત હૈ. ૪

ધૃતિ બ્રહ્મ નિઃકલંકકો અંગ સંપૂર્ણ ૨૭.

અથ સૂરાતનકો અંગ. ૨૮

મનહર છેદ.

સુનત નગારે ચોટ વિકસૈ કમલ મુખ,
 અધિક ઉછાહ કુલ્યો, માયહૂ ન તનમે;
 ફરૈ જબ સાંગ તબ, કોઈ નહિ ધાર ધરૈ,
 કાયર કંપાયમાન, હોત દેખિ મનમે;
 કદકે પતંગ જૈસે, પરત પાવકમાંહિ,
 ઐસે ટૂટિ પરૈ બહુ, સાંવતકે ધનમે;
 મારી ધમસાણુ કરિ, સુંદર જુહારૈ સ્યામ,
 સોઈ શૂરવીર રોપિ. રહે જાઈ રનમે, ૧
 હાથમે ગહે બડગ, મારવેકું એક પગ,
 તન મન અપનો સમરપન કીનો હૈ;
 આગે કરિ મીચકું જુ, પરચો ડાકિ રન બીચ,
 ટૂક ટૂક હોઈકે, ભગાઈ દલ દીનો હૈ;
 ખાઈ લોન સ્યામકો, હરામખોર કૈસે હોઈ?
 નામયાદ જગતમે, જીતો પન તીનો હૈ;
 સુંદર કહત ઐસો, કોઉ એક શૂરવીર,
 શીશકું ઉતારિકે સુયશ જાઈ લીનો હૈ. ૧
 પાવ રોપિ રહે રનમાંહિ રજપૂત કોઉ,
 હય ગજ ગાજત ઝુરત જહાં દલ હૈ;
 બાજત જુઝાઉ સહનાઈ સિંધૂ રાગ પુનિ,
 સુનતહિ કાયરકી, છુટિ જાત કલ હૈ;
 ઝલકત, બરછી તરછી તરવાર વહે,
 માર માર કરત પરત બજ બજ હૈ;
 ઐસે બુદ્ધમે અડિગ, સુંદર સુભટ સોઈ,
 ધરમાંહિ શૂરમા કહાવત સકલ હૈ. ૩
 અસન બસન બહુ, ભૂષન સકલ અંગ,
 સંપતિ વિવિધ ભાંતિ, બરચો સખ ધર હૈ;
 શ્રવણ નગારો સુનિ, છિનકમે છાંડિ જાત,
 ઐસે નહી જાનૈ કધુ, મેરે વહાં મર હૈ;
 મનમે ઉછાહ રનમાંહી ટૂક ટૂક હોઈ,

નિર્ભય નિઃશંક વાકે, રંચહુ ન ડર હૈ;
 સુંદર કહત કોઉ, દેહકો મમત્વ નાહિ,
 શૂરમાકો દેખિયત, શીશ મિનુ ધર હૈ. ૪
 જ્યુઝવેકો ચાવ જાકે, તાકિ તાકિ કરૈ ધાવ,
 આગૈ ધરિ પાવ ફિર, પીછે ન સંભારિ હૈ;
 હાથ લિયે હથિયાર, તીછન લગાયે ધાર,
 વાર નહિ લાગૈ સખ, પિસુન પ્રહારિ હૈ;
 વોટ નહિ રાખૈ કધ્ધ, લોટ પોટ હોઈ જાઈ,
 ચોટ નહિ ચૂકૈ શીશ, રિપુકો ઉતારિ હૈ;
 સુંદર કહત તાંહિ નેકહૂ ન શ્યામ પોચ,
 સોઈ શૂર વીર ધીર, મર જાઈ મારિ હૈ. ૫
 અધિક અજાનબાહુ, મનમે ઉછાહ કિયે,
 હીયે ગજદાહિ મુખ, બરખત નૂર હૈ;
 કાઢૈ જખ તરવાર, બાલ સખ ઠાઠે હોઈ,
 અતિ વિકરાલ પુનિ, દેખત કરર હૈ;
 નેક ન ઉસાસ લેત, ફૈજાકું ફિટાઈ દેત,
 ખેત નહિ છાંડૈ મારિ, કરૈ ચકચૂર હૈ;
 સુંદર કહત તાકી, કીરતિ પ્રસિદ્ધ હોઈ,
 સોઈ શૂરવીર ધીર, સ્યામકે હજૂર હૈ. ૬
 જ્ઞાનકો કવચ અંગ, કાહુસું ન હોઈ ભંગ,
 ટોપ શીશ ઝલકત પરમ વિવેક હૈ;
 તન તાજી અસવાર, લીયે સમશર સાર,
 આગેહીકું પાવ ધરૈ, ભાગનેકી ટેક હૈ;
 છૂટત બંદુક બાન, મચૈ જહાં ધમસાન,
 દેખિકે પિસુન દલ, મારત અનેક હૈ;
 સુંદર સકલ લોકમાંહિ તાકો જૈ જૈકાર,
 એસો શૂરવીર કોઉ, કોટિનમે એક હૈ. ૭
 શૂરવીર રિપુ સનમુખ દેખિ ચોટ કરૈ,
 મારૈ તખ તાકિ તાકિ, તરવાર તીરસું;
 સાધુ આઠાં જામ બૈઠો, મનહીસું પુદ્ધ કરૈ,
 જાકે મૂહ માથો નહિ, દેખિયે શરીર સું;
 શૂરવીર ભમિ પર, દરહીને દૌરિ જૈ,
 સાધુ સો ન કોપ કરૈ, રાખૈ ધરિ ધીરસું;

સુંદર કહત તહાં. કાહુકો ન પાવ ટિકે,
 સાધુકો સંગ્રામ હૈ અધિક શૂરવીર સું. ૮
 ઐચિ કરડી કમાન, જાનકો લગાયો ખાન,
 માર્ચો મહાબલ મન, જગ જન રાખો હૈ;
 તાકે અગવાણી પંચ, યોધાહુ કતલ કિયે,
 ઐર રહ્યો પરચો સખ, અરિ દલ બાખ્યો હૈ;
 ઐસો કોહિ સુભટ જગતમે ન દેખિયત,
 જાકે આગે કાલહસો કંપીકે પરાખ્યો હૈ;
 સુંદર કહત તાકો, શોભા નિહું લોકમાંહિ,
 સાધુશો ન શૂરવીર, કાંઈ હમ જાન્યો હૈ. ૯
 કામસો પ્રખલ મહા, જીતે જન ત્રીન લોક,
 સો તૌ એક સાધુકે વિચાર આગે હાર્યો હૈ;
 ક્રોધસો કરાલ જાકે, દેખત ન ધીર ધરે;
 સોહ સાધુ જામકે હથારસું વિદાર્યો હૈ,
 લોભસો સુભટ સાધુ, તોષસું ગિરાય દિયો,
 મોહસો નૃપતિ સાધુ. જાનસું પ્રહાર્યો હૈ;
 સુંદર કહત ઐસો, સાધુ કોહિ શૂરવીર,
 તાકી તાકી સખહી, પિસુન દલ માર્યો હૈ. ૧૦
 મારે કામ ક્રોધ સખ, લોભ મોહ પીસિ ડારે;
 ઇંદ્રિહુ કતલ કરિ, કિયો રજપૂતો હૈ;
 માર્યો મહા મત મન, મારે અહંકાર મીર,
 મારે મદ મછર હુ, ઐસો રન સુતો હૈ;
 મારી આશા તૃષ્ણા પુનિ, પાપિની સાપિની દોહ;
 સખકો પ્રહાર કરિ, નિજ પદ પહુતો હૈ;
 સુંદર કહત ઐસો, સાધુ કોઈ શૂરવીર;
 વેરિ સખ મારિકે નિચિંત હોઈ મૂતો હૈ. ૧૧
 કિયો જન મન હાય, ઇંદ્રિનકો સખ સાથ;
 ઘેરી ઘેરી આપનેહી, નાથસું લગાયે હૈ;
 ઐરહુ અનેક વૈરી, મારે સખ પુદ્ધ કરો;
 કામ ક્રોધ લોભ મોહ, ખોદકે બહાયે હૈ;
 કિયો હૈ સંગ્રામ જિન, દિયો હૈ ભગાઈ દહ;
 ઐસે મહા સુભટ સુ, ગ્રંથનમે ગાયે હૈ;
 સુંદર કહત ઐર, શૂર યંહિ અપિ ગયે;

साधु सूरवीर वेध, जगतमें आये है। १२
 महा मत्त हाथी मन, राज्यों है पकरि जिन;
 अतिहि प्रयंड जगमें, अहुत गुमान है;
 काम क्रोध लोभ मोह, जाधि और। पांव पुनि;
 छूटने न पावै नेक, प्रात पीलवान है;
 कपहु जे करै जेरे, सावधान सांज लारे;
 सदा अक हाथमें अंकुश गुर सान है;
 सुंदर कहत और काहुके, न वश होछ;
 ऐसे। कौन सूरवीर, साधुके समान है? १३
 धनि शूरानको अंग संपूर्ण। २८

अथ साधुको अंग. २९

इंदव छंद.

प्रीति प्रयंड लगे परब्रह्महि, और समै कछु लागत कीकी;
 शुद्ध हृद मन होछ सु निर्मल, दैत प्रभाव भिठै सख जकी;
 गोष्टि र सान अनंत यलै जह, सुंदर जैसु प्रवाह नदीकी;
 ताहिजे जानि करै निशि वासर, साधुको संग सदा अति नीकी। १
 जे कोष जल मिलै उनसु नर, होत पवित्र लगे हरि रंगा;
 दोष कलंक समै भिठि जल सु, नीयहु जल जू होत उत्तंगा;
 ज्युं जल और मलीन महा अति, गंग मिल्यो दुध जलतहि गंगा;
 सुंदर शुद्ध करै ततकाल जू, है जगमाहि अत्रो सतसंगा। २
 ज्युं लट लंग करै अपने सम, तास जू लिल कैह नहि कोछ;
 ज्युं द्रुम और अनेकन जांतिन, यंदनके द्विग यंदन होछ;
 ज्युं जल छुद्र मिलै जग गंगहि, होछ पवित्र उहै जल सोछ;
 सुंदर जति श्वभाव भिठै सख, साधुकि संगति साधुहि होछ। ३
 जे कोठ आवत है उनके द्विग, वाहि सुनावत शब्द संदेश;
 ताहिहु तैसिहि औषधि लावत, जलहु रोगहि जानत जैसो;
 कर्म कलंकहि काटत है सख, शुद्ध करै पुनि कंयन तैसो;
 सुंदर वस्तु विचारत हैं नित, संतनको जू प्रभावहि ऐसे। ४
 जे परब्रह्म मिल्यो कोठ याहत, तौ नित संत समागम कीजे;
 अंतर भेदि निरंतरहै करि, ले उनहुं अपनो मन दीजे;

વે મુખદ્વારે ઉચાર કરે કંઈ, સો અનયાસં મુધારસ પીજો;
 સુંદર શુર પ્રકાશ ભયો જામ, ઔર અજ્ઞાન સમૈ તમ છીજો. ૫
 જ દિનતે સતસંગ મિથ્યો તમ, તા દિનતે ભ્રમ ભાજિ ગયો હે;
 ઔર ઉપાય થકે સમજી તમ, સંતનિ અદ્વય જ્ઞાન દ્યો હે;
 પોત પ્રવાલહી, ક્યું કરિ છુવત, એક અમૂલક લાલ લયો હે;
 કૌન પ્રકારે રહે રજની તમ, સુંદર શુર પ્રકાશ ભયો હે. ૬
 સંત સદા સખકો હિત વંછત, જનનત હૈ નર છુડત કાઢે;
 દે હૃપદેશ મિટાઈ સમૈ ભ્રમ, લે કરિ જ્ઞાન જહાજહિ આઢે;
 જે વિષયા મુખ નાહિન છાંડત, જ્યું કપિ મૂઠ ગઈ સઠ ગાઢે;
 સુંદર વે દુઃખકું મુખ માનત, હાટહિ હાટ વિકાવત આઢે. ૭
 સો અનયાસ તરૈ ભવ—સાગર, જો સતસંગતમેં ચલિ આવૈ;
 જ્યું કનિહાર ન ભેદ કરે કંઈ, આઈ અઢે તિહિ નાવ ચઢાવૈ;
 પ્રાણાણુ ક્ષત્રિય વૈશ્ય ૩ શુદ્ર મ, લેછ ચંડાલહિ પાર લગાવૈ;
 સુંદર ખેર નહી કંઈ લાગત, યા નરદેહ અભે પદ પાવૈ. ૮
 જ્યુ હમ આઈ પિવૈ, અરે વોઢહિ; તેસેહિયે સખ લોક બખાનૈ;
 જ્યું જલમેં શયિકે પ્રતિબિંબહિ, આપ સમા જલજંતુ પ્રમાનૈ;
 જ્યું ખગ છાંહ ધરાપર દીસત, સુંદર પંછી ઉડે અસમાનૈ;
 ત્યુ સઠ દેહનિકે કૃત દેખત, સંતનકી ગતિ ક્યુ કાંઉ જાનૈ? ૯
 જો અપરા કર લે ધર ડોલત, માગત બીખહિ તો નહિ લાજૈ;
 જો મુખ સેજ પટંગરે ભુષન, લાવત ચંદન તો નહિ રાજૈ;
 જો કોઈ આય કહે મુખતે કંઈ, જાનત તાહિ બચારહિ બાજૈ;
 સુંદરસંશય દરે ભયો સખ, જો કંઈ સાધુ કરે સોઈ છાજૈ. ૧૦
 કોઉક નિંદતે કોઈક વંદત, કોઉક દેતહિ આઈ જુ ભજન;
 કોઉક આય લગાવત ચંદન, કોઉક ડારત ધરિ તતજન;
 કોઉ કહે યહ મૂરખદીસત, કોઉ કહે યહ આહિ વિચજન;
 સુંદર કાહુસું રાગન દેષ ન, એ સખ જાનહુ સાધુકે લજન. ૧૧
 તાત મિલૈ પુનિ માત મિલૈસુત, જ્ઞાત મિલૈ યુવતી મુખદાઈ;
 રાજ મિલૈ ગજ બાજ મિલૈસખ, સાજ મિલૈ મન વાંછિત પાઈ;
 લોક મિલૈ સુર લોક મિલૈ વિધિ લોક મિલૈ વધકુંડહુ જાઈ;
 સુંદર ઔર મિલૈ સખહી મુખસંત સમાગત ફુલબ બાઈ. ૧૨

મનહર છંદ.

દેવહૂ બયેતે કહા! ઈંદ્રહૂ બયેતે કહા!

विधिहुके लोकतें जहुरी आध यतु है;
 मनुष्य जयेतें कहा ! लुपति जयेतें कहा !
 द्विजहु जयेतें कहा, पार जंघि यतु है !
 पशुहु जयेतें कहा ! पंछीहु जयेतें कहा !
 पन्नग जयेते कहा ! क्युं अधाध यतु है !
 छुटवेको सुंदर उपाय अेक साधु संग,
 जिनकी कृपातें अति, सुख पाधियतु है. १३
 छंद्राणी शृंगार धरि, अंदन लगायो अंग,
 बाहि देखि छंद्र अति, काम वश जयो है;
 सुकरीहु करदम जीअभाहि कोटि करि,
 आगे जल सुकरको, मन हरि लयो है;
 नैसो सुख सुकरको, तैसो सुख मधवाको,
 तैसो सुख नर पशु, पंछिनकुं द्यो है;
 सुंदर कहत जके, जयो अख्यानंद सुख,
 सोध साधुं जगतमें, जतिकरि गयो है. १४
 धूलि नैसो धन जके, सुलि सो संसार सुख,
 जूलि नैसो जाग देखै, अंतकसी यारी है;
 पाप नैसो प्रभुताध, साप नैसो सनमान,
 जडाध जिछुन नैसो. नागनीसी नारी है;
 अग्रि नैसो छंद्र—लोक, विघ्न नैसो विधि—लोक,
 कीरती कलंक नैसो, सिद्धिसी उगारी है;
 वासना न कोध जाकी, अैसी भति सदा जकी,
 सुंदर कहत ताहि, वंदना हमारी है. १५
 कामही न कोध जके, लोभही न मोह ताके,
 मदही न मछरे न, कोउ न विकारो है;
 दुःखही न सुख मानै, पापही न पुण्य जनै;
 हरष न शोक आनै, देहहीतें न्यारो है;
 निंदा न प्रशंसा करै, रागही न द्वेष धरै;
 जेनही न देन जके, कछु न पसारो है
 सुंदर कहत ताकी, अगम अगाध गति,
 अैसो कोउ साधु सो तौ, रामजुहुं प्यारो है. १६
 आठौ जम यम नेम, आठौ जम रहै प्रेम,
 आठौ जम योग यत्न, कीयो जहु दान न्यु;

आठौं जल नय तप, आठौं जल लीयो व्रत,
 आठौं जल तीरथमें. करत है स्नान गु;
 आठौं जल पूजा विधि, आठौं जल आरतिहु,
 आठौं जल दंडवत. सुभरन ध्यान गु;
 सुंदर कहत जिन, कियो सय आठौं जल,
 सोध साधु नके उर, ऐक भगवान गु. १७
 जैसे आरसीको मैल, काटत शिकलगर,
 मुष्ममें न करे कोउ, वहै वाको पोत है;
 जैसे वैद नैनमें शलाका मिलि शुद्ध करै,
 पठल गयेन तहां, न्युंकी त्रुंही जेत है;
 जैसे वायु वादल भिज्यरेके उडाध दैत,
 रवि तौ आकाशमाहि, सदाही उद्योत है;
 सुंदर कहत जल, छनमें विलाध जल,
 साधुहकि संगतें, स्वर्प — ज्ञान होत है. १८
 मृतक दादुरे जव, सकल जवाय जल;
 वरषत पानी मुष्म, मेधकीसी धारकुं;
 दैत उपदेश कोउ, स्वारथ न लवलेथ;
 निशिदिन करत है, अस्त्रके विचारकुं;
 औरहु संचेह सय, मेठत निमिषमाहि;
 सूरज मिटाध दैत, जैसे अंधकारकुं;
 सुंदर कहत हंस, वासी मुष्म सागरके,
 संत जन आये है सो, पर उपकारकुं. १९
 हीराही न लालही न, पारस न अंतामणि,
 औरहु अनेक नग, कहौ कहा कीज्ये!
 कामधेनु सुरतर, अंदन नदी समुद्र,
 नौकाहु जहाज जैठ, कयहु कीज्ये;
 पृथ्वी आप तेज वायु, व्योम हौ सकल जड,
 अंद्र शूर शीतल तपत गुन लीज्ये;
 सुंदर विचारि हम शोधि सय देजे लोक,
 संतनके सम कहौ और कहा दीज्ये? २०
 जिन तन मन प्राण, दीन सय मेरे हेट,
 औरहु भक्तव बुद्धि, आपनी उडाध है;
 जगत हु सोवत हु, गावत हँ मेरे गुन,

करत भजन ध्यान, दूसरो न काँध है;
 तिनके मैं पीछे लग्यो, क्षीरतुंडुं निशिदिन,
 सुंदर कहत मेरी, उनत पडाँध है;
 वहैं मेरे प्रीय मैं हूँ उनके आधीन सदा,
 संतनकी महिमा तौ, श्रीमुख सुनाय है. २१
 जगत जोहार सय, देखत है उपरको,
 अंतहकरणकुं तौ, नेक न पिछान है;
 छाजनकि भाजनकि हवन यवन कछु,
 और कंडु कियाकी तौ, भव्यही अप्पान है;
 आपनेही अवगुन, आरोपै अज्ञानी जव,
 सुंदर कहत ताते, निंदहीकुं ठान है;
 भावमें तौ अंतर है, राति अरु दिनकेसो,
 साधुकी परिक्षाकोउ, कैसे करि जन है! २२
 वही दगागान वही, कुष्टी ज्यु कलंक भरेयो,
 वही महापापी वाके, नय शिष्य कीय है;
 वही गुरद्वोही गठ, प्राचणु हननहार,
 वही आतमाको धाती, जैसे वाके जीय है;
 वही अधको समुद्र, वही अधको पहाड,
 सुंदर कहत वाकी, पुरी भांति भीय है;
 वही है मखेछ वही, सांडाल पुरेतें पुरो,
 संतनकी निदा करै, सो तौ महा नीय है. २३
 परि है जिजुरी ताके, उपरसुं अमानक,
 धरि उडी जय कहुं, ठौर नहि पाय है;
 पीछे डेठ युग महा. नरेकमें परै लख,
 बिपरतें यमहुकी मार, लहु पाय है;
 ताके पीछे भूत प्रेत, थावर जंगम योनि;
 सहैगो संकट तय, पीछे पछताय है;
 सुंदर कहत और, जुगतै अनंत दुःख;
 संतनकुं निदैं ताको, सत्यानाश लख है. २४
 कुपमेंको मेंडुक सो, कुपकुं सराहत है;
 राज हंससुं कहत, केतो नेरो सर है!
 भसका कहत मेरी, सर भरै कौन उडै;
 मेरे आगे गररकी, केतीअक जर है!

गप्परी लांगोलीकुं, लुटाई करि मानै मोद;
 भूषिपहुं निंदत सुगंधि जको धर है;
 अपनी न जनै गति, संतनको नाम धरै;
 सुंदर कहत द्यौ, ऐसे मूढ नर है। २५
 कोउ साधु बननीक, हुतो लयलीन अति;
 कपहु प्रारब्ध कर्म, धका आई द्यौ है;
 जैसे कोउ भारगमें, चलत आप्परी परै;
 झरि करि उठै तप, वहै पंथ लयो है;
 जैसे अंद्रमाकी पुनि, कला छोन होछ गध;
 सुंदर सकल लोक, द्वितीयाको नयो है;
 देवहुको देवातन, गयो तामे कहा लयो;
 पीतरको मोल सो तौ, नाहि कछु गयो है। २६
 ताहिजे लगति भाव, उपजत अनायास;
 जकी मति संतनसं, सदा अनुरागी है;
 अति सुख पावै ताके, दुःख सख दूर होछ;
 औरही काहूकी जिन, निंदा सख लागी है;
 संसारकी पास काटी, पाछ है परम पद;
 सतसंगहीते जकी, ऐसी मति जगी है;
 सुंदर कहत ताको, पुरत कल्याण होछ;
 संतनको गुन गहै, सोछ अउलागी है। २७
 योग यत्न जप तप, तीरथ व्रतादि दान;
 साधन सकल नहि, याकी सरभर है;
 और देवी देवता, उपासना अनेक भांति;
 शंक सख दूर करि, तिनते न-उर है;
 सखहीके शीश पर, पाव द मुगति होछ;
 सुंदर कहत सो तौ, जनमे न मर है;
 मन वच काय करि, अंतर न राखै कछु;
 संतनकी सेवा करै, सोछ निसतर है। २८
 प्रथम सुयथ लेत, शीलहु संतोष लेत;
 क्षमा दया धर्म लेत, पापते उरतु है;
 छंद्रिनहुं घेरी लेत, मनहीहुं झरि लेत;
 योगकी युगति लेत, ध्यानही धरतु है;

ગુરુકો વચન લેત, હરિજીકો નામ લેત;
 આતમાકું શાધિ લેત, ભૌજન તરતુ હૈ,
 સુંદર કહત જગ, સંત કહ્યુ દેત નાંહિ,
 સંત જન નિશિ-દિન, લેવાહી કરતુ હૈ. ૨૯
 સાચો ઉપદેશ દેત, ભક્તી ભક્તી શીખ દેત,
 સમતા સુખદિ દેત, કુમતિ હરતુ હૈ;
 મારગ દિખાઈ દેત, ભાવહુ ભગતિ દેત,
 પ્રેમકી પ્રતીતિ દેત, અમરો ભરતુ હૈ;
 જ્ઞાન દેત ધ્યાન દેત, આતમ વિચાર દેત,
 પદ્મકું ખતાઈ દેત, હાપ્તમે ચરતુ હૈ;
 સુંદર કહત જગ, સંત કહ્યુ લેત નાંહી,
 સંત જન નિશિદિન, લેવાહી કરતુ હૈ. ૩૦
 ઇતિ સાધૂકો અંગ સંપૂર્ણ ૨૯.

અથ જ્ઞાનીકો અંગ ૩૦.

ઈંદવ છંદ.

જાહિ -હદે મહિ જ્ઞાન પ્રકાશત! તાથ સુભાવ રહે નહિ છાનૈ;
 નૈનહિ બૈનહિ સૈનહિ જનનિયે, ઉઠત બૈઠતહી અલસાનૈ,
 જ્યું કહ્યુ ભક્ત કિયે ઉદ્ધારત, કૈસહી રાખિ શકૈ ન અધાનૈ;
 સુંદરદાસ પ્રસિદ્ધ દિખાવત, ધ્યાન્યકો લેત પરારતે જાનૈ. ૧
 જ્ઞાન પ્રકાશ ભયો જીનકે ઉર, વે ઘટ ક્યુંહિ છિપે ન રહેંગે;
 બાહ્યમાહિ ફુરૈ નહિ દીપક, યદ્યપિ વે મુખ મૌન ગહેંગે;
 જ્યું ધનસારહિ ગોપ્ય છિપાવત, તૌહિ સુગંધિ સુ તત્ત લહેંગે;
 સુંદર આર કહા કોઉ જાનત! વોકિ ખાત ખટાઉ કહેંગે. ૨
 બાહ્યત આહ્યત બૈઠત ઉઠત, પીવૈત ખાતહુ સુંધત ખાસે;
 ઉપર તૌ બ્યવહાર કરૈ સખ, બીતર સ્વપ્ન સમાન જી બાસે,
 લે કરિ તીર પતાલહિ સાંધત, મારત હૈ પુરિ ફર અકાસે;
 સુંદર દેહ કિયા સખ દેખત, કોઉક પાવક જ્ઞાનિકો આસે. ૩
 ખડે તૌ બૈઠે ચલૈ તુ ચલૈ પુનિ, પીછે તુ પીછે રે આગે તુ આગે;
 બાલે તુ બાલે ન બાલે તુ મૌનહિ, સોવે તુ સોવે રે જાગે તુ જાગે;
 ખાઈ તુ ખાઈ નહી તુ નહી જી, ગ્રહે તુ ગ્રહે પુનિ તાગે તુ ત્યાગે;
 સુંદર જ્ઞાનિકિ એસી દશા યહ, જાનૈ નહી કહ્યુ રાગ વિરાગે. ૪

दृश्यत है पै कछु नहि दृश्यत, भोजत है नहि भोज भजानै;
 सुंघत है नहि सुंघत धातु सु, नै सय है न सुनै यह कानै
 भक्ष करै अरु नहि भजै कछु, भेटत है नहि भेटत प्रानै;
 लेतहि दैतहि लेत न दैतहि, सुंदर सानिकि सानिहि जनै. ५
 कान अकान भजो न भुरो कछु, उत्तम मध्यम दृष्टि न आवै;
 कायक वायक मानस कर्म सु, आपविषे न तिहुं ढहरावै;
 हुं करिहुं न कियो न करै अय, युं मन छंदिनहुं वरतावै;
 दीसत है व्यवहारविषे नित, सुंदर सानिकि कोउक पावै. ६
 दृश्यत अस्त्र सुनै पुनि अस्त्रहि, भोजत है वहि अस्त्रहि जानी;
 भूमिहुं गीरहुं तेजहुं वायुहुं, व्योमहुं अस्त्र जहांग प्रानी;
 आदिहुं अंतहुं मध्यहुं अस्त्रहि, है सय अस्त्र यहै मति ढानी;
 सुंदर सय र सानहुं अस्त्रही, आपहुं अस्त्रहि जनत सानी. ७
 जैत केवल उठत केवल, भोजत केवल आत कही है;
 जगत केवल सोवत केवल, जेवत केवल दृष्टि लही है;
 भतहुं केवल भयहुं केवल, वर्तत केवल अस्त्र सही है;
 है सयही अध अर्ध सु केवल, सुंदर केवल-सान वही है. ८
 केवल-सान भयो जुनके उर, ते अध अर्ध सु लोक न जंही;
 व्यापक अस्त्र अर्ध निरंतर, वा जिन और कहुं कछु नांही;
 ज्युं घट नाथ भयो घट व्योम सु, लीन भयो पुनि है नभमांही;
 त्र्युं पुनि मुक्ति जहां वपु छांडत, सुंदर मोक्ष शिला कहुं कांही. ९
 आदि हुतो नहि अंत रहै नहि, मध्य शरीर भयो अस्त्रदुपा;
 भासत है कछु औरहुं औरहि, ज्युं रज्जुमें अहि शीपिमें रूपा;
 दृष्टि मरीचि उद्यो विस विप्रभ, जनत नांही वहैरवि धूपा;
 सुंदर सान प्रकाश भयो जय, अंक अर्धउत अस्त्र अनूपा. १०

मनहर छंद.

जहिउ विवेक सान, ताहिउ कुशल भयो,
 जहि चौर जहि वाकुं, ताहि चौर सुख है;
 जैसे कोछ पावनि पैगारकुं यदाछ लेत,
 ताकुं तौ न कोउ कोटे, पौनरेको दुःख है;
 भावै कोउ निंदा करै, भावै तौ प्रसंशा करै,
 वे तौ दृष्टि आरशांमें, अपनोहि मुख है;
 देहको व्योहार सय, मिथ्या करि जनत है,

સુંદર કહત એક, આતમાહી રૂપ હૈ. ૧૧
 અંતહકરણ જાકે, તમગુણ છાઈ રહ્યો,
 જડતા અસાન વાકે, આલશ મૈ ત્રાશ હૈ;
 રંગેગુણકો પ્રભાવ, અંતહકરણ જાકે,
 વિવિધ કરમ વાકે, કામનાકો વાશ હૈ;
 સત્વગુણ અંતહકરણ જાકે દેખિયત,
 ક્રિયા કરિ શુદ્ધ વાકે, ભક્તિકો નિવાશ હૈ;
 ત્રિગુણ અતીત સાક્ષી, તુરીયા સ્વરૂપ જાન,
 સુંદર કહત વાકે, જ્ઞાનકો પ્રકાશ હૈ. ૧૨
 તમોગુણ બુદ્ધિ સો તૌ, તવાકે સમાન જૈસે,
 તાકે મધ્ય સૂરજકી, રંચહુ ન જોત હૈ;
 રંગેગુણ બુદ્ધિ જૈસે, આરસીકી ઊંધી વૈર,
 તાકે મધ્ય સૂરજકી, કછુક ઉદ્યોત હૈ;
 સત્વગુણ બુદ્ધિ જૈસે, આરસીકી સૂધી વૈર,
 તાકે મધ્ય પ્રતિબિંબ, સૂરજકો પોત હૈ;
 ત્રિગુણ અતીત જૈસે, પ્રતિબિંબ મિટી જાત,
 સુંદર કહત એક, સૂરજહી હોત હૈ. ૧૩
 સખસું ઉદાસ હોઈ, કાઠિ મન બિન્ન કરૈ,
 તાકો નામ કહિયત, પરમ વૈરાગ હૈ;
 અંતહકરણ હુકી, વાસના નિવૃત્ત હોઈ,
 તાકું મુનિ કહત હૈ, વહૈ બડો ત્યાગ હૈ;
 ચિત્ત એક ઇશ્વરસું, નેકહુ ન ત્યારો હોઈ,
 વહૈ ભક્તિ કહિયત, વહૈ પ્રેમ ભાગ હૈ;
 આપુ બ્રહ્મ જગતકું, એક કરિ જાનૈ સખ,
 સુંદર કહત વહ, જ્ઞાન ભ્રમ ભાગ હૈ. ૧૪
 કોઉ નૃપ કૂલનકી, સેજપર સુતો આઈ,
 જબલગ જાગ્યો તૌ જૌ, અતિ સુખ ભાગ્યો હૈ;
 નીંદ જબ આઈ તખ, વાહીકું સ્વપન ભયો,
 જબ પરચો નરકકે, કુંડમેં થું જાગ્યો હૈ;
 અતિદુઃખ પાવૈ પારિ, નિકસ્યો ન કયુંહી જાહિ,
 જાગિ જબ પરચો તખ, સ્વપન બખાગ્યો હૈ;
 યહ ઝૂઠ વહ ઝૂઠ, જાગ્યત સ્વપન દોઉ,
 સુંદર કહત જ્ઞાની, સખ ભ્રમ ભાગ્યો હૈ. ૧૫

स्वपनेमें राज होछ, स्वपनेमें रंक होछ,
 स्वपनेमें सुख दुःख, सत्य करि जानै है;
 स्वपनेमें छुड़ि हीन, मूढ न समुझै कछु,
 स्वपन पंडित अछु, ग्रंथनि पजानै है;
 स्वपनेमें कामी होछ, धंढिनके वश परचो,
 स्वपनेमें यति होछ, अहंकार आनै है;
 स्वपनेमें जग्यो जग्य, समुझ परी है तग्य,
 सुंदर कहत सग्य, मिथ्या करि मानै है. १६
 विधि न निषेध कछु, भेद न अभेद पुनि,
 किया सो करत दीसै, बुंही निग प्रति है;
 काहूकुं निकट राजै, काहूकुं तो दूर भाजै,
 काहुंसुं नरे न दूर, औसी जाकी भति है;
 रागहू न द्वेष कांछि, शोक न उछाह होछ,
 औसी विधि रहै कहुं, रति न विरति है;
 आहिर व्योहार हानै, मनमें स्वपन जानै,
 सुंदर सान्नीकी कछु, अदभुत गति है. १७
 कामी है न यति है न, सुम है न सती है न,
 राज है न रंक है न, तन है न मन है,
 सोवै है न जागै है न, पीछे है न आगे है न,
 ग्रह है न त्यागै है न, धर है न जन है;
 स्थिर है न डोलै है न, भौन है न मोलै है न,
 अंध है न मोक्ष है न, स्वामी है न जन है;
 वैसी कोछ होवै जग्य, वाकी गति जानै तग्य,
 सुंदर कहत सान्नी, सान शुद्ध धन है. १८
 भवन सुनत मुख, जोलत अयन धाए,
 सुंघत कूलन रप, देखत दृगन है;
 त्वक सपरस रस, रसना असत करे,
 अहत असन मुख, चलत पगन है;
 करत गमन पुनि, जैतन जवन सैज,
 सोवत रवन पुनि, पौढत नगन है;
 जे जे कछु व्यवहार, जानत सकल जग,
 सुंदर कहत सान्नी, सानमें भगन है. १९
 कर्म न विकर्म करै, जाय न अजाय धरै,

शुभ न अशुभ परे, यातें न धरक है;
 वसति न शून्य जके, पापहुं न पुण्य तके,
 अधिक न न्यून वाके, स्वर्ग न नरक है;
 सुख दुःख सम होव, नीचहुं न उच्च कोव,
 ऐसी विधि रहै सोव, भिन्नो न करक है;
 ऐकही न होय जनै, अंध मोक्ष लभ मानै,
 सुंदर कहत जानी, ज्ञानमें गरक है. २०

अज्ञानीहुं दुःखको समूह, जग जनियत;
 ज्ञानीहुं जगत सख, आनंद स्वरूप है;
 नैनहीनहुं तौ धर, आहिर न सूत्रै कछु;
 जहां जहां जय तहां, तहां अंधकूप है;
 जके यक्ष है प्रकाश, अंधकार जयो नाश;
 वाके जहां रहै तहां, सुरजकी धूप है;
 सुंदर अज्ञानी जानी, अंतर बहुत आहि;
 वाके सदा राति वाके, दिवस अनूप है. २१

ज्ञानी अर अज्ञानीकी, किया सख ऐकसीही;
 अस आशवान जानी, आश न निराश है;
 अस जोध जोध करै, अहंकार छुड़ि धरै;
 जानी अहंकार जिनु, करत उदास है;
 अस सुख दुःख होई, आपविषे भानि जेत;
 जानी सुख दुःखहुं न, जनै मेरे पास है;
 असहुं जगत यह, सकल संताप करै;
 जामीहुं सुंदर सखी प्रहको विलास है. २२

ज्ञानी लोक-संग्रहहुं, करत ब्योहार विधि;
 अंतहकरलमें तौ, स्वप्नकीसी दोर है;
 दैत उपदेश नाना, भांतिके वचन कही;
 सख कोउ जनत, सकल शिरभोर है;
 हजन यजन पुनि, देहको करत नित;
 ज्ञानमें गरक गति, क्षीये निज डोर है;
 सुंदर कहत जैसे, दंत गजराज मुख;
 आधवेक और ३ दिआधवेक और है. २३
 छंद्रिनिको ज्ञान जके, सो तौ है पशु समान;
 देह अभिमान जान, पानहीसु क्षीनै;

अंतर्करण ज्ञान, कछुक विचार जके;
 अनुभूति ब्योहार शुभ, कर्मके आधीन है;
 आत्म विचार ज्ञान, जके निशि वासर है;
 सोही साधु सकलही, आत्ममें प्रवीन है;
 एक परमात्मको, ज्ञान अनुभव जके;
 सुंदर कहत वह, ज्ञानी भ्रम छीन है। २४
 जहि ठौर रविको प्रकाश लयो ताहि ठौर;
 अंधकार भागि गयो, ग्रहवन वासतें;
 न तौ कछु जनतें, उलटि आवै घरमांछि;
 न तौ वन अलि जग, कनक आवासतें;
 जैसे पछी पछ टूरी, जगह ठौर पर्यो आछि;
 ताहि ठौर गिरि रेखा, उडवेकी आसतें;
 सुंदर कहत मिटि, जगह सज्य दौड दुःख;
 घोषो न रहत कोउ, ज्ञानके प्रकाशतें। २५
 जैसे कोउ देख जग, भाषा कहै औरसीही;
 समुझै न कोउ वासु, कहै क्या कहतु है।
 कोउ दिन रही करि, आली सीजै उनहीकी;
 इरि समुझावै तज, सज्य को लहतु है;
 तैसे ज्ञान कहेतें सुनत विपरीत लागे,
 आप आपनोही मत, सज्यको गहतु है;
 उनहीके मत करि, सुंदर कहत ज्ञान,
 तज्यहीतें ज्ञान ठहराछे रहतु है। २६
 एक ज्ञानी कर्मनमें, ततपर देखियत,
 भक्तिको प्रभाव नाहि, ज्ञानमें गरेक है;
 एक ज्ञानी भगतिको, अत्यंत प्रभाव लिये,
 ज्ञानमांछि निश्चै करि, कर्मसुं तरक है;
 एक ज्ञानी ज्ञानहीन, ज्ञानको द्वार करै,
 भक्ति अरु कर्म धन, दुहुंतें इरक है;
 कर्म भक्ति ज्ञान तीनुं वेदमें अप्पानि कहै,
 सुंदर जतायो गुरु ताहीमें जरक है। २७
 जैसे पछी पगनसुं, सलत अवनि आछि,
 तैसे ज्ञानी देख करि, करम करतु है;
 जैसे पछी अंधु करि अगत आहार पुनि,

तैसे सानी उरमें उपासना धरतु है;
 जैसे पछी पछनसुं, उडत गगनमांही,
 तैसे सानी सान करि, अन्नमें भरतु है;
 सुंदर कहत सानी, तीनुं भांति द्वांजयत,
 अैसा विधि जनै सय, संशय हरतु है। २८

इंदव छंद.

अेक क्रिया करि किषि निपावत, आाद ३ अंत भभत्व अंध्यो है;
 अेक क्रिया करि पाक करै जय, भोजनकुं कछु अन्न रंध्यो है;
 अेक क्रिया भल त्यागत है ल, धुनीत करै कहु नाहि इंध्यो है;
 तयुं यह कर्म उपासन सानहि. सुंदर तीन प्रकार संध्यो है। २९
 दोड जने मिलि ओपर अजत, सारि भरै पुनि हारत पासा;
 जतत है सु अुशी मनमें अति, हारत है सु भरैहि उसासा;
 अेक जनो दोड वौरहि अजत, हार न जत करै श्रु तमासा;
 सुंही अस्तानिकुं द्वैत भयो अम, सुंदर सानिकुं अेक प्रकासा। ३०

सवैया (अेकतीस मात्रक.)

जुव नरेश अविद्या नद्रा, सुअसथ्या सोयो कार छेत;
 कर्म अवास पूट भरि लाछ, तातें अहु विधि भयो अचेत;
 भक्ति प्रधान जगायो करे गहि, आलस भरि जंभाछि लेत;
 सुंदर अय निद्रा वस नांही, सान जगरलु सदा सुचेत। ३१

सवैया (बत्तीस मात्रक) .

सानी कर्म करै नाना विधि, अहंकार यातनको आवै,
 कर्मनको इण कछ न जेवै, अंतःकरलु वासना आवै;
 न्यु कोउ अतीकुं जेतत, लेकरि जीज भूनिके आवै;
 सुंदर कहै सुनो दृष्टांतहि, नागो नहाछ कहा नियोवै ! ३२
 भति सानीको अंग संपूर्ण। ३०

अथं निसंशय ज्ञानिको अंग. ३१

मनहर छंद.

भावै देह छूटि जहु, काशीमांहि गंगातट,
 भावै देह छूटि जहु, क्षेत्र मधहरमें;

ભાવૈ દેહ છૂટિ જાહુ, વિપ્રેકે સદન મધ્ય,
 ભાવૈ દેહ છૂટિ જાહુ, રવપચકે ધરમે;
 ભાવૈ દેહ છૂટિ દેશ, આરય અનારયમે,
 ભાવૈ દેહ છૂટિ જાહુ, વનમે નગરમે;
 સુંદર સાગીકે કધ્ધ સંશય રહત નાહિ,
 સ્વરગ નરક સખ, ભાગી ગયો ભરમે. ૧
 ભાવૈ દેહ છૂટિ જાહુ, આજાહી પત્રકમાંહિ,
 ભાવૈ દેહ રેહુ ચિર, -કાલ યુગ અંત જી;
 ભાવૈ દેહ છૂટિ જાહુ, ગ્રીષ્મ પાવસ વરુ,
 શરદ શિશિર શીત, છૂટત વસંત જી;
 ભાવૈ દક્ષણાયનહુ, ભાવૈ ઉત્તરાયણહુ,
 ભાવૈ દેહ સર્પ સિંહ, વીજળી હનંત જી,
 સુંદર કહત એક, આતમા અખંડ જાનિ,
 યાહો ભાંતિ નિરસંચૈ, બયે સખ સંત જી. ૨

इंदव छंद.

કે યહ દેહ ગિરો વન પર્વત, કે યહ દેહ નદીહ બહો જી;
 કે યહ દેહ ધરો ધરતી મહિ, કે યહ દેહ કુશાન દહો જી,
 કે યહ દેહ નિરાદર નિંદહ, કે યહ દેહ સરાહ કહો જી;
 સુંદર સંશય દૂર બયો સખ, કે યહ દેહ ચલો કિ રહો જી. ૩
 કે યહ દેહ સદા સુખ સંપત્તિ, કે યહ દેહ વિપત્તિ પરો જી;
 કે યહ દેહ નિરોગ રહો નિત, કે યહ દેહ રોગ ચરો જી,
 કે યહ દેહ હતાસન પેહહુ, કે યહ દેહ હિમાર ગરો જી;
 સુંદર સંશય દૂર બયો સખ, કે યહ દેહ જિવો કિ મરો જી. ૪
 ધતિ નિર્સંશય સાગીકો અંગ સંપૂર્ણ ૩૧

अथ प्रेम ज्ञानांको अग. ३२

इंदव छंद.

પ્રીતિકિ રીતિ કછ નહિ રાખત, જાત ન પાત નહી કુલ ગારો;
 પ્રેમકુ નેમ કહું નહિ દીસત, લાજ ન કાન લગ્યો સખ આરો,
 લીન બયો હરિસુ અભિઅંતર, આહુ જામ રહૈ મતવારો;
 સુંદર કોહક જાનિ શકે યહ, ગોકુળ ગાંવકો પેહોહિ ન્યારો. ૧

- ज्ञान दियो गुर देव कृपा करि, दूरि कियो भ्रम जोलि किवारो;
 और किया कहि कौन करै अम्भ ! मित लग्यो परब्रह्म पियारो,
 पाव विना अलखो किहि ठौरहु, पंगु भयो मन मित हमारो;
 सुंदर कोउक जनि शकै यह, गोकुल गांवको पैउहि न्यारो. २
- अक अम्भडित न्युं नभ व्यापक, आहिर भीतर है छक सारो;
 दृष्टि न मुष्टि न रूप न रेष न, श्वेत न पीत न रक्त न कारो;
 अकित होध रहै अनुमो मित, नै लागि नाहिन ज्ञान उजारो;
 सुंदर कोउक जनि शकै यह, गोकुल गांवको पैउहि न्यारो. ३
- दूध विना विरयै वसुधापर, जल धट आतम ज्ञान अपारो;
 काम न क्रोध न लोभ न मोह न, राग न द्वेष न मांश न थारो,
 योग न भाग न त्याग न संग्रह, देह दशान हुंयो न उधारो;
 सुंदर कोउक जनि शकै यह, गोकुल गांवको पैउहि न्यारो. ४
- लक्ष अलक्ष अदक्ष न दक्ष न, पक्ष अपक्ष न तूल न भारो;
 अठ न साय अपाय न वाय न, कुंभन काय न दान उदारो;
 जैन अजान न मान अभान न, सान शुमान न श्रुत न हारो;
 सुंदर कोउक जनि शकै यह, गोकुल गांवको पैउहि न्यारो. ५
- धति प्रेमज्ञानीको अंग संपूर्ण. ३२

अथ आत्म अनुभवको अंग. ३३

इंदव छंद.

- है दिलमे दिलदार सही अ, - जियां उलटो करि तांहि मितैये;
 आत्ममे आकमे आदमे आतस, जलमे सुंदर जनि जनैये;
 नूरमे नूर है तेजमे तेजहि; ज्योतिमे ज्योति मिले मिलि जैये;
 आ कहिये कहते न अनै कछु, जे कहिये कहतेहि लजैये. १
- जे कहु है सजमे यह अक तु, सो कहै केसु है आंखि दिजैये;
 जे कहु रूप न रेष दिसै कछु, तो सज गुरुकि मानिहि कैये;
 जे कहु सुंदर नैननि मांअ तु, नैन र जैन भये पुनि हैये;
 आ कहिये कहते न अनै कछु, जे कहिये कहतेहि लजैये. २
- होत विनोद श्रुतो अभि अंतर, सो मुज्य आपमे आपहि पैये;
 आहिरहुं उभयो पुनि आवत, कंडते सुंदर इर पैये;
 स्वाद निवेर निवेरयो न जल सु, मानहु गूड अंगे नित जैये;

क्या कहिये कहते न अनै कछु, जे कहिये कहतेहि लखैये. ३
 ओमको ओम अमृत अमंडित, आदि न अंत सु मध्य कहाँ है!
 को परमान ईरै परिपूरण. द्वैत अद्वैत कछु न जहां है;
 कारण कारज बिद नही कछु, आपने आपही आप तहां है;
 सुंदर दीसत सुंदरभांहि सु, सुंदरता कहि कौन उहां है! ४

प्रश्नोत्तर

एक कि दोहा? न एक न दोहा उ.-ही कि छही? न उही न छही है;
 शून्य कि स्थूल? न शून्य न स्थूल ज;-ही कि तिहि? न जही न तिही है;
 मूल कि डाल? न मूल न डाल; ज,-ही कि मही? न जही न मही है;
 जव कि अक्ष? न जव न अक्ष; पु. है कि नही? कछु है न नही है. ५

पूर्ववत्.

एक कहुं तु अनेकसु दीसत, एक अनेक नहि कछु जैसे;
 आदि कहुं तहां अंतहु आवत, आदि न अंत न मध्य सु कैसे!
 गोप्य कहुं तु अगोप्य कहाँ यह, गोप्य अगोप्य न उल्ला न जैसे;
 जोध कहुं सोध है नहि सुंदर, है तु सही परि जैसेको तैसे. ६

मनहरछंद.

एकको कहै ज्यु कहुं, एकही प्रकाशत है,
 दोउही कहै ज्यु कोउ दूसरोहु देखिये;
 अनेक कहै ज्यु कोउ, अनेक आभासै ताहि,
 लके जैसे भाव तैसे, ताहुंही विशेषिये;
 वचन विलास कोउ, कैसेही अजानि कहै!
 ओमभांहि चित्र कहै, कैसे करि लेखिये!
 अनुभव किये एक, दोउ न अनेक कछु,
 सुंदर कहत न्युं है, तयुंहि, ताहि पेखिये. ७
 वचनही वेद विधि, वचनहि शास्त्र पुनि,
 वचन समृति अरु, वचन पुरान ज्यु;
 वचनही और ग्रंथ, वचनही व्याकरण,
 वचनही काव्य छंद, नाटक अजान ज्यु,
 वचनही संस्कृत, वचनही पराकृत,
 वचनही भाषा सज्ज, जगतमे जानज्यु;
 वचनके परे है सो, वचनमे आवै नहै,

ਸੁੰਦਰ ਕਹਤ ਵਹੀ, ਅਨੁਭੋ ਪ੍ਰਮਾਨ ਭੂ. ੮
 ਧੰਦ੍ਰਿ ਨਹੀ ਭਨਿ ਸਕੈ, ਅਲਪ ਜਾਨ ਧੰਦ੍ਰਿਨਕੋ,
 ਪ੍ਰਾਣੁ ਨ ਭਨਿ ਸਕੈ, ਥਾਸ ਆਵੈ ਭਾਧੈ ਹੈ;
 ਮਨੁ ਨ ਭਨਿ ਸਕੈ, ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਕਰੈ,
 ਯੁਧਿ ਨ ਭਨਿ ਸਕੈ, ਸੁਖੋ ਸਯ ਤਾਧੈ ਹੈ;
 ਬਿਤ ਅਹੰਕਾਰ ਪੁਨਿ, ਐਕੁ ਨ ਭਨਿ ਸਕੈ,
 ਸ਼ਬਦੁ ਨ ਭਨਿ ਸਕੈ, ਅਨੁਮਾਨ ਪਾਧੈ ਹੈ;
 ਸੁੰਦਰ ਕਹਤ ਟਾਂਹਿ, ਭੋਭ ਨਹੀ ਭਨਿ ਸਕੈ,
 ਦੀਵਾ ਕਰਿ ਦੇਖਿਏ ਸੋ, ਐਸੀ ਨਹਿ ਭਾਧੈ ਹੈ. ੯

ਭੰਡਵ ਭੰਡ.

ਭੋਤ ਨ ਭਨਤ ਯੁਕਤ ਨ ਭਨਤ, ਭਨਤ ਨਾਹਿ ਭੂ ਸੁੰਦਰ ਭਾਨੈ;
 ਭਨਿ ਸਪਸ਼ੰ ਟਵਆ ਨ ਸਕੈ ਪੁਨਿ, ਭਨਤ ਨਾਹਿ ਭੂ ਭੁਭ ਅਭਾਨੈ;
 ਮੰਨ ਨ ਭਨਤ ਯੁਧਿ ਨ ਭਨਤ, ਬਿਤ ਅਹੰਕਾਰ ਭੁੰ ਪਹਿਯਾਨੈ!
 ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਬਦੁ ਭਨਿ ਸਕੈ ਨਹਿ, ਆਤਮ ਆਪਕੁ ਆਪਹਿ ਭਨੈ. ੧੦
 ਸੁੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਦੀਸਤ, ਸੁੰਦਰ ਤੇਜੁ ਤੇਜੁ ਭਨੈ;
 ਤਾਰੇ ਤੇਜੁ ਤੇਜੁ ਦੀਸਤ, ਵੀਰੁ ਤੇਜੁ ਵੀਰੁ ਭਨੈ;
 ਦੀਪਕ ਤੇਜੁ ਦੀਪਕ ਦੀਸਤ, ਹਰਿਕੇ ਤੇਜੁ ਹਰਿਕੇ ਭਨੈ;
 ਤੈਸੇਹਿ ਸੁੰਦਰ ਆਤਮ ਭਨਨੁ, ਆਪਕੇ ਜਾਨਤੋ ਆਪ ਪ੍ਰਕਾਸੈ. ੧੧
 ਭੋਭ ਕਹੈ ਯਹ ਸੁਭਿ ਸੁਭਾਵਤੋ, ਭੋਭ ਕਹੈ ਯਹ ਕਰਮਤੋ ਸੁਭਿ;
 ਭੋਭ ਕਹੈ ਯਹ ਕਾਲ ਭੁਭਾਵਤ, ਭੋਭ ਕਹੈ ਯਹ ਭਖਰ-ਤਿਠੈ;
 ਭੋਭ ਕਹੈ ਯਹ ਐਸਿਹਿ ਹੋਵਤ, ਭੁੰ ਕਰਿ ਮਾਨਿਯ ਆਤ ਅਨਿਧੀ!
 ਸੁੰਦਰ ਐਕੁ ਕਿਏ ਅਨੁਭੋ ਭਿਨੁ, ਭਨਿ ਸਕੈ ਨਹਿ ਭਾਭਹਿ ਭੁਭਿ. ੧੨
 ਭੋਭ ਤੈ ਮੋਖ ਅਕਾਸ਼ ਭੁਭਾਵਤ, ਭੋਭ ਤੈ ਮੋਖ ਪਤਾਲਕੇ ਭਾਭਿ;
 ਭੋਭ ਤੈ ਮੋਖ ਕਹੈ ਪ੍ਰਥਿਵੀਪਰ, ਭੋਭ ਕਹੈ ਕੁਭੁ ਭੈਰ ਕੁਭਾਭਿ;
 ਭੋਭ ਭੁਭਾਵਤ ਮੋਖ ਸਿਭਾਪਰ, ਭੋਭ ਮੋਖ ਮਿਠੈ ਪ੍ਰਭਾਭਿ;
 ਸੁੰਦਰ ਆਤਮਕੇ ਅਨੁਭੋ ਭਿਨ, ਭੈਰ ਕੁਭੁ ਭੋਭ ਮੋਖਹਿ ਨਾਭਿ. ੧੩
 ਮੂਭੈ ਮੋਖ ਕਹੈ ਸਭ ਪੰਡਿਤ, ਮੂਭੈ ਮੋਖ ਕਹੈ ਪੁਨਿ ਭੈਨਾ;
 ਮੂਭੈ ਮੋਖ ਕਹੈ ਰਿਧਿ ਤਾਪਸ, ਮੂਭੈ ਮੋਖ ਕਹੈ ਸਿਧ ਸੈਨਾ;
 ਮੂਭੈ ਮੋਖ ਮਲੋਭ ਕਹੈ ਪੁਨਿ, ਭੋਭਹਿ ਭੋਭ ਭੁਭਾਵਤ ਭੈਨਾ;
 ਸੁੰਦਰ ਆਤਮਕੇ ਅਨੁਭੋ ਸੋਭ, ਭੁਭ ਮੋਖ ਸਦਾ ਸੁਭ ਭੈਨਾ. ੧੪

ਮਨਹਰ ਭੰਡ

ਭੋਭ ਤੈ ਕਹਤ ਭੁਭ, ਨਾਭਿਕੇ ਕੁਭਲ ਮਧ,

કોઉ તૌ કહત બ્રહ્મ, -હૃદમે પ્રકાશ હૈ;
 કોઉ તૌ કહત કંઠ, નાશિકાકે અગ્રભાગ,
 કોઉ તૌ કહત બ્રહ્મ, બ્રહ્મટીમે વાસ હૈ;
 કોઉ તૌ કહત બ્રહ્મ, દશમે ડુવાર ખીચ,
 કોઉ તૌ કહે ભ્રમર,—ગુફામે નિવાસ હૈ;
 પિંડમે બ્રહ્માડમે નિરંતર વિરાજે બ્રહ્મ,
 સુંદર અખંડ જૈસે, બાપક આકાશ હૈ. ૧૫
 પાંચ જિન ગ્રહો સો તૌ, કહત હૈ ઉપરસો,
 પુરુષ જિન ગ્રહો તિન, લાવસો સુનાયો હૈ;
 સુંદ જિન ગ્રહો તિન, ડગલેકી બાંહ કહી,
 દંત જિન ગ્રહો તિન, મૂસર દિખાયો હૈ;
 કાન જિન ગ્રહો તિન, મુપસો બનાય કહ્યો,
 પીઠ જિન ગ્રહો તિન, ખિટોરા બતાયો હૈ;
 જૈસો હૈ તૈસોહી તાંહી, સુંદર સુઅક્ષી જનૈ,
 આંધરેને હાથી દેખિ, ગરો મચાયો હૈ. ૧૬
 ન્યાયશાસ્ત્ર કહત હૈ, પ્રગટ ધર્મર વાદ,
 મીમાંસાહી શાસ્ત્રમાંહિ, કર્મવાદ કહ્યો હૈ;
 વૈશેષિક શાસ્ત્ર પુનિ, કાલવાદી હૈ પ્રસિદ્ધ,
 પાતાંજલિ શાસ્ત્રમાંહિ, યોગવાદ લહ્યો હૈ;
 સાંખ્ય શાસ્ત્રમાંહિ પુનિ, પ્રકૃતિ પુરુષ વાદ,
 વેદાંત જ્ઞ શાસ્ત્ર તિન, બ્રહ્મવાદ ગ્રહ્યો હૈ;
 સુંદર કહત ષટ્,—શાસ્ત્રમાંહિ ભયો વાદ,
 જોકે અનુભવ જ્ઞાન, વાદમે ન બહ્યો હૈ. ૧૭
 “ પ્રજ્ઞાનમાનંદ બ્રહ્મ,” એસે રૂગવેદ કહે,
 “ અહં બ્રહ્મ અસ્મિ ” ઇતિ, યજુર્વેદ યું કહે;
 “ તત્ત્વમસિ ” ઇતિ સામવેદ યું બખાનત હૈ,
 “ અયં આત્મા બ્રહ્મ ” કહિ, અથર્વણ યુ લહે;
 એક એક વચનમે, તીન પદ હૈ પ્રસિદ્ધ,
 તિનકો વિચાર કરિ, અયં તત્ત્વકું ગ્રહે;
 ચારિવેદ બિજ બિજ, સખકો સિદ્ધાંત એક,
 સુંદર સમુત્તિ કરિ, સુપ ચાપ જૈ રહે. ૧૮
 ઇંદ્રિયકે ભાગ જખ, ચાહે તખ આપ રહે,
 નાશવંત તાતે તુછાનંદ યું સુનાયો હૈ;

देवलोक छंदलोक, अक्षलोक शिवलोक,
 वैकुण्ठके सुखलौ गलितानंद गायो है;
 अक्षय अम्बु अक, — रस परिपूरण है,
 ताहिते पूरणानंद अनुभौते पायो है;
 याहिक अंतरभुत, आनंद जहांलौ और,
 सुंदर समुद्रमांहि, सर्व जल आयो है. १६
 अक तौ माया—विलास, जगत प्रपंच यह,
 आरि आनि भेद पाय, द्वैत भासि रह्यो है;
 दुसरो विषै—विलास छंदिनके विषै पंच,
 शब्द सपरस रूपा, रस गंध रह्यो है;
 तीसरो वाक्य—विलास, सो तौ सभ वेदमांहि;
 वरणिउके जहां लगि, वचनते कह्यो है—
 आथा अक्षको विलास, तिहुंको अभाव जहां;
 सुंदर कहत यह, अनुभौ ते लख्यो है. २०

जगतही देवलोक, जगतही छंदलोक;
 जगतही जन तप, सत्य लोक आयो है;
 जगतही विधिलोक, जगतही शिवलोक;
 जगत वैकुण्ठ लोक, जे अकुंठ गायो है;
 जगतही मोक्षशिखा, जगतही ज्येष्ठ मांहि;
 जगतही निकट परमपद पायो है;
 आतमांको अनुभव, जनहुं जगत जयो;
 सुंदर कहत तिन, संशय मिटायो है. २१
 क्षिति भ्रम जल भ्रम, पावक पवन भ्रम;
 व्योम भ्रम तिनको शरीर भ्रम मानिये;
 छंदिय दशहु भ्रम, अंतहकरण भ्रम;
 तिनहीके देवता सो, भ्रमते अपमानिये;
 सत्य रज तम भ्रम, पुनि अहंकार भ्रम;
 महत्त्व प्रकृति पुरुष भ्रम मानिये;
 जेध कछु कहिये सो, सुंदर सकल भ्रम;
 अनुभव किये अक, आतमाही जानिये;
 भूमिहू विनीन होध, अपहू विनीन होध;
 तेजहू विनीन होध, वायुंजे पहू है;
 ओमहू विनीन होध, त्रिगुण विनीन होध;

શબ્દહૂ વિલીન હોઈ, અહં જો કહતુ હૈ;
મહત્ત્વ વિલીન હોઈ, પ્રકૃતિ વિલીન હોઈ;
પુરૂષ વિલીન હોઈ, દેહ જો ગહતુ હૈ;
સુંદર સકલ લોક, કહીયે સો લીન હોઈ;
આતમાકે અનુભવ, આતમા રહતુ હૈ.

૨૩

માયાકી અપેક્ષા ખલ્લ, રાત્રિકી અપેક્ષા દિન;
જડકી અપેક્ષા કરિ, ચેતન બખાનિયે;
અજ્ઞાન અપેક્ષા જ્ઞાન, બંધકી અપેક્ષા મોક્ષ;
દ્વૈતકી અપેક્ષા સો તૈ, અદ્વૈત પ્રમાનિયે;
દુઃખકી અપેક્ષા સુખ, પાપકી અપેક્ષા પુણ;
મૃતકી અપેક્ષા તાહિ, સત્ય કરિ માનિયે;
સુંદર સકલ યહ, વચન વિલાસ ભ્રમ;
વચન રહિત અવચન સોઈ જાનિયે.

૨૪

આતમા કહત ગુરૂ, શુદ્ધ નિરબંધ નિત;
સત્ય કરિ માનૈ સો તૈ, શબ્દહૂ પ્રમાન હૈ;
જેસે બોમ બાપક અખંડ, પૈરિ પુરણ હૈ;
બોમ ઉપમાતે ઉપમાન સો પ્રમાન હૈ;
જાકી સત્તા પાઈ સત્ય, ઇન્દ્રિય ચેતન હોઈ;
યાહિ અનુમાન અનુમાન હૂ પ્રમાન હૈ;
અનુભવ જાનૈ તખ, સકલ સંદેહ મિટૈ;
સુંદર કહત યહ, પ્રત્યક્ષ પ્રમાન હૈ.

૨૫

એક ઘર દોય ઘર, ત્રીન ઘર ચાર ઘર,
પંચ ઘર તજૈ તખ, છઠો ઘર પાછયે;
એક એક ઘરકે આધાર એક એક ઘર,
એક ઘર નિરાધાર, આપહી દિખાઇયે;
સોતૌ ઘર સાક્ષી રૂપ, ઘર ઘરમેં અનુપ,
તાહુ ઘર મધ્ય કોઉ, દિન ઠહરાઇયે;
તાકે પરે સાક્ષી ન અસાક્ષી ન સુંદર કંઠુ,
વચન અતીત કંઠુ, આઈ હૈ ન જાઇયે.

૨૬

એક તૌ અવણ જ્ઞાન, પાવક જ્યું દેખિયત,
માયા જલ પરસત, બેગિ બૂઝિ જાત હૈ;
એક હૈ મનન જ્ઞાન, વિગુણી જ્યું ધન મધ્ય,

माया जल परधत, तामें न पुत्रात है;
 ऐक निदिध्यास ज्ञान, पडवा मनल जैसे,
 प्रगट समुद्रभांहि, माया जल जात है;
 अनुजो साक्षात ज्ञान, प्रलयकी अग्नि सैम,
 सुंदर कहत हैत, प्रपंच विलात है. २७

भोजनकी जात सुनि, मनमें मुदित लयो,
 भुज्यमें न परै जैलैं, नलिये न ग्रास है;
 सकल सामग्री आनि, पाककुं करन लागे,
 मनन करत कृप, शुभहुं ये आस है;
 पाक जप्य लयो तप, भोजन करन जैको,
 भुज्यमें भोजन लभ, यहै निदिध्यास है;
 भोजन पूरेण करि, तृप्त लयो है जप,
 सुंदर साक्षातकार, अनुजो प्रकाश है. २८

अवणु करत जप, सखसुं उदास होछि,
 चित्त ऐकाग्रह आनि, शुद्धभुज्य सुनिये;
 जैठिके ऐकांत ठौर, अंतहकरेणुभांहि,
 मनन करत करे, उहै ज्ञान सुनिये;
 प्रसन्न अपरोक्ष जनि, कहत है “अहं प्रसन्न,
 सोहं सोहं होछि सदा, निदिध्यास धुनिये;
 सुंदर साक्षातकार, कीटहीतें होछि लग,
 यह अनुभव यह, स्वस्वरूप लनिये. २९

जप्यही शुद्धासा होछि, चित्त ऐक ठौर अर्धनि,
 भृगु ज्युं सुनत नाद, अवणु सो कहिये;
 जैसे स्वांत झुंझुं, मात्रक रटत पुनि,
 जैसेही मनन करै, कप झुंझ लहिये;
 रात्रिमें अकोर जैसे, अंद्रभाक्षो धरै ध्यान,
 जैसे जनि निदिध्यास, दृढ करि ग्रहिये;
 यहै अनुभव यहै, कहिये साक्षातकार,
 सुंदर पारिते गलि, पानी होछि रहिये. ३०
 काहुं प्रकृत रंक, धन कैसे पावयत ?
 जान दैके सुनत अवणु सोछि लनिये;
 उन कछो धन लभ, दृज्यो है इलानी ठौर,

(१३१)

मनन करत लयो, क्य धर आनिये ।
 ईरि ज्य कसो धन, धज्यो तेरे धरमांहि,
 ओदन लग्यो है ज्य, निदिध्यास डानिये;
 धन निकस्यो है ज्य, दारिद्र गयो है तज्य,
 सुंदर साक्षात्कार, नृपति पज्जानिये. ३१
 अकमक ठोकेते यमतकारे होत कछु,
 ऐसेही अवणु ज्ञान, तज्यही हो ज्ञानिये;
 कइमांहि लागै ज्य, प्रणयै पावक ज्ञान,
 सिलगत जछि वह, मनन पज्जानिये;
 पद्मिमान लये काठ, कर्मनहुं जरावत,
 यही निदिध्यास ज्ञान, ग्रंथनमें गानिये;
 सकल प्रबंध यह, आरिके समाध जत,
 सुंदर कहत यह, अनुभौ प्रमानिये. ३२
 धति आत्म अनुभवको अंग संपूर्ण ३३

अथ आश्चर्यको अंग ३४.

मनहरच्छंद.

चेष्टको विचार सोध, सुनिके संतन मुज्य,
 आपहु विचार करि, सोध धारियतु है;
 योगकी युगति जनि, जगते उदास होध,
 शून्यमे समाधि लाध, मन भारियतु है;
 ऐसे ऐसे करत करत केते दिन पीते,
 सुंदर कहत अजहु विचारियतु है;
 कारोही न पीरो न तौ, तातोही न सीरो कछु,
 हाथ न परत ताते, हाथ आरियतु है. १
 मनको अगम अति, वचन थकित होत,
 छुछिहु विचार करी, जहु अंडियतु है;
 अवणु न सुनै तांहि, नैनहु न देखै कछु,
 रसनाको रस सज्य, रस छांडियतु है;
 त्वष्टको सपर्य नांही, ध्राणुको न विषै होध,

પગનહુ કરિ જિત, તિત હિંડીયતુ હૈ;
 સુંદર કહત અતિ, સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ કછુ,
 હાથ ન પરત તાતે, હાથ મિંડિયતુ હૈ. ૨

ગુફાકુ સંવારત હૈ, આસનહુ મારિ કરિ,
 પ્રાણહીકું ધારિ ધારણા કસીટિયતુ હૈ;
 ઇંદ્રિનકું ઘેરિ કરિ, મનહુકું ફેરિ પુનિ,
 ત્રિકુટીમે હેરિ હેરિ, હિયો આટિયતુ હૈ;
 સખ છટિકાય પુનિ, શૂન્યમે સમાય તહાં,
 સમાધિ લગાય કરિ, આંખ મિટિયતુ હૈ;
 સુંદર કહત હમ, આરહુ કિયે ઉપાય.
 હાથ ન પરત તાતે, હાથ છટિયતુ હૈ. ૩

બોલેહી ન મૌન ધરે બૈઠો હૈન જૌન કરૈ,
 જાગૈહી ન સોવૈ ન તૌ, દૂર હૈ ન નીરો હૈ;
 આવૈહી ન જાત ન તૌ, યિર અકુલાત પુનિ,
 બૂખોહી ન ખાત કછુ, તાતોહી ન સીરો હૈ;
 લેત હૈ ન દેત કછુ, હેત ન કુહેત પુનિ,
 શ્યામહી ન શ્વેત અર, રાતો હૈ ન પીરો હૈ;
 દૂખરો ન મોટો કછુ, લાંબોહી ન છોટો તાતે,
 સુંદર કહત કછુ, કાચહી ન હારો હૈ. ૪

ભૂમિહી ન આપ ન તૌ, તેજહી ન તાપ ન તૌ,
 વાયુહી ન બોમ ન તૌ, પંચકો પસારો હૈ;
 હાથહી ન પાવ ન તૌ, જૈન જૈન ભાવ ન તૌ,
 રંકહી ન રાવ ન તૌ, વૃદ્ધહી ન બારો હૈ;
 પિંડહી ન પ્રાણ ન તૌ, જ્ઞાન ન અજ્ઞાન ન તૌ,
 અંધ નિરવાન ન તૌ, હરવા ન ભારો હૈ;
 દ્વૈત ન અદ્વૈત ન તૌ, મીત ન અમીત ન તૌ,
 સુંદર કહો ન જાહ, મિલ્યોહી ન ત્યારો હૈ. ૫

હંદવ છંદ.

પાપ ન પુન્ય ન સ્થુલ ન શૂન્ય ન, બોલૈ ન મૌન ન સોવૈ ન જાગૈ;
 એક ન દોષ ન પુર્ષ ન જોષ ક હૈ કહા કોષ ન પીછે ન આગૈ;
 વૃદ્ધ ન બાલ ન કર્મ ન કાલ ન, -હસ્ત વિશાલ ન જ્યુઝૈ ન ભાગૈ;

ਅੰਧ ਨ ਮੋਖ ਅਪ੍ਰੋਖ ਨ ਪ੍ਰੋਖ ਨ, ਸੁੰਦਰ ਹੈ ਨ ਅਸੁੰਦਰ ਲਾਗੈ। ੯
 ਧਰਮ ਅਧਰਮ ਕਥੋ ਨਹਿ ਜਾਨਤ ਯਹੁ, ਸ਼ੁਧ ਅਸ਼ੁਧ ਭਰੇ ਨ ਪਰੇ ਹੈ;
 ਜਾਨੀਐ ਅਜਾਨੀਐ ਨ ਜਾਨਿ ਸੈਐ ਭਾਂਡ, ਆਦਿ ਨ ਅੰਤ ਭੁਧੈ ਨ ਮਰੈ ਹੈ;
 ਕੁਧ ਅਕੁਧ ਕਥੁ ਨਹਿ ਵੀਸਰ, ਮੇਦ ਅਮੇਦ ਕਰੈ ਨ ਫਰੈ ਹੈ;
 ਸੁਖ ਅਸੁਖ ਕਹੈ ਪੁਨਿ ਕੌਨ ਯਹੁ! ਸੁੰਦਰ ਯੋਧੈ ਨ ਮਾਨ ਧਰੈ ਹੈ। ੧੦
 ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਗਏ ਪੁਨਿ, ਯੋਧਾਯ ਹੋ ਅਭ ਯੋਧਾਯ ਆਨਿ;
 ਗਾਧਾਯ ਗਾਧਾਯ ਗਾਧਾਯ ਰਹੇ ਸਭ, ਗਾਧਾਯ ਹੈ ਪੁਨਿ ਗਾਧਾਯ ਗਾਨਿ;
 ਵੇਧਾਯ ਵੇਧਾਯ ਵੇਧਾਯ ਥਕ ਸਭ, ਵੀਸੈ ਨਹੀ ਕਥੁ ਭਾਰ ਕਿਧਾਨਿ;
 ਯੂਧਾਯ ਯੂਧਾਯ ਯੂਧਾਯ ਸੁੰਦਰ, ਫੇਰਾਯ ਫੇਰਾਯ ਫੇਰਾਯ ਰਾਨਿ, ੧੧
 ਪਿੰਡਮੇ ਹੈ ਪਰਿ ਪਿੰਡ ਮਿਲੈ ਨਹਿ, ਪਿੰਡ ਪਰੇ ਪੁਨਿ ਟੁੰਡਿ ਰਹਾਯੈ;
 ਯੋਧਾਯ ਹੈ ਪਰਿ ਯੋਧਾਯ ਸੁਨੈ ਨਹਿ, ਫੁਲਿਯੇ ਹੈ ਪਰਿ ਫੁਲ ਨ ਆਯੈ;
 ਯੁਧਿਯੇ ਹੈ ਪਰਿ ਯੁਧਿਯੇ ਨ ਜਾਨਤ, ਯਿਧਾਯ ਹੈ ਪਰਿ ਯਿਧਾਯ ਨ ਪਾਯੈ;
 ਸ਼ਯਾਯ ਹੈ ਪਰਿ ਸ਼ਯਾਯ ਥਕਯੋ ਕਹਿ, ਸ਼ਯਾਯ ਸੁੰਦਰ ਫੇਰ ਆਯੈ। ੧੨
 ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਰਹੀ ਯੋਧਾਯ ਪੁ, ਫੇਰਾਯ ਕੌਨ ਯਾਧਾਯ ਨਹਾਰੋ !
 ਯੋਧਾਯ ਭਾਂਡ ਭੁਧ ਕਰੈ ਪਰਮਾਨ ਪੁ, ਭੁਧ ਕਹਾ ਕਥੁ ਯੋਧਾਯ ਨਹਾਰੋ !
 ਯੋਧਾਯ ਕਹਿ ਭੁਧ ਯੋਧਾਯ ਜਗਦੀਸ਼ਯੋ, ਤੈ ਰਵਿਯੋਧਾਯ ਕਹਾਂਯੋ ਅੰਧਾਰੋ !
 ਸੁੰਦਰ ਮੈਨ ਗਈ ਯਹੁ ਜਾਨਿਯੋ, ਕੌਨਯੋ ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ ਨਿਰਧਾਰੋ। ੧੩
 ਯੋਧਾਯ ਤੈਸੇਯੋ ਯੋਧਾਯ ਤੈਸੇਯੋ, ਤੈਸੇਯੋ ਯੋਧਾਯ ਤੈਸੇਯੋ ਯੋਧਾਯ;
 ਯੋਧਾਯ ਤੈਸੇਯੋ ਯੋਧਾਯ ਅਧਿ ਅਧਿਯੋਧਾਯ, ਤੈਸੇਯੋ ਯੋਧਾਯ ਰਹੀ ਯੋਧਾਯ;
 ਯੋਧਾਯ ਸੰਯੋਧਾਯ ਵਿਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਤਯੋ, ਯੋਧਾਯ ਸੋ ਕੌਨ ਯੋਧਾਯ ਤੈ ਯੋਧਾਯ !
 ਯੋਧਾਯ ਕਹਿਯੋ ਕਹਿਯੋ ਨ ਯੋਧਾਯ ਕਥੁ, ਸੁੰਦਰ ਜਾਨਿ ਗਈ ਯੋਧਾਯ ਮੈਨਾ। ੧੪
 ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਕਰੈ ਅਧਿਯੋਧਾਯ, ਸੋ ਯਹੁ ਯੋਧਾਯ ਭਰੇਯੋ ਯੋਧਾਯ;
 ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਭਰੇਯੋ ਯੋਧਾਯ, ਤੈ ਕਥੁ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ;
 ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਪੁਨਿ, ਸੋਧਾਯ ਅਧਿਯੋਧਾਯ ਅਧਿਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ;
 ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ, ਸੁੰਦਰ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਰਹਾਯੈ। ੧੫
 ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ, ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ;
 ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ, ਪੁਰਖ ਨ ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ;
 ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ ਅਧਿਯੋਧਾਯ, ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ ਨ ਯੋਧਾਯ;
 ਸੁੰਦਰ ਮੈਨ ਗਈ ਸਿਧਾਯ ਸਾਧਕ, ਕੌਨ ਕਹੈ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ! ੧੬
 ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ, ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ;
 ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ, ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ;
 ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ, ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ;
 ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ, ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ ਯੋਧਾਯ। ੧੭

(૧૧૪)

ધોર થકે પુનિ મીર થકે પુનિ, ધોર થકે બહુ બોલિ ગિરાતે;
 સુંદર મોન ગહી સિદ્ધ સાધક, કૌન કહે ઉસકી મુખ ખાતે ! ૧૩
 યોગિ થકે કહિ જૈન થકે રૂ, પિ તાપસ થાકિ રહે રૂબ ખાતે;
 ન્યાસિ થકે વનવાસિ થકે જી, ઉદાશિ થકે બહુ ફેર ફિરાતે;
 શ્રીબહુ શાલિક ઐરહુ ભાષક, થાકિ રહે મનમૈ મુસકાતે;
 સુંદર મોન ગહી સિદ્ધ સાધક, કૌન કહે ઉસકી મુખ ખાતે ! ૧૪

ઇતિ આશ્ચર્યકો અંગ સંપૂર્ણ. ૩૪

इति श्री सुंदर विलास

जाहिर खबर,

आ ग्रंथ अमदावादमां बाले-
 टणनी हवेली नीचे बुकसेलर
 जगजीवनदास दलपतराम
 ना पूस्तकखानामांथी मळशे.

આ ચોપડી નીચે લખેલે ઠેકાણેથી મળશે.

મુંબઈ—બુકસેલર સખારામ ભીકસેટ. ઠા. હનમાન ગલીમાં. બુકસેલર
ખાળકાણુ લક્ષ્મણ. બુકસેલર ભીમશી માણેક. ઠા. ચીજ-
ખખર. બુકસેલર દામોદર ઇશ્વર. ઠા. કાળકાદેવીનારમાંપર.
બુકસેલર ગોકળદાસ હરજીવનદાસ.

વલ્લભાડ—બુકસેલર દવારકાંદાસ પરબુદાસ.

સુરતમાં—મેહેતાજી કુકીરભાઈ કાશીદાસ. ઠા. સગરામપરે.

બુકસેલર કીકાભાઈ પગબુદાસ ઠા. દરીઆ મેહેલ આગળ.
બુકસેલર મંચેરજી જમસેદજી. ઠા. નાણાવટમાં.
બુકસેલર કરશનદાસ નારણદાસ. ઠા. નાણાવટમાં.
બુકસેલર લલુભાઈ જમનાદાસ. ઠા. નવી સડક.
બુકસેલર ત્રીભાવનદાસ ગોપાળદાસ. ઠા. નવી સડક.

ભરૂચ—બુકસેલર ફુલચંદ ખુશચંદ પાસેથી.

વડોદરા—બુકસેલર દસરથરાગોખા તથા બુકસેલર રણછોડ મોતીરામ.

ડાકોર—બુકસેલર ત્રીભાવનદાસ રણછોડદાસ પાસેથી.

નડીઆદ—કાગદી સાદકભાઈ ચોપડી વેચનાર.

સવુગુમ—બુકસેલર લલુ જીભાઈ. તથા કાશીરામ જીભાઈ.

વીરમગામ—બુકસેલર ભીખા નથુરામ. બુકસેલર મુળશંકર લલુ.

વઢવાણ—બુકસેલર પ્રાણશંકર રામજી. બુકસેલર રામા નાનજી.

લીંબડી—બુકસેલર જગન સંગજી.

ધાંગધરા—બુકસેલર નરશી જીવા ઠકર.

સાંમટી લેવી હાય તેમણે પોષ્ટપેડ કાગળ લખી ખુલાશો કરવો.
નાટપેટ કાગળ લીધામાં આવશે નહી. મુંબાઈનાં છાપેલાં સંસ્કૃત,
હીંદુસ્તાની, ગુજરાતી, ડીક્ટનેરીઓ, નાટકો, જૈનધરમનાં, તથા વૈષ્ણ-
વ ધરમનાં, વારતાઓ, તથા કાવ્યઓ, પેટેલેથી તે સાતમી સુધીના
અરથ, તરજુમાઓ, અને વૈદકનાં પુસ્તકો વિગરે બીજી ઘણી ખરી
જન હાંપુતનાં અમારી પાસેથી ઘણી સરસછાપને સસતીકીમતેમળશે.

જગજીવનદાસ દક્ષપતરામ.

ઠે. અમદાવાદમાં ખાલિશ્ટનની હવેલીમાં.

